

Tartalom

MÉCSSES A TE IGÉD

SZABÓNÉ MÁTRAI MARIANNA / Ideológia vagy Krisztus-követés? 241

TANULMÁNYOK

CSERHÁTI SÁNDOR / A szeretet mindent felülmúló útja II. 242

KITEKINTÉS

CSONKÁNÉ SZABÓ MAGDA / A Charta Oecumenica teológiai jelentősége 245

FIGYELŐ

HARMATI BÉLA / Luther 2005-ben, Wittenbergből nézve 250

MARTIN NICOL / Művészet a művészetek között 255

KODÁCSY-SIMON ESZTER / A hitoktatásban felmerülő kérdések logikai háttere 258

RIBÁR JÁNOS / Érdekesség és történelmi tény 261

LUTZ LEHMHÖFER / 50 éves a „berni csoda” 263

AZ IGEHIRDETŐ MŰHELYE

HEGEDŰS ATTILA / Szentháromság ünnepe után 8. vasárnap 266

LUPTÁK GYÖRGY / Szentháromság ünnepe után 9. vasárnap 268

GYŐRI PÉTER BENJÁMIN / Szentháromság ünnepe után 10. vasárnap 271

AKLAN ÉVA / Szentháromság ünnepe után 11. vasárnap 273

BÁLINTNÉ VARSÁNYI VILMA / Szentháromság ünnepe után 12. vasárnap 276

FABINY TAMÁS / Rádiós istentisztelet 278

SZABÓNÉ MÁTRAI MARIANNA

Ideológia vagy Krisztus-követés?

Nem mondhatja a szem a kéznek: „Nincs rád szükségem!”
(1Kor 12,21b)

A magyar társadalom utóbbi heteinek visszatetsző eseményei töprengésre készítetnek: mi a forrása és mi a kritériuma az egységnek? Milyen az ideális vagy a szükséges megjelenési formája? Milyen határon belül egészséges, kívánatos vagy tűrhető a sokféleség? Mi az a sajátos keresztény egység, ami csak ránk jellemző? Bizonyos, hogy van ilyen? Milyen ismertetőjegyei vannak? Mennyiben tér el bármilyen más természetű egységtől? Igazunk van-e, amikor azt hiányát fájlaljuk? Reálisan gondolkodunk-e, amikor azt hisszük, messze eltávolodtunk tőle, s ha vissza nem találunk, egész egyházi létünket veszélybe sodorjuk?

A keresztény egység gyökere, egyben a legjellemzőbb sajátossága abban áll, hogy nem eszme vagy világnézet körül alakul ki. Nem érdeken, belátáson vagy érzelmeken alapuló állásfoglalás hívja életre. A keresztény egység organikus egység. Életteli egység, amely egy személyben valósul meg. Krisztus testének egysége. Alapja tehát nem ideológia. Nemes, becsülendő, értéket hordozó ideológia sem. A keresztény egység Krisztus testében, a Krisztushoz tartozásban, a Krisztus-követésben valósul meg. Illetve inkább születik, mert létrejött olyan titok, amely a maga teljességében sohasem lesz a birtokunkban. Ez a szépsége, de ebben rejlik nehézsége is, ami legfőképpen abban áll, hogy nem birtokolhatjuk, nem áll rendelkezésünkre, nincs kiszolgáltatva nekünk. Nem múlik rajtunk, mégis minden odaadásunkat igényli.

A keresztény egység nem egyszerű képlet. Az ideológiai egység sokkal látványosabb. Könnyebben lehet befolyásolni. Lehet célkitűzés, és lehet jelszó is. Bizonyos hatalom birtokában meg lehet parancsolni, jó rétori képességgel zászlaja alá lehet toborozni embereket. Rövidebb időre tömegeket is. Az organikus egység, pontosan azért, mert élő, inkább éli a maga életét. Sokkal nehezebb befolyásolni, gyakorlatilag lehetetlen imperativusban előadni. Panaszolhatjuk a hiányát, kívánhatjuk a meglétét, de nem lehet a cselekvésünk tárgya, nem tudjuk előállítani. Az ideo-

lógiai egység tetszetősebb, jobban a kezünkre áll és látványos, mint például a katonák egysége. De ilyen a szekták egysége is, ahol a vezér és az elfogadott ideológia egyszerre védelmez és meghatároz. Korlátoz és biztonságot ad. Szánkba adja a szót és fejünkbe a gondolatot. Csakhogy az uniformis egysége is, az agymosott egység is ideológia. A keresztény egység pedig a Krisztus-követés velejárója.

Krisztus testének egységét a sokféleség jellemzi. Fontos tudomásul vennünk, hogy ez nem esendőség. Nem olyan negatívum, amit nagylelkű keresztény szeretettel meg kell tanulni áthidalni. Nem, a Krisztusban való egység a sokszínűség, a sokféleség egysége. Ezért nagyon kifejező képe a test, amelyben nincs két egyforma tag és nincs két azonos funkció. A sokféleség és a különbözőség alkotja meg a harmóniáját és a működőképességét. *Gerd Theissen* az őskereszténység vallásáról szóló könyvében a kánon rögzítését úgy értékeli, mint a pluralitás megvallását és vállalását. A kánonnak nem volt célja az ideológiai egységesítés, hanem vállalta, hogy az Ó- és Újszövetségben megjelenő sokféle teológiai látás egybe tud fonódni Krisztus testeként, és működőképes lesz, épp a sokszínűsége okán. Tudjuk, hogy az idő igazolta ezt a döntést. A sokféleség közös nevezője két alapaxióma: a monoteizmus és a hit a Megváltóban.

Ha megnézzük az Egyházak Világtanácsa alapszabályát, semmi más, egységet kifejező alkotóelemet nem látunk benne, mint a fent idézett két axiómát. Ha pedig a mi saját színünk alapvető iratára, az Ágostai hitvallásra tekintünk, tudjuk, hogy milyen nagyvonalúan, tág keretekben határozza meg az egyház mibenlétét. Ez ugyanazt a vonalat követi, amit az őskereszténységnél megfigyeltünk, és arra bátorít, hogy a Krisztusban való egységet nem feltétlen szükséges bebiztosítani különféle, ideológiai típusú egységvonásokkal. Az ideológia parancsba adja az egységet, és hozzá tetszetős, ám ideológiai természetű magyarázatot ad. Az organikus egységet az teremti, aki megengedi, hogy a kéz is hozzá tartozzon, meg a szem is, és egyformán fontosnak tartja mindegyiket. Egyformán elfogadja őket és ragaszkodik hozzájuk. Ezért nem mondhatja a szem a kéznek: nincs rád szükségem.

CSERHÁTI SÁNDOR

A szeretet mindent fölülmúló útja II.*

18. *hosszan tűr*: Két olyan újszövetségi görög szó van (ύπομονή és μακροθυμία), amely a türelemmel jellemezhető magatartást nevezi néven. Az új protestáns fordítás ezen a helyen a „türelem” szóval él. Jobbnak tűnik azonban visszatérni a Károli-fordításhoz, és hosszútűrésről beszélni. A μακροθυμία fogalmában ugyanis megjelenik az idői összetevő is (μακρός = hosszú, távoli), vagyis hosszútávú türelemről van szó. A német (langmütig) és angol fordítás (long-suffering) is jobbra kifejezésre juttatja a kitaró elviselésnek ezt a mozzanatát.

19. *jóságos*: Kissé körülményes lenne a görög kifejezést pontosan, igei alakban visszaadni magyarul. Az eredetiben imperfektuális, tehát befejezetlen igealak van, amely – mint a „hosszan tűr” – nem tulajdonságot, hanem folyamatos viselkedésmódot fejez ki. A „jóságos” melléknév alkalmazása ezen a helyen azért megfelelő, mert éppen ezt az állandóságot tükrözi. (Vö. Gal 5,22)

20. *a szeretet*: Ennek a kulcsszónak a felsorolásban elfoglalt helye szövegkritikailag bizonytalan. Mivel a görög kéziratokban jó ideig hiányzott a központosítás, s ezért a szeretet jellemző tulajdonságainak sorát nem választotta el vessző, nem tudni, hogy a „szeretet” szó jelen esetben az előző, a szeretet jóságos voltáról szóló állításhoz tartozik-e, vagy pedig a következőhöz, amelyben arról olvashatunk, hogy a szeretet elhatárolódik a vakbuzgóságtól. Tartalmi szempontból azonban a kérdés nem perdöntő.

21. *nem vakbuzgó*: Az új fordítás szerint a „szeretet nem irigykedik”. Hasonlóképpen az „irigység” fordítás található 1Kor 3,3-ban is, ahol szintén a görög ζήλος szó áll az eredeti szövegben. Gal 5,20 versében a „test cselekedeteinek” sorában viszont már a „féltékenységet” találjuk, ugyancsak a ζήλος fordításaként. De a szócsalád vizsgálatának folytatása további meglepetéseket tartogat. Mert jellemezheti a ζήλος azt, aki *valamit odaadással* csinál, legyen a buzgósága dicséretes, mint a korinthusi gyülekezeté Pál iránt (2Kor 7,7), de legyen akár elmarasztalható, mint az egyházüldöző Pál apostolé (Fil 3,6; Gal 1,14). Úgy tűnik, hogy az *érzelmi túlfűtöttség* az a jellemvonás, amely összekapcsolja a sokféle jelentéstartalmat hordozó

fogalomkört. Így nem csoda, ha Isten szeretetét is a ζήλος jellemzi, amit „féltő szeretettel” próbálunk visszaadni (2Kor 11,2). Ugyancsak ezt az egész embert igénylő odaadást kívánja meg az apostol a legjelentősebb kegyelmi ajándékok elnyerése érdekében a korinthusi gyülekezet tagjaitól is (1Kor 12,31; 14,1.12). Végeredményben nem tehetünk mást, mint hogy a szócsalád gazdag színeképéből a szöveggörnyezetre tekintettel választjuk ki a megfelelő jelentést. Ha ezt tesszük, úgy tűnik, jelen esetben sem hanyagolhatjuk el a buzgóság elemét, és valamiképp érvényesítenünk kell a fordításban. Mivel pedig az apostol ezt a lelkiállapotot elutasítóan említi, jónak látszik „vakbuzgósággal” visszaadni a mondanivalót.

22. *a szeretet nem kérkedik*: A περιπερευομαι ige csak itt fordul elő az Újszövetségben (ún. hapax legomenon), és másutt is csak melléknévi alakban találkozhatunk vele (lásd Bauer-szótár 1296. kol.). A Soltész–Szinyei szótár szerint a jelentése: nyeglén, kérkedően viselkedni (521. o.). A „szeretet” (ἀγάπη) szó néhány görög szövegtanúban (B, 33, 104 stb. és a régi fordításokban) ezen a helyen nem szerepel, a P⁴⁶-ban pedig a περιπερευται után kerül a szövegbe. Úgy látszik, a másolók a mondanivaló ritmusa érdekében látták szükségesnek az ἀγάπη helyének megváltoztatását.

23. *nem viselkedik illetlenül*: Az új fordításban ezen a helyen a „nem viselkedik bántóan” megoldást találjuk. A Károli-fordítás és revidéalt változata szerint viszont a szeretet „nem cselekszik éktelenül”. Ez utóbbi már inkább megfelel a görög ige (ἀσχημονεῖ) jelentésének, amely a szó eredetét tekintve tulajdonképpen valamilyen elfogadott „sémát” figyelmen kívül hagyó viselkedést jelent. Ez lehet valóban „bántó” is, de bántó szándék nem feltétlenül tartozik hozzá. Mivel az „éktelenül” változat már régiesnek hat, a választás az „illetlenül” kifejezésre esett.

24. *a jogtalanságnak*: Az új protestáns fordítás hűen követi Károli megoldását, aki szerint a szeretet nem örül a „hamisságnak”. Pedig a görög szövegben ennél többről van szó. Az ἀδικία a görög ember számára valami nagyon fontosnak, a δίκη-nek, a szokásjognak, általában a jognak, az erkölcsnek, a rendnek és igazságnak a megsértése, vagyis jogtiprás (lásd Soltész–Szinyei 251. o.). De

* Az első rész megjelent: *Lelkipásztor* 2005/6. 202–207. o.

ugyancsak a „jogtalanság” a megfelelő ellentétpárja annak az igazságfogalomnak, amelyet a következő tagmondat szerint viszont örömmel nyugtáz a szeretet.

25. *de együtt örül másokkal az igazságnak:* Ezt a kijelentést a szeretetről nem tekinthetjük az előző mondat tükröképének, mert nem csak annyit állít, hogy a szeretet – szemben a jogtalansággal – örül az igazságnak. Sok magyarító fordításában ennyivel is megelégszik. A szeretet által gerjesztett örvendezést azonban a szöveg a συγχαίρω igével fejezi ki, a συν előjáró a χαίρω előtt pedig a közös öröm állapotát kívánja kifejezésre juttatni. Ezért a revideált Károli és az új protestáns fordítás már azt hangsúlyozza, hogy a szeretet „együtt örül az igazsággal”. Ezzel a megoldással szemben viszont joggal jegyzi meg Barrett, hogy „nem -val/-vel; hiszen az igazság nem örvendezik”, és ha ez így van, akkor az apostol sorát így kell értelmeznünk: „joins in rejoicing” (eggyé lenni az örömben), értelem szerint: *másokkal* (Tőkés: Komm 350. o.). A szeretet tehát másokkal együtt örül, ha valahol az igazság érvényesül. Az „igazság” viszont ebben az esetben az ἀλήθεια. A szó elsődleges jelentése a közlés területére vonatkozik: olyan állítás, amely megfelel a valóságnak, tehát nem hazugság. Ha a jelen összefüggésben is ebben az értelemben kellene vennünk, akkor az előző tagmondatban szereplő ἀδικία-ban viszont hazugságot kellene látnunk. De a hazugságnál többre kell gondolnunk, ha figyelembe vesszük Róm 1,18 és 2,8 verseit. Itt, ahol Pál az embernek a bűn miatt megromlott életét állítja elének, az ἀδικία és az ἀλήθεια szintén együtt, párban fordul elő. Ebben az esetben is *jogtalan cselekedetek* állnak az igazság érvényesülésének útjában. De a ὁδός ἀδικίας (a jogtiprás útja) és a ὁδός ἀληθείας (az igazság útja) már az Ószövetség görög fordításában, a Septuagintában is egymást kizáró életirányként jelentkeznek. (A Septuaginta számozása szerint Zsolt 118,29 kk., a magyar fordításokban Zsolt 119,29 kk.; lásd még Mik 7,19 kk.; Sir 27,8 kk.)

26. *Mindent védelmébe vesz:* Az eredeti szövegben található στέγει ige jelentését szinte minden fordítás másként próbálja visszaadni. Az igencsak eltérő jelentéstartalmak bizonyára a στέγη (tető, takaró, lásd Mk 2,4; Mt 8,8 és párhuzamos helyei) szóból ágaznak el, és vesznek fel átvitt, metaforikus értelmet. Többen is 1Thessz 3,1.5 mintájára „elviselés”-re (Schrage: Komm 275. o.; Lindemann: Komm 280. o.; Tőkés: Komm 350. o.) vagy „az erőtelenség, a teherterhelés vállalására” (O. Wischmeyer: Der höchste Weg 103. o.; Wolff: Komm 124. o.) gondolnak. Általában ezt a jelentést tételezik fel 1Kor 9,12 versében is, de ott az összefüggésből inkább „a szükségletek fedezésére” következtethetünk. Nem ritka a szeretet himnuszának szóban forgó helyén az a fordítási változat sem, amely Péld 10,12 nyomán (1Pt 4,8; Jak 5,20) a szeretet bünt, szégyent eltakaró, elfedező természetére utal (Károli- és új protestáns fordítás; Bauer-szótár 1517. kol.; Varga Zs. 880. kol.: „mindenre fátylat borít”; Conzelmann: Komm 256. o.). Ha viszont a szeretet természetét felsoroló következő kijelen-

tésekre („mindent hittel fogad...” stb.) figyelünk, akkor a „tető” *befedő, oltalmazó szerepének* képe a legkézenfekvőbb fordítási változat.

27. *mindent hittel fogad:* A szeretet himnuszán belül ebben a mondatban kerül szóba másodízben a „hit”, de a szó tartalmának megfejtésében nem segít rajtunk sem a 2. versben, sem pedig a későbbiekben, a 13. versben található előfordulása. Bár mindhárom esetben közös vonása a hitnek az a bátorság, amellyel rá tud hagyni olyasmire, amire nézve emberileg nincs biztosíték, mégis, míg ez a bátorság a 2. vers szerint a rendkívüli tettekre vállalkozó merészségben, a 13. versben pedig az Istenre hagyatkozó bizalomban nyilvánul meg, addig a 7. vers összefüggésében „sokkal inkább *az emberi kapcsolatokban nélkülözhetetlen bizalomra kell gondolnunk*”. „Hiszen itt nem lehet szó úgy általában a keresztény hitről. Erről ugyanis nem mondható el, hogy »mindent hisz«.” (Vö. Wolff: Komm 125. o.)

28. *soha nem bukik el:* Az apostol ünnepeyes mondata az eredeti szövegben azt állítja a szeretetről, hogy οὐδέποτε πίπτει, vagyis szó szerint: „soha el nem esik” (πίπτει lásd 1Kor 10,12). Ez a kijelentés megint metaforikus, és ennél fogva átvitt értelemben értendő, hiszen a szeretet még megszemélyesítve sem személy, és ezért nem is botolhat meg és nem eshet el. Éppen ezért a fordítók különbözőképpen próbálják átültetni a szót saját nyelvükre. A németek általában megmaradnak az eredeti képnél, és azt mondják: a szeretet „fállt niemals” (soha nem esik el). Schragénál található így: „hört niemals auf” (soha nem szűnik meg, nem ér véget). Az angolszászok inkább a „never fails” (soha nem hiányzik, soha nem mond csődöt) fordulatot választják. A magyar fordítások viszont többnyire „a szeretet soha el nem fogy” (Károli), „soha el nem múlik” (új fordítás), „meg nem szűnik” (Tőkés), „sohasem vész el” (Varga Zs. 778. kol.) formában oldják meg a mondat átültetését. Mintha azt kellene hangsúlyozni, hogy a szeretet nem olyan, mint a gyertya, amely lassan leég, elfogy. Csakhogy a πίπτω igének ez az értelmezése már meglehetősen eltávolodott az alapjelentéstől. Ezzel szemben ebben az esetben tanácsos a 8–13. versig terjedő *sza-kasz egésze felől közelíteni* a szó jelentéséhez. Az apostol a himnusznak a szóban forgó részében a szeretet *jövőjére* fordítja a szót, és már az elején azt hangsúlyozza, hogy a *szeretet soha sem fogja elveszíteni időszerűségét*. „Állva marad”, tehát vesztett csatában „soha nem bukik el”.

29. *tárgytalanná válnak:* A ránk váró gondolatmenetben három ízben is találkozunk a καταργέω ige jövő idejű szenvedő alakjával, egy alkalommal pedig cselekvő perfektumával. A kifejezés ezért nyilvánvalóan meghatározó eleme a mondanivalónak. A szó alapjelentése pedig „valamit tétlenségre kárhozható”. Az összetétel tagja ugyanis az ἀργός melléknév, amely tétlent, restet, meg nem műveltet (ἐργός fosztóképzővel) jelent. Az „eltörölni” kifejezés, ahogy a szóban forgó igét a magyar fordítások hozzák, ebben az összefüggésben feleslegesen erőteljes, s nehéz is értelmezni szellemi tartalmak sorsával kap-

csolatban. (Vö. O. Wischmeyer javaslatával: „véget ér”. Der höchste Weg 122. o. Wolff pedig így találja megfelelőnek: „érvényét veszíti”; „a töredékes nem kiegészül, hanem feleslegessé válik”. Komm 125 k.)

30. Mert töredékes, ami alapján ismeretünket szerezzük: Ez a fordítás kissé körülményesebb a megszokottnál (Mert töredékes az ismeretünk...). De nem ellenezhetjük, ha a kijelentést értelmének megfelelően akarjuk visszaadni. Ugyanis az apostol nem azt állítja, hogy megismerőképességünk fogyatékos, és ennél fogva az így szerzett ismeretünk is töredékes, hanem azt, amit ismerünk, amiből kiindulunk (ἐκ μέρους), tekinti töredékesnek és átmenetinek (1Kor 12,27; vö. még O. Wischmeyer 125., 128. o.).

31. gyermek: Amikor Pál az előző versben a „töredékes-sel” szembeállítja a „tökéletest” (τὸ τέλειον), akkor ez a kifejezés, úgy tűnik, eszébe juttatja az ugyancsak ezzel a szóval jellemzett „nagykorúságot”, ez pedig a gyermeki és felnőtt állapot között meglévő különbséggel példálózó szónoki közhelyet, toposzt (lásd Conzelmann: Komm 267. o. 84. j.; Wolff: Komm 126., 306. o.). Az apostol tehát *hasonlatként* veti egybe a gyermeki állapotot a felnőtt férfival azért, hogy a töredékesszel szembeállítsa az eljövendőt, a teljességet. A „még nem”, „de majd igen” a „tertium comparationis” (hasonlítási pont), és ezért, bár a férfikoráról úgy beszél, mintha már elérte volna, Barrettel egyetértve azt kell mondanunk, hogy „Pál nem tekinti magát érett korúnak abban az értelemben, hogy képes már nélkülözni a próféciát, valamint az ismeretet, és tökéletessé lett a szeretetben.” (Komm 306. o.)

32. vélekedtem: Mivel rokonértelmű szavakról van szó, nem könnyű elhatárolni a görög ἐλογιζόμην állítást az előző mondatétól (ἐφρόνου). Az új protestáns fordítás úgy tesz különbséget a két szó között, hogy az ἐφρόνου fordítását az „érezni” igével oldja meg, de ez a jelentés elég távol áll a görög szó tartalmától. Barrett sem eléggé meggyőző, amikor az ἐλογιζόμην fordulat értelmét az 5. versben található előfordulásból vezeti le. Ott ugyanis a rossz „felrovásáról” van szó, ami itt, a 11. versben nem ad elfogaható értelmet. A német fordításokban ezen a helyen az „überlegen” (latolgatni, mérlegelni) szót találjuk, és amennyiben tárgy nélkül áll az eredeti fordulat, ennek felel meg a „vélekedni” változat.

33. felhagytam: Ezen a helyen is a καταργέω ige szerepel, csak hogy most cselekvő perfektumi alakban (lásd a 29. jegyzetet). Mivel perfektumról, azaz befejezett múltrol van szó, mégpedig egyes szám első személyben, ez a fordítás tűnik a legmegfelelőbbnek.

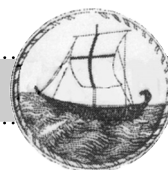
34. tükör által talányokban (δι’ ἐσόπτρου ἐν αἰνίγματι): Ha a tükör nem is volt olyan elterjedt, mint napjainkban, sokan hozzájuthattak és használhatták az ókorban is. Míg régebben csiszolt fémből készült, a római korban ismerték már az üvegtükröket is (Biblisches Handwörterbuch III. 1831. kol.). Tehát a tükör szerepének ismeretében nem volt felfoghatatlan, amit hasonlatképpen Pál kifejezésre akart juttatni vele (Jak 1,23). A hasonlítási

pont, az ún. „tertium comparationis” a tükör által nyújtott *közvetett látás*, és nem az elmosódott tükrözés, amint ezt a hagyományos magyarázat sugallja. „A tükörben megjelenő kép a kép tárgyát helyesen adja vissza, de az mégsem maga a tárgy” – foglalja össze a tükörnek a hasonlatban betöltött szerepét O. Wischmeyer (Der höchste Weg 132. o.). A tükörnek ezzel az átvitt értelmével többnyire a filozófusoknál találkozhatunk (vö. Platón III. 381. o. = Timaios 71b). A sztoikusok számára az istenség tükre maga a világmindenség. A gnosztikus az ismeret tükrében önmagát ismeri fel (lásd Conzelmann: Komm 368 k. 94., 96., 97. j.). A tükör szerepével megfogalmazott páli mondanivalót mégis inkább az Ószövetség felől, pontosabban 4Móz 12,8 felől tanácsos megfejtenünk, ahol arról az Istennel való közvetlen, szemtől szemben létrejövő kapcsolatról van szó, amelyben kizárólag Mózesnek lehetett osztályrésze. Sőt ennek az állításnak megerősítéséül az Ószövetség görög változatában, a Septuagintában ugyanazt a szót találjuk, mint amelyet Pál is említ: οὐ δι’ αἰνίγματος, „nem talányok révén”. Van azonban az idézett hellyel kapcsolatban olyan zsidó hagyomány is, amely szerint maga Mózes sem közvetlenül, hanem tükör által látta Istent (lásd Wolff: Komm 127. o.). Az αἰνίγμα nem feltétlenül jelent valami homályos, elmosódott tükröződést. Alapjelentése: „talány”, „rejtély” (vö. Soltész–Szinyei 15. o.).

35. akkor úgy fogok ismeretre szert tenni, ahogy engem is megismert az Isten: Ami a fordításban szószaporításnak tűnhet, az eredeti szövegben tömör, magvas kijelentés. Tulajdonképpen nem is áll másból, mint az ἐπιγιγνώσκω (megismer, ismeretet szerez, felismer) ige kétféle, egy aktív és passzív egyes szám első személyű alakjából. Mivel a passzív változat alanya nincs megadva, szigorúan véve így kellene fordítanunk: „ahogy én is megismerttettem”. Ez azonban magyarul értelmezhetetlen. Viszont figyelembe kell vennünk, hogy az Újszövetségben a passzív igealakok mögött cselekvő alanyként igen gyakran maga Isten áll, vagyis ún. „passivum divinumról” beszélhetünk, és mert itt is ez az eset áll fenn, a fordításban bátran kiegészíthetjük az apostol állítását Isten nevével. De fel kell figyelni arra is, hogy a „megismerni” ige passzív alakja aorisztozban (mozzanatos értelemben) áll, tehát a cselekmény egy meghatározott időponthoz van kötve, s ezért a jelentése is inkább a megismerkedés felé húz, mint a megismerő tevékenységhez.

Pál az ige aktív és passzív alakjának párba állításával az ismeret tekintetében az embert ellentétes helyzetbe hozza. *Más az, ahogyan ő ismer, és más az is, ahogyan őt ismerik.* Ugyanazon szónak ez a kiforgatása azonban nem felszínes játék, hanem fontos teológiai mondanivaló hordozója. Olyannyira, hogy másutt is, mégpedig sarkalatos teológiai kijelentésekben, nem egyszer találkozhatunk hasonló fordulattal (1Kor 8,2 k.; Gal 4,9).

36. legnagyobb: A μείζων tulajdonképpen középfokú melléknév (nagyobb), de az Újszövetség korának görög nyelvében, a koinéban sokszor felsőfokú értelmet nyer (B-D. 60. §.).

CSONKÁNÉ SZABÓ MAGDA

A Charta Oecumenica teológiai jelentősége* I.

EGYSÉGÜNK KRISZTUSBAN – AZ ÖKUMENIZMUS KIHÍVÁSA

Az Európai Unió tágabb, szabadabb közösségében továbbra is az egyik legfontosabb kihívás marad egyházaink és gyülekezeteink számára az *ökumenizmus*: Krisztusban már meglévő láthatatlan egységünk dinamikus és fáradszaktalan, sokoldalú továbbépítése. A 20. század egyháztörténete nyilvánvalóan tanúsítja: minél erősebb az emberközpontú önzés, az Istentől és az ő akaratától, kegyelmétől való elszakadni akarás a világban, annál erősebbé válik közöttünk, az egyházakban Krisztus Urunk főpapi imádságának ereje: *...hogy mindnyájan egyik legyenek, (...) hogy elhiggye a világ, hogy te küldtél el engem.* (Jn 17,21) Sokszor elhangzott már: vagy eggyé lesz a kereszténység, vagy eltűnik a harmadik évezred során! Történelmi tény, hogy Krisztus népének egysége megbomlott, az egyes közösségek eltávolodtak egymástól. Sőt ellenségeskedő, rivalizáló, testvérietlen konfliktusban élnek sok esetben mind a mai napig. Már a Genézisben (1Móz 9,13) olvasunk Isten örök szövetségéről. A szívárvány a sokféle színárnyalatot egyetlen egységbe fogja össze. Az „izolált színek” nem a szövetség jelei! Hasonlóképpen az egységtörekvésnek nem az uniformizálás a célja, hanem a másik lelkiségi formáinak őszinte elfogadása a tiszta tanítás alapján, a *legitim sokféleség* figyelembevételével. Sokféle értéket hordozunk, de csak egymás gazdagításával lehetünk önmagunk (felekezeti identitás).

Ma az egyházak egységépítésének 3 fő típusa van:

a) A *konziliáris* vagy zsinati *egység*. Ezt ma elsősorban az EVT képviseli (Amszterdam, 1948).

b) Az *egység a megbékélt különbözőségben*: a legfontosabb dogmatikai és etikai különbségek megőrzése és tiszteletben tartása mellett állandó teológiai dialógust folytatnak az egyházak. Ezt a típust képviseli – sok másik egyházzal együtt – az LVSZ (Lund, 1947) is.

c) Róma és a *Vatikán ökumenikus egységmodellje*: Krisztus egyháza a legteljesebben a világkereszténység nagy többségét átfogó, Róma központú katolikus egyházban van jelen (interkommunió hiánya). A II. vatikáni zsinat óta sok területen jelentős közeledés ment végbe (közös imahetek, együttműködés a misszióban és az egyházak szeretetszolgálatában). Reménységgel várjuk egységünk továbbépülését az új évezredben, hiszen nemcsak mi fáradozunk ezért a legteljesebb egységért, hanem Szentlelke által Krisztus Urunk is könyörög érte: *ut unum sint!*

FELEKEZETISÉG ÉS ÖKUMENÉ

Ma, amikor ökumenizmusról beszélünk, két ellentétes irányzattal találjuk szemben magunkat. Egyrészt eleve nem él a felekezeti erősödés vágya (konfesszionalizmus), másrészt jelen van a harmonizálásra, az egységre való törekvés. Az elmúlt években kiadott nagy keresztény állásfoglalásokból is kitűnik, hogy a történelmi egyházak egyike sem tagadja az ökumenizmust.

Új, áttörés jellegű irat az 1999. október 31-én Augsburgban aláírt *Római katolikus–evangélikus Közös Nyilatkozat a megigazulásról*. A nyilatkozat 30 év közös teológiai fáradozásának eredménye, amelynek 13. pontjában ez áll: „A jelenlegi bibliai, teológiai és dogmatörténeti ismeretek számavételekor az ökumenikus dialógusban a II. vatikáni zsinat óta jelentős a közeledés a megigazulástan tekintetében, úgyhogy ebben a közös nyilatkozatban a megigazulástan alapigazságaiban már konszenzust tudtak megfogalmazni, amelynek fényében a 16. századi megfelelő tanításbeli elítélés mára már nem vonatkozik a mai partnerre.” A közös nyilatkozat elfogadása azonban nem jelenti azt, hogy minden részletkérdésben egyetértünk, hiszen a katolikus teológia hagyományos kifejezése szerint az „igazságok hierarchiája” (hierarchy veritatum) keretében látják a megigazulás kérdését. Eredmény, hogy mindkét fél részéről visszavonásra került a kölcsönös kiátkozás. Ennek kimondásával egy lépéssel közelebb kerültünk a krisztusi-bibliai igazságok megvallásában az egyház Urához és egymáshoz.

* Az Északi Evangélikus Egyházkerület által 2004-ben kiírt pályázatra érkezett díjnyertes munka. A tanulmány teljes címe: A Charta Oecumenica teológiai jelentősége és az ebből következő lehetőségeink az Európai Unióba való belépés összefüggésében.

E közös nyilatkozat aláírását megelőzően *ökumenikus találkozót* szerveztek Welsben (Ausztria), 1999. október 22–24. között.¹ Az előadások választ kerestek a közös nyilatkozatban felvetett kérdésekre. Dr. Silvia Hell innsbrucki teológiaprofesszor a nyilatkozat fejlődéséről és mai állásáról beszélt: „(...) Vannak különbségek, de ez nem szakadás. Nem beszélhetünk uniformizált egységről sem, a dokumentum elismeri a különbözőségeket. (...) A Katolikus Egyház és az LVSZ produktuma ez az irat. A közös nyilatkozat nélkülözhetetlen *eszköz*, lényeges kiindulópont a további munkához. Eltérő magyarázatok: 4.3 »sola fide« – egyedül hit által, illetve kegyelemből; 4.4. »simul iustus et peccator« – a megigazított bűnös ember marad, illetve concupyscentia; 4.7. pontban a katolikus álláspont hangsúlyozza a kooperációt, vagyis a jócselekedetek érdemszerző voltát. Ezekben a kérdésekben eltérő a hagyomány, de létrejött a konszenzus.»

Ökumenikus körökben nagy port kavart a „*Dominus Iesus*” nyilatkozat, 2000. szeptember 5. A Jézus Krisztus és az egyház egyetlenségével és üdvözítő egyetemességével foglalkozó dokumentumot Ratzinger bíboros fogalmazta meg, a Hittani Kongregáció adta ki, de már június 6-án II. János Pál pápa ratifikálta és elrendelte közzétételét.

A deklarációnak az *egyházról* szóló alapvető kijelentése a II. vatikáni zsinat ekkleziológiai tanával összhangban van: Krisztus egyháza a történelmi megosztások ellenére folyamatosan létezik a katolikus egyházban, méghozzá a maga teljességében, míg azon kívül a megszentelődés és az igazság elemei jelen vannak, például az ortodoxoknál. Ellenben azok a „keresztény egyházi közösségek”, amelyekben nincs meg az apostoli folytonosság és az eukarisztia helyes értelmezése, még kisebb mértékben hordozzák a teljesség részét. Az instrukciónak ez a kijelentése mélyen megsértette a protestánsokat, és több katolikus teológus is tiltakozott ellene. Lovassy Attila római katolikus teológus és dr. Hafenscher Károly címzetes teológiai tanár a nyilatkozat értelmezéséből a következőket írja:² „...A *mea culpa* megvallása előbbre visz, mint a tua culpa nyomozása. (...) Szavunk sem lehet szolgálai, hanem csak testvéri és az egység ügyét szolgáló. (...) A dialóguspartnert nem zárhatjuk ki a különbségek miatt a keresztyénység nagy családjából. Egységünk nem jelent egyformaságot, nem jelent uniót. Egységünk csak az Úrban, a Dominus Iesusban van most is. Ő van időben mögöttünk, mellettünk és előttünk is. A Dominus Iesus irat után is együtt kell lennünk a Dominust követve.»

A Dominus Iesus hittani nyilatkozat szemünkben elsősorban *Róma belső sorainak rendezése*, még akkor is, ha a protestantizmus és az anglikán egyház minősítése fékezhető jellegű (harmadrendű, egyházas közösségnek minősítő ti-

tulus), de semmiképpen sem húzza keresztül a közös nyilatkozat érvényét.³

A „Dominus Iesus” nyilatkozat által kiváltott éles protestáns kritikák után nyilvánosságra került *A jövő ökumenikus távlatai* címmel egy állásfoglalás, amelyet a Pápai Egységtitkárság elnöke, Walter Kasper bíboros jegyzett.⁴ Korképe az „egy az Úr, egy a hit, egy a keresztség” témáját illetően borús kép. A lezárult sötét évszázad után most, a hidegháború elmúltával, a *globalizáció* jegyében sem alakul ki igazságos világtrend. „Nálunk, a gazdag nyugaton alapvető emberi értékek hullanak szét, terjed a vallási közömbösség, ugyanakkor új szekták és fundamentalista áramlatok jelennek meg, egészen a vallással palástolt terrorizmusig. (...) Hiszek az egy, szent, egyetemes egyházban. Minden tőlünk telhetőt meg kell tennünk, hogy a szakadásoknak véget vessünk. Az ökumenéért vállalt elkötelezettség minden keresztényre nézve kötelező jézusi parancsolat. Az ökumené lelki küldetés és kihívás, amely az új évezred hajnalán az idő jeleinek felismeréséből fakad.»

A bíboros nézetei a *megváltozott helyzetről* így összegezhető: „(...) A legutóbbi zsinat szerint napjainkban a Szentlélek jele, (...) hogy a 20. század folyamán a szakadás miatti bánkódással párhuzamosan 1.) valamennyi egyházban újraéledt az *egység vágya* és keresésének igénye. 2.) Az ökumenikus *öntudat* és az ökumené akarása a római katolikus egyházban is teret hódított. 3.) Nemcsak a keresztény egyedek, hanem a *többi keresztények* is részét képezik Jézus Krisztus egyházának. 4.) A katolikus egyházon kívül korántsem *egyházi vákuum* létezik. 5.) A vatikáni zsinat ökumenikus döntése *visszavonhatatlan* elhatározás. 6.) *Plébániai* szinten is különféle egyházi közösségekben szoros ökumenikus együttműködés és baráti összetartozás bontakozott ki. 7.) A megkereszteltek Krisztus egyetlen testének tagjai. 8.) Az ökumené olyan stádiumba érkezett, amelyből nincs visszaút. 9.) Az egységet nem szabad összetéveszteni az egyformasággal, (...) vannak még *ki nem békült különbségek* is. 10.) Az ökumenizmussal szembeni *ellenállás* érthető, mert az *egyházak identitásukat* féltik. 11.) Nem másoknak kell visszatérniük hozzánk, hanem *magunknak kell megtérnünk* Krisztushoz. 12.) A *reformáció* igazi *célja* nem új egyház létrehozása volt, hanem *az egész egyház megújulása*. 13.) Nincs más választásunk, mint az ökumené. 14.) A zsinat előtti időszakba nincs visszaút!”⁵

A viták ellenére mindhárom nagy egyházi irányzat: a római katolikus, az ortodox és a protestáns egyházak (beleértve az anglikán egyházat is) hitet tesznek az ökumenizmus mellett, és azt „visszafordíthatatlannak” tartják.

³ Hafenscher Károly: „Ökumenikus dialógusok és egyházi recepció” című ökumenikus kerekasztal-beszélgetés az EHE-n 2001. október 18-án. *Theológiai Szemle* 2002/1. 53–55. o.

⁴ Kasper, Walter: *Perspektiven der Ökumene im 21. Jahrhundert. Der Christliche Osten* 2002/1. 4–18. o. Magyarul: Egy úr, egy hit, egy keresztség. *A jövő ökumenikus távlatai. Mérleg* 2002/3.

⁵ Tóth Károly: ÖTK elnöki beszámoló. *Theológiai Szemle* 2003/3. 162. o.

¹ B. Salacz Ágnes: Két egyház – egy út az üdvösséghez. *Ökumené* 1999/4. 32–34. o. Az előadás elhangzott a találkozón.

² Lovassy Attila – Hafenscher Károly: Krisztus igen – egyház nem? *Lelkipásztor* 2001/7–8. Hafenscher Károly: Biztató jelek az ökumenikus párbeszédben. *Evangélikus Élet* 2001. augusztus 5. 4. o.

Gyökereink és örökségünk, keresztény Európa

Az egyház Krisztus teste; mi, a tagok egy nagy családot alkotunk (congregatio sanctorum). Egy Atyának vagyunk a gyermekei. Eltérnek ugyan hagyományaink, külső megnyilatkozásaink, sokszor tanításunk, de mindnyájan egy közös gyökerre, az evangéliumra hivatkozunk.

„Pál apostolt áthívják látomásban Európába, Macedóniába. (...) 313 után már elterjedt a kereszténység az egész Római Birodalomban, sőt a középkorban (térítések, erőszakos terjesztés) mindenütt gyökeret ver (Corpus Christianum). (...) A keresztény múlt gazdagságával, értékeivel, szegénységével és bűneivel együtt örökségünk. Nem könnyű elvállalni a múltat, és hitelesnek maradni.”⁶

Európai útkeresésünk és az ökumené

„A nacionalizmus és internacionalizmus zátonyai között kiált ma az ökumenikus kereszténység Urához; (...) politikai szükségszerűség és lehetőség kérdése, az ökumené azonban Isten parancsolatai felől kérdezősködik. Krisztus egyháza jelen van egyszerre minden nép életében. (...) Ennek az egyháznak tagjai elválaszthatatlanul összetartoznak az egy Úr, Jézus Krisztus parancsolata által.”⁷

Dietrich Bonhoeffer 70 évvel ezelőtt írt szava „európai útkeresésünkben” ma is eligazító szó; egészen más aspektusból való, mint a megszokott gazdasági, geopolitikai, piacorientált, előítéletektől terhes mai szempontjaink. 1989 után is ugyanaz a tájékozódási pontunk: Jézus Krisztus! Ő egyszerűsíti le kérdéseinket és segít ahhoz, hogy mind *örökségünket*, mind *feladatunkat* speciális keresztény szempontból értékelni, menteni, megőrizni és továbbadva gazdagítani tudjuk. Európa a keresztények számára kettős értelemben örökség (görög–latin kultúra értékei; a zsidó–keresztény örökség). Ez a kettősség a mai szellemi glóbuszon az *együttlátás* lehetőségét jelenti.

Európa és Európai Unió (fogalomtisztázás)

Az evangélium hirdetése Európában

A keresztény misszió kezdetei a feltámadt Krisztus szavaira vezethetők vissza (Mt 28,19). A keresztény közösségek kialakulása Péter apostol működésével vette kezdetét (ApCsel 11,26). Majd Pál missziós útjaival új korszak nyílt az evangélium hirdetésére (ApCsel 16,9–10). Ennek az új területnek a neve akkor is és 2000 év elteltével is:

⁶ Hafenscher Károly: Európa ma: örökségünk és feladatunk – keresztény szempontból. *Ökumené* 2003/4. 15–19. o. Elhangzott a KÖT 2003. évi konferenciáján.

⁷ Uo. Dietrich Bonhoeffer a fanői konferencián (1934).

Európa. „Európa történelme és a gondolkodás történetének kapcsolata és benne az európai ember identitásának kialakítása. (...) Az európai földrészen letelepedve felvették a kereszténységet, (...) majd saját kultúrvilágot teremtettek. Ez a fejlődés nagy mértékben a kereszténységnek volt köszönhető.”⁸

Európa jövője – lehetőségeink

az Európai Unióba való belépésünk után

Az nem kétséges, hogy magyarokként Európa része vagyunk, s azok is szeretnénk maradni. Földrészünk új fővárosa: Brüsszel. Céljait tekintve az EU első helyen *gazdasági érdekközösség*. „Ugyanakkor *szellemi, intellektuális közösség* is. (...) Ez feltételezi a *képzés* harmóniába hozatalát. A különféle *régiók szervezése* (...) olyan gazdasági, kereskedelmi együttműködést és *oktatási* rendszert tételez fel, amelyben mindenki anyanyelve szerint választhat (...). Az EU-ban meglevő *kulturális sokféleség* egymás gondolkodását, érték szemléletét gazdagíthatja, és ezáltal egymáshoz közelebb kerülhetnek megbékélt lelkiülettel a szomszédos országok népei.”⁹

Hogyan érintik ezek a történelmet formáló események az egyházakat, milyen új feladatot, kihívást jelent ez számunkra? „Fontosnak vélem, hogy Európa népei ne csak érdekszövetséget kössenek egymással, (...) értékteremtő és érték megőrző, -közvetítő feladatunk is van. (...) Európának kell, hogy legyen lelke. Az évezredek *zsidó–keresztény kultúra* értékei nélkül nem képzelhető el a holnap Európája. Növekvő bizalom és egymásért élés nemes altruizmus elengedhetetlen gyakorlati feladat. Közös lelki erőforrásaink felfedezése (...), korszerű szervezési formák ki-munkálása és hagyományos istentiszteleti értékek megőrzése egyszerre jelenti az egyházak közös feladat-meghatározásának szükségességét a harmadik évezred küszöbén.”¹⁰

Az Európai Unió és az egyházak

A vallás, az egyházak szerepvállalása, az európai keresztény múlt nem magánügy, hanem nagyon is európai és közös ügy! Az EU nem szól bele az egyes tagországok egyházakkal, vallásokkal kapcsolatos jogrendjébe; a jogalkotás, a kultúra, a nevelés-oktatás és a tudomány területén is igyekszik közös szabályozást létrehozni (egyházi oktatási rendszerünkben, a tananyag kialakításában figyelmet kell szentelnünk azoknak a kérdéseknek, amelyek elősegíthetik az EU-ba történő beilleszkedésünket). A nyelvtanulás jelentősége, hogy a Kárpát-medence népei „megért-sék” egymást.

⁸ Kránitz Mihály: Európa és a kereszténység (Az Ökumenikus Charta az európai keresztények missziójáról). *Ökumené* 2003/4. 20–24. o. Az előadás elhangzott a KÖT 2003. évi konferenciáján.

⁹ Szebik Imre: Európa jövője. *Evangélikus Élet* 1999. március 21. 1. o.
¹⁰ Uo.

Quo vadis, Európa?

1994-ban a Pax Romana Gazzadában (Olaszország) tartotta nemzetközi konferenciáját ilyen címen: „Milyen Európa felé? – Keresztények Európáról.” A világhírű előadók írásai között ott van Andrásfalvy Bertalané is, aki szomorú képet fest a 20. század általa ismert Európájáról, de előbb szól arról az *értéksorozatról* is, amely együttesen adja Európa sajátos lényegét: „(...) a megváltás tudata, a bűnbocsánat lehetősége, az újrakezdés motívuma, a cél (...) az egyénnek és a történelemnek nem végcélja az Isten; az ember méltóságának, szabadságának tudata. (...) Európa mint eszme ott van jelen, ahol a felsorolt eszmék kiegyensúlyozzák egymást, szintézist hoznak létre.”¹¹

A TERHELŐ MÚLT ÉS JELEN ÖKUMENIKUS FELDOLGOZÁSA

A múlt század végének jelentősebb hazai ökumenikus eredményei

Évszázados szembenállás után a katolikus–protestáns viszonyban a *II. vatikáni zsinat* hozott olyan változást, amely lendületet adott az ökumenikus mozgalomnak.

Hazánkban 1976-ban dr. Gál Ferenc olyan *ökumenikus tankönyvet* jelentetett meg a katolikus teológiai képzés számára, amelyben az ortodox és az evangélikus egyház ismertetése is szerepel. – A rendszeres januári *ökumenikus imaheteket* 1987 óta tartjuk. – Említésre méltó az egységes ökumenikus *liturgikus szövegek* (Miatyánk, Niceai és Apostoli hitvallás) elfogadása. – A terhelő múlt ökumenikus feldolgozásának 3 látványos nagy eseménye volt, amikor a) II. János Pál pápa 1991. augusztus 18-án a debreceni református nagytemplomban a MEÖT tagesztyházaival együtt vett részt istentiszteleten, és utána a templom mellett imádsággal és áldással helyezte el a kegyelet koszorúját az 1675-ben elhurcolt gályarab protestáns lelkészek emlékművénél. b) Az Ökumenikus Tanács tagesztyháza 1993. január 20-án Esztergomban, a bazilikában istentisztelettel egybekötve koszorúzták meg az 1619-ben kivégzett kassai mártírok emléktáráját. c) 1996. január 6-án Csepreg mai katolikus templomában emlékeztek arra az 1223 evangélikusra, akiket 1621-ben e templomban öltet meg. – Isten színe előtti megállások voltak ezek a bűnvallás és megbocsátás jegyében.

¹¹ Hafenscher, 2005.

Konferenciák az egységkeresés jegyében – a Charta Oecumenica előzményei

Az I. európai ökumenikus találkozó (Basel, 1989)

Móttó: „Béke az Igazságban.” A témák a megbékélés, a laikus és az ökumené fogalmához kapcsolódtak. Először voltak együtt az összes európai országból egyházi küldöttek ökumenikus találkozón.

„Bázeltől útban Graz felé” (Assisi, 1995)

A pozitív bázeli tapasztalatok után aggodalomra adott okot *Martini* milánói érsek (a bázeli találkozó kezdeményezője) *lemondása* a CCEE elnökségéről, valamint a protestáns egyházaknak sem sikerült Budapesten egy *protestáns európai zsinat* megalakítása. Végül 1995-ben sor került az európai egyházak konferenciájára¹² (KEK) és az Európai Katolikus Püspöki Konferenciák¹³ (CCEE) vezetőinek első találkozására, ahol minden európai keresztényt meghívtak a II. ökumenikus nagygyűlésre Grazba. Előkészítő munkafüzetet adtak ki, amelynek szinte minden fejezete kitér az ismert triászra: béke – igazságosság – a természet megőrzése.

„A bevezetőben »együttműködésre és víziók megfogalmazására« hív fel. A 2. részben teológiai és liturgiai ösztönzések vannak. A 3. rész az egyházak és a keresztények tapasztalatairól számol be. A 4. fejezet az európai struktúraváltás sokféle alakulását említi (konfliktusok, háború, gazdaság). (...) *Európa újraevangelizálása* és misszionálása hitelesen csak az egyházak ökumenikus testvériségének szellemében kivitelezhető. Az 5. rész: »Kiengesztelő és helyi és regionális téren« (...)”¹⁴

Ökumenikus találkozók itthon

Az előkészület jegyében *Kecskeméten 1995. augusztus 21–25. között* – széles nemzetközi részvétellel – tanácskoztunk „A keresztény hit és az emberi ellenségeskedés” témájáról. *Útkeresése* volt ez a keresztény/keresztény egyházaknak, hogy együtt túllépjenek a vallási és nacionalista megosztottságokon Európában (etnikai konfliktusok). A konferencia résztvevői egy levelet fogalmaztak meg, amelyben felajánlják szerény lehetőségeiket és erőfeszítéseiket, hogy a konferencia majd jó gyümölcsöket teremhessen. „(...) s a szükséges utómunkálatokkal segít az egyházaknak, hogy a politikusokkal és a közigazdászokkal együtt építhessék az

¹² KEK = Konferenz europäischer Kirchen. 1959. januárjában anglikán, ókatolikus, ortodox és protestáns egyházakból jött létre a dániai Nyborg Strand városában. Célja az egyházak közti kiengesztelő és szolgálata. Központja Genf.

¹³ CCEE = Consilium Conferentiarum Episcopaliū Europae, a II. vatikáni zsinat közös munkájának folytatására. 1971 márciusában alakult meg Rómában. Titkársága a svájci Sankt Gallenben van. Céljai között szerepel az ökumené, valamint a társadalmi tanúságtétel előmozdítása.

¹⁴ Ederer, Hans Anton: *Bázeltől útban Graz felé. Ökumené* melléklet 96. 48–53. o. Az előadás elhangzott: KÖT konferencia, 1995. szeptember 28–30., Budapest.

egyesült Európát. (...) Elkötelezzük magunkat arra, hogy hídépítők (...) leszünk, tekintet nélkül politikai és vallási meggyőződésre (...). Nem csupán a többi kereszténnyel osztjuk meg ezt a törekvésünket, hanem a zsidókkal, a mohamedánokkal és másokkal is (...)."¹⁵

1997. május 7-én missziós *tanulmányi napot* tartottunk a Szentírásról Szentendrén. Dobogókőn szeptember 21–25. között 16 ország képviselőivel együtt vitattuk meg a vallásszabadság és az új vallási mozgalmak, szekták kérdését.¹⁶

II. európai ökumenikus találkozó

(Graz, 1997. június 23–29.)

A KEK és a CCEE „Versöhnung – Megbékélés, kiengesztelődés – Isten adománya és új élet forrása” jelmonddal rendezte meg a 2. nagygyűlést. Basel óta nagyot fordult a világ; egymás keresésének igénye is akkora lett, hogy 46 országból több mint 11 ezer külföldit (köztük 171 regisztrált magyart) látott vendégül a stájer főváros, Graz. Mind a két szervezet 350 delegátussal képviseltette magát. Ez ökumené volt a szó legtisztább értelmében!

A bázeli találkozó az akkori európai változások örvenletes bevezetésének tűnt. Azóta az eufória a múlté; a nyilatkozatban foglaltak beigazolódtak: Európa jelenleg számos problémával küzd. „Elismerjük, hogy a *globalizáció* lehetőségeket teremt, de tudjuk, hogy általa emberek gazdasági érdekek áldozataivá is válnak. (...) Mi, keresztények és Európa egyházai a kihívásokkal szembenézünk, és (...) szakadásaink szégyene tudatában (...) a követke-

¹⁵ *Ökumené* 1996/2. 32–35. o.

¹⁶ A dobogókői konferencia anyaga írásban 1997 decemberében jelent meg „A vallásszabadság a mai demokráciában” címmel. *Ökumenikus Tanulmányi Füzetek* 16. sz.

zőket vállaljuk: Európa népeinek hirdetjük az evangéliumot (2Kor 5,18); törekszünk a látható egység céljára; előmozdítjuk az együttműködést; (...) folytatjuk a vallások közötti dialógust; (...) a fiatalokra bízunk a jövő ökumenikus vízióját és azt, hogy továbbvigyék a zsinattal elindított folyamatot az igazságért, a békéért és a teremtés megőrzéséért.”¹⁷

A *Charta Oecumenica gondolata* is a gráci nagygyűlésen született meg. Minden európai keresztény egyház számára kötelező normákat kell meghatározni, amelyek elfogadása, illetve vállalása mintegy rögzíti az elért eredményeket, és lehetővé teszi azt az egységes gondolkodást, amely szükséges a *krisztusi kérés* teljesítéséhez: „ut unum sint!” (Jn 17,21) – A gráci nagygyűlés ajánlásai között szerepelt az európai egyházak felé az a kérés (Cselekvési program 1.2.), „hogy az egyházak dolgozzanak ki egy közös dokumentumot, amely tartalmazza majd az alapvető ökumenikus kötelezettségeket és jogokat. (...) tartalmaznia kell számos ökumenikus iránymutatást, szabályozást és kritériumot, amelyek arra hivatottak, hogy segítsenek az egyházaknak (...) abban, hogy meg tudják különböztetni a prozelitizmust a keresztény bizonyoságtételtől, a fundamentalizmust a hithez való igazi ragaszkodástól, hogy ezáltal is ökumenikus szellemben alakuljanak a kapcsolatok (...).”¹⁸

Ennek indoklása a következő: „(...) Tudatos ellenlépéseket igényel ez a súlyos helyzet, amelyben jelenleg a különböző ökumenikus közösségek találhatók. Szükséges, hogy kialakítsuk és ápoljuk az együttélés és az együttműködés ökumenikus kultúráját, s ennek elkötelező alapját létre kell hoznunk.”

¹⁷ *Ökumené* 1997/3. 2–4. o.

¹⁸ *Reconciliation. Gift of God and Source of new Life*. Documents from the Second European Ecumenical Assembly in Graz, Styria. Graz 1998. 49. o.

HARMATI BÉLA

Luther 2005-ben, Wittenbergből nézve*

A TÖRTÉNELMI MÉRFÖLD

Mindössze egy mérföld Wittenbergben a távolság a vártemplomtól Luther egykori kolostoráig, ami ma a Luther-múzeum. Ez az egy mérföld az egyetemmel, Melanchthon, Lucas Cranach és Bugenhagen lakóházával, a Stadtkirche és a városháza tiszteletet igénylő épületeivel volt a középonti színtere annak a történelmi eseménysorozatnak, amit lutheri reformációnak nevezünk. Fölvetődik a kérdés a múlt emlékeit kereső emberben, vajon mennyire határozza meg Európa és a világ történelmét máig hatóan az a Luther, aki 1517-től kezdve szembe mert szállni pápával és császárral, és akinek tevékenysége közel ötszáz év után is a csodálat és a „mysterium tremendum” érzését kelti.

Wittenberg, a mai Sachsen-Anhalt német tartomány Elba folyó melletti városa megkülönböztető nevet kapott: „Lutherstadt Wittenberg”. Csak egy ilyen város van ezen kívül, nem is olyan messze: „Lutherstadt Eisleben”, a reformátor születési helye. A Szász Fejedelemség azonban nemcsak a reformáció korában, a 16. században volt fontos központ német területen. 919-ben Henrik szász herceg a közeli Quedlinburgban rendezte be királyi udvarát, I. Ottó (936–973) pedig, akit 962-ben Rómában koronáztak császárrá, a szomszédos Magdeburgban, „Észak Konstantinápolya” városában uralkodott. 973-ban Géza magyar fejedelem követei jártak erre, és feledtetve a 955-ös Lechmezei csatát, papokat és különböző szakembereket hívtak Magyarországra. Az 1502-ben Bölcs Frigyes szász választófejedelem által alapított egyetem nyilvántartása szerint Luther és Melanchthon működése éveiben a magyar királyság területéről 442 diák tanult Wittenbergben. A legnagyobb létszámú, külön választott vezetőkkel rendelkező egyetemi „natio” voltak, díszes zászlójukat megtaláljuk a múzeumban.

TRADÍCIÓ ÉS TRADICIONALIZMUS

J. Pelikan, szlovák származású amerikai professzor tanított különbséget tenni tradíció és tradicionalizmus között. Tradíció – ez a holtak élő hite (living faith of the dead), a tradicionalizmus pedig az élők halott hite (dead faith of the living). Vajon nem fenyeget-e a veszély, hogy lutheri tradícióink tradicionalizmussá merevedik? Hogyan lehet Wittenberg, Luther és a reformáció számunkra, az evangélikus egyházak számára, Európa és a világ számára több, mint múzeumi kincs, régi teológiai tételek, tanítások, dogmák sora, megszokott egyházi struktúra; hogyan lehet életünk, környezetünk, világunk megújítása, útmutatója, reformációja?

Luther 95 tétele kiszögezésének ötszázadik évfordulója, 2017. október 31. közeledtével számolva alakult meg Wittenbergben 1999-ben a Luther-Zentrum mint független egyesület, együttműködve a már meglévő helyi-városi, tartományi és egyházi hagyományőrző szervezetekkel, de azoktól függetlenül. A Luther-Zentrum az 1523–35 között épült régi városháza épületében működik, igen szerény személyi állománnyal. *Krause* püspök vezetése mellett *Jens Thomsen* professzor-rector (Dánia) az észak-európai régió, *Masaru Mori* japán lelkész Ázsia, magam pedig Európa középkeleti országainak egyházaival tartom a kapcsolatot. A háromtagú titkárságot *dr. Cornelia Dömer* vezeti. Szoros az együttműködés az amerikai evangélikusok (ELCA) főleg turistákat segítő itteni lelkészeivel.

A Luther-Zentrum tevékenységének céljai szorosan kapcsolódnak Luther személyéhez. Távol álljon tőlünk, hogy a reformátorból valamilyen feddhetetlen és tévedhetetlen egyháztörténelmi alakot, különleges egyházi szentet faragjunk, kétségtelen azonban, hogy amikor a történelmet nem eseményközpontúsággal és nem személyközpontúan, hanem a történelmi folyamatok összefüggéseiben vizsgáljuk, a középkori háttérből az újkoron át máig ható és jövőnk is meghatározó, a reformátor személyéhez kapcsolható fontos tényezőkre, értékekre találunk. Az a meggyőződésünk, hogy Luther személyén, a reformáció egyház- és világújító mozgalmán keresztül Jézus példája-

* Előadás a Luther Szövetség közgyűlésén, 2005. április 30-án.

ta értelmében (Mt 25,14–30) talentumokat, olyan gazdag ajándékot, örökséget kaptunk, amit nem szabad ma elrejtve őrizni falak és egyházi struktúrák mögött, hanem azt kamatoztatni, továbbadni kell, abból az emberek, a világ javát, üdvösségét, Istennel és emberekkel történő megbérlését kell munkálnunk a 21. században.

Luther személyét elsősorban spirituális-egyházi, teológiai-vallásos oldalról lehet megközelítenünk, ellene mondván más, a nagy történelmi szereplők esetében hasonló, gyakran előforduló „kisajátítási” kísérletnek. Érdekes ebből a szempontból végignézni a wittenbergi múzeum gyűjteményében különböző korok képzőművészeti ábrázolásait a reformátorról, valamint a Luther-filmekből készített összefoglalót (Luthers Bild und Lutherbilder – Rezeptions- und Wirkungsgeschichte 1546 bis 1983). Az elmúlt évszázadok kutatóinak különböző egyháztörténeti-teológiai Luther-értékelését tanulságosan foglalja össze *Hans Medick* és *Peer Schmidt* 2004-ben megjelent tanulmánya.

Néhány hónapot Wittenbergben töltve elmondhatom, hogy itt a „múzeumba zárt reformáció”, a történelmi érték-konzerváló megközelítés veszélye fenyeget. Ezerszámra jönnek látogatók a világ minden részéből, és belefeledkeznek az érdekes részletekbe, az előzetes történelmi-egyházi ismeretek hiánya miatt is. Meglepően sok nem keresztény, elsősorban japán turista jár erre, akiknek sokat kell magyarázni a reformáció négyes jelmondatát: „solus Christus, sola Scriptura, sola gratia, sola fides”. Európai gyökerű amerikai lutheránusok csodálkoznak a furcsa helyzeten, hogy Luther városa nem „lutheránus” egyház területén van, hanem a porosz királyi parancsra uniált Szász Protestáns Tartományi Egyházhoz tartozik (Evangelische Kirche der Kirchenprovinz Sachsen), sőt az NDK vallásellenes propagandájának hatásaként ma Luther városában a megkeresztelték száma a lakosság 25%-át sem éri el.

Hadd idézzek a közelmúltból! 2004. október végén odatelefonált hozzánk a német külügyminisztérium. „Itt van látogatóban a tibeti exil-kormány miniszterelnöke és kísérete Indiából. Az a kívánságuk, hogy fölkereshessék Európa spirituális központjait is, ezért ellátogatnának Wittenbergbe. Kérem, foglalkozzanak velük!” A városnézés után hosszú esti beszélgetés kezdődött a világ vallásainak helyzetéről, buddhizmusról, bibliai spiritualitásról, hitről, imádságról, vallásos művészetről, Luther kulturális hatásáról is, benne a Biblia fordításáról. Magyar vonatkozás-ként *Kőrösi Csoma Sándor* is említésre került.

A Luther előtti időből *Johannes Gutenberg* nevét, a könyvnyomtatás életet, tudományt, kultúrát megváltoztató találmányát (1455), azután *Columbus* amerikai útját (1492), a reneszánsz és a humanizmus hátterét – benne az egyház intézményével – említettük, hogy az európaiaktól teljesen eltérő, más kultúrkörből érkezett látogatóink elé idézzük azt a világot, amelyik számára óriási változást jelentett, amikor a reformáció a „vita contemplativa”, a kolostori élet felsőbbrendűségét tagadva a „vita activa”, azaz a polgári, hétköznapi hivatás családban, társadalom-

ban történő folytatását hangsúlyozta, és a lelkiismereti, gondolkodásbeli és cselekvésbeli szabadság „coram Deo”, Isten előtti megélését összekapcsolta a „coram hominibus”, az embertársak irányába kötelező felelősséggel.

A lutheri tradíció iránti mai érdeklődésről hadd említsek még két ténytet. Az első a római katolikus teológia és különböző egyházi szervezetek részéről figyelhető meg. 2005 márciusában tartotta a chicagói Loyola Egyetem nemzetközi konferenciáját Wittenbergben „Luther and Liberty” (Luther és szabadság) címmel. Az amerikai és több európai országból érkező jezsuita résztvevők komoly figyelemmel tanulmányozták a reformátor e tárgyra vonatkozó írásait. A mai katolikus teológiai irodalom áttekintése is mutatja a szokványos ökumenikusnál mélyebb érdeklődést.

A másik szokatlan hír Kínához kapcsolódik. A német egyházak küldöttsége 2004 végén az ázsiai országba látogatott, hogy felkeresse az ottani egyházakat és az ott dolgozó németek és más külföldiek alkotta nemzetközi gyülekezeteket. Útjuk során a kínai kormányképviselőkkel is tárgyaltak, akik nem várt kérelmet tolmácsolnak. Segítségért kértek ahhoz, hogy a következő években Luther főbb iratait kínai fordításban adhassák ki. Indoklásul közölték, hogy a reformátor műveit az emberiség kulturális-spirituális kincsei közé számítják, és fontosnak tartják, hogy ezeket Kínában ismerjék. A német egyházi küldöttség tagjai természetesen örömmel ajánlották fel ehhez segítségüket. Tudnunk kell ebben az összefüggésben, hogy *Yoshikazu Tokuzen* professzor és Masaru Mori lelkész, korábban és jelenleg a Luther-Zentrumban tevékenykedő kollégáink munkája nyomán eddig már 14 kötet jelent meg Luther műveiből japán fordításban.

Tradícióörzés tradicionalizmus nélkül, ez a Luther-Zentrum feladata a fentebb említett összefüggésben. Teológiai konferenciák, nemzetközi Luther-vándorkiállítás, ifjúsági zarándoklatok Wittenbergbe, egyházi küldöttségek, odalátogató lelkész- és gyülekezeti csoportok érdeklődés szerinti programjának előkészítése, Luther-kutatás, publikációk adják a mindennapi munkát. A felügyeletet választott elnökség és kuratórium jelenti. Különösen is jelentősnek tartjuk az évente a reformáció emléknapjához kapcsolódó, október végén rendezett konfirmációs találkozót. Több ezer fiatal jön ilyenkor össze, nemcsak Nemetországból, hanem egész Európából. Az a reményünk, hogy 2005-ben magyar konfirmandusok is lesznek közöttük. Terveinknek határt szabnak a város történelmileg meghatározott lehetőségei, benne az évtizedek alatt elhanyagolt történelmi épületek tatarozása. A régi háborús sebeket hordozó választófejedelmi kastély, mellette a vártemplom az elképzelések szerint 2017-re megújulna. Reformációi kutatással foglalkozó konferenciái központ épülne belőle, digitális könyvtárral, levéltárral, szállodai résszel.

Wittenbergből Lutherre emlékezve munkálni szeretnénk, hogy a világ evangélikus egyházai saját kereteik között mérjék fel reformatori örökségünket és gyümölcsöztessek azt ökumenikus összefüggésekben.

Luther szerzetesként rendje megbízásából 1510–11-ben Rómában járt. Az ott tapasztaltak is érlelték egyházmegújítási elhatározását. 1520. június 15-én kelt ellene a pápai átokbulla, amit ő december 10-én nyilvánosan égetett el Wittenbergben. 1521-ben a Wormsban tartott birodalmi gyűlés után kapta a császári-birodalmi kiátkozást. A reformáció tanait és mozgalmát a trienti zsinat (1547–63) ítélte el részletesen. Az elkülönülés és szembenállás ilyen tényei után először a II. vatikáni zsinat (1962–65) után kezdődtek meg a „római katolikus” és a „wittenbergi katolikus” egyházak között, a Lutheránus Világszövetség (LVSZ) és a Keresztény Egység Elősegítésének Pápai Tanácsa (Vatikán, Róma) között azok a teológiai dialógusok, amelyek több szakaszban végzett nemzetközi együttes munka eredményeképpen 1999. október 31-én Augsburg városában a *Közös Nyilatkozat a megigazulás tanításáról* ünnepélyes aláírásához vezettek. A párbeszédnek ma is folytatódnak, és 1995 óta új nemzetközi bizottság foglalkozik az egyház apostoliságának kérdésével, katolikus oldalról először *Walter Kasper* német püspök, majd vatikáni bíborossá történt kinevezése után 2002-től Alfons Nossol lengyel érsek, evangélikus részről pedig az én vezetésemmel. A munkát ez év szeptemberében Rómába tervezett zárótanácskozással kívántuk befejezni, ha ugyan II. János Pál pápa halála és az új pápa hivatalba lépése miatt nem halasztódik el a találkozó.

Ha a nemzetközi szinten folytatott párbeszéd mellett az evangélikus–római katolikus felek közti helyi, országos és regionális dialógusokat is számításba vesszük, igen széles és sokrétű teológiai munkát figyelhetünk meg. Az is tény, hogy sem az evangélikus, sem a római katolikus egyház nem „egyszerre lépő” közösséget jelent, mint a vezényszóra haladó katonai csapatok, hanem teológiai fáziseltolódással környezetük, történelmük, fejlődésük tényezői adta különbségeket mutatnak fel. Különösen is fontosnak látszik az egyes egyháztestek számára, hogy kisebbségi vagy többségi helyzetben élnek-e. Hazai evangélikusságunkat összevetve a skandináv evangélikussággal ugyanolyan vonásokat fedezünk fel, mint ha az olasz vagy spanyol katolikuságot a norvégiai, dániai vagy finn katolikus egyházzal hasonlítjuk össze. A globalizmus kora teremtette kommunikáció egymás jobb megismerését teszi lehetővé. Luther és Róma, lutheránusok és katolikusok kétségtelenül közelebb kerültek egymáshoz a 20. század, az ökumené százada folyamán a II. vatikáni zsinat (1962–65) „katolikus reformációja” után, és ez megóv bennünket mindkét oldalon attól, hogy a 16. századi Wittenberget a mai Rómával hasonlítsuk össze, vagy fordítva. El lehet és el kell kerülnünk azt a helyzetet, amikor evangélikus oldalról akarjuk meghatározni, mit jelentett és ma mit jelent a római katolikus álláspont, vagy katolikusok akarják számunkra kifejteni, mit akart Luther, és ez ma milyen következményekkel jár.

2005 elején a németországi ökumenében heves vita bontakozott ki Luther, a reformáció, az evangélikus egyházak ordinációs, lelkészavatási értelmezéséről, nemcsak evangélikus–katolikus viszonylatban, hanem evangélikus–protestáns egyházainkon belül is. A vitát az evangélikus egyház (VELKD) tanulmánya indította el: „Egyetemes papság, ordináció és szolgálati meghatalmazás evangélikus értelmezés szerint”. Katolikus oldalról *Walter Kasper* bíboros, *Gerhard Ludwig Müller* püspök, *Heinz Schütte* professzor és mások, valamint evangélikus részről *Dorothea Wendebourg* professzor kérdőjelezték meg azt a német protestáns gyakorlatot, miszerint teológiát és lelkészképző szemináriumot végzetek vagy más gyülekezeti szolgálatra vállalkozók a biblikus-hitvallásos „elhívás, áldás, küldés” (Berufung, Segnung und Sendung, 1Tim 4,14; 2Tim 1,6 stb.) helyett „írásban, levélben” kapnak felhatalmazást időben vagy hely tekintetében korlátozott szolgálatra. Ismeretes, hogy Luther és a reformáció nem ismerte el a római katolikus „papi rendet” mint „a megkereszteltek egyetemes papsága” felett álló, különleges hatalommal felruházott, felszentelt rendet. Azonban az evangélium hirdetésére és a szentségek kiszolgáltatására, a „ministerium” végzésére az egyházban a korábbi bibliai és apostoli hagyományt megtartva és folytatva lekipásztorokat ordináltak. Az Ágostai hitvallás XIV. cikke egyértelműen kimondja, hogy „quod nemo debeat in ecclesia publice docere aut sacramenta administrare nisi rite vocatus”, azaz senki sem taníthat nyilvánosan az egyházban vagy szolgálathatja ki a szentségeket, ha nincs erre hivatalosan elhívva.

A VELKD egyházi vitára, tagegyházi hozzászólásra bocsátott irata egybefoglalja az „ordináció” és a „felhatalmazás” (Beauftragung) egyházi gyakorlatát a mai német egyházi helyzetre való tekintettel, és megkülönböztet „korlátlan”, valamint „korlátozott” (uneingeschränkt – eingeschränkt) ordinációt. Ez azt a veszélyt rejti, hogy akarva-akaratlanul megteremti a „clerus maior” és a „clerus minor” („nagyapok” és „kispapok”) rendjét, hivatkozva ugyan a megkereszteltek, a hívek egyetemes papságának tanítására. A „felhatalmazás” mint „korlátozott” ordináció a hittanárok, lektorok és „prédikátorok” (Prädikanten), a „Vikariat”, azaz „lelkészgyakornoki időt” töltők, a kántorok és sekrestyések, templomgondnokok szolgálatára vonatkozna.

A tanulmány a maga egészében is ellentmondásos, amint erre a VELKD teológiai bizottságának elnöke, *Dorothea Wendebourg* professzor asszonynak az irathoz fűzött kisebbségi véleménye és mások írása is rámutat, mert az Ágostai hitvallás XIV. cikke ordinációról szóló meghatározását a nyilvános igehirdetésről és a szentségek kiszolgáltatásáról az attól terminológiailag és alapvonásaiban eltérő felhatalmazásokra alkalmazza. Az ökumenikus kérdéseknek azzal kíván elébe menni az irat, hogy amikor a mai német tartományi egyházak gyakorlatát az ordináció és a felhatalmazás kettősségében jelöli meg, a 45. számú jegyzet rámutat arra, hogy a lutheránus, uniót és református

németországi egyházak más egyházakkal kötött ökumenikus megállapodásaikban aláhúzták azt, hogy az úrvacsora ünneplését náluk mindig ordinált szolgálattevők vezetik. Nehéz megértenünk, hogyan magyarázzuk akkor ezt a most kiadott és a németországi protestáns egyházakra érvényesnek tartott ajánlást.

A vita az evangélikus egyházon belül és az ökumenében folyik tovább, és ma itt nem tudjuk részletezni. Lássuk meg azonban belőle azt az általános tényt, hogy 2005-ben nem egyszerűen Wittenberg és Róma, Luther reformációs tételei és a trienti vagy az I. vatikáni zsinat tételei állnak egymással szemben, hanem a mai világ kihívásaira adott válaszok tekintetében van vita mindkét egyházon belül és ökumenikus összefüggésekben is. Az evangélikus egyházban kérdés újra és újra a sola Scriptura szerinti igazság, amit Jézus Krisztus, a „megtestesült igazság”, a „victor quia victima” (győzött a kereszt vállalásával) keresésében és követésében találhatunk meg. Hát nem óriási probléma ma nálunk egyházunkon belül Magyarországon, mi a reformációnak, Luthernek megfelelő egyházi struktúra vagy liturgia? Miért tették sokan oda a négy reformációs „solus sola” mellé ötödiknek a „sola structura” jelszavát a zsinati törvényalkotási harcokban? Micsoda nehéz viták folytak a közelmúltban gyülekezeteinkben, lelkészi karunkban az új liturgia körül, noha ezek a kérdések nem a „proprium”, hanem az „adiaphoron” körébe tartoznak! Wittenbergből nézve a német, a magyar és a többi evangélikus egyház úgy lehet „ecclesia semper reformanda” (mindig reformációra szoruló egyház), ha az egyik teológus megfogalmazása szerint nem a „vissza Lutherhez”, hanem az „előre Lutherrel” gondolkodásban és cselekvésben élünk, mert a reformáció nem partikuláris egyházi, hanem univerzális egyháztörténeti esemény, amit nem adhatunk fel az ökumené kedvéért, hanem azt az ökumené számára úgy kell továbbadnunk, mint ökumenikus eseményt (K. Schmidt-Clausen). Örömmel állapíthatjuk meg, hogy akad mostanában a magyar ökumenében előbbre vivő vita is ezekben a kérdésekben, mint például *Klaus Douglass* német teológusnak a reformáció mai értelmezését és gyakorlatát elemző könyvének visszhangja.

LUTHER SZEMÉLYE ÉS MŰVE A 21. SZÁZADBAN

Az elmúlt hetekben a *II. János Pál* pápa betegsége, halála és temetése körüli egyházi és nem egyházi híradások és értékelések mutatták, mennyire tudják befolyásolni a nagy történelmi személyek a maguk korát. A pápa valóban nemcsak a római katolikus egyház, hanem az egész kereszténység és az egész világ számára isteni küldetést kapott ember, lelkipásztor, egyházi vezető volt. Kellő történelmi távlat kell ahhoz, hogy igazán felmérhessük működése hatásait, eredményeit és tévedéseit.

Luther személye és műve közel ötszáz év messzeségéből tekint reánk, kellő történelmi távlatból, csodálatra méltó-

an gazdag teológiai és kulturális kincset hagyva az utókorra. Az amerikai *Time* magazin egyik korábbi, a történelem személyeit a mai élet számára fontosnak ítéltő közvéleménykutatói felmérésében a harmadik helyet kapta, a német ZDF televízió 2003 októberében tartott felmérése szerint ma Németországban *Konrad Adenauer* egykori kancellár után a második legismertebb német történelmi személy. Amikor mostanában a német parlamentben ismertették az összeurópai PISA-felmérés eredményét arról, mennyire lemaradtak a német középiskolák az oktatási eredmények terén, az egyik képviselő azonnal idézte Luther 1524-ben kiadott felhívását Némethon összes városának tanácsurainhoz, hogy létesítsenek keresztény iskolákat és azokat megfelelően támogassák.

A Lutherről szóló könyvtárnyi irodalom gyakori jellemzője, hogy egy-egy központi téma köré csoportosítva próbálták összefoglalni életét és művét, a reformátor azonban nehezen fér bele ilyen elemzésekbe. Hadd próbáljam meg a következőkben néhány újabb megközelítési kísérlet nyomán körülírni, mit jelent ma Wittenbergből nézve Luther az egyházak, az ökumené, a vallások világa és a szekuláris környezet számára.

VALLÁSOS, SPIRITUÁLIS ÉLET-MEGKÖZELÍTÉS

„Főfoglalkozású” lelkészként, teológusként Luther az élet, a múlt, a jelen és a jövő végső kérdéseivel viaskodott. Korra és mai világunk embere között sokszor óriásinak látjuk a különbséget, elemezhetjük a tudomány, a technika fejlődését, a kommunikációs globalizáció által kicsívé zsgorított világot. Az ember azonban a 21. században is ember maradt, és a végső kérdésekre nem tudományos világképe, hanem hitben gyökerező világnézete alapján ad választ. Aki kételkedne ebben, annak bele kellene mélyednie a kortárs irodalom és művészet tanulmányozásába, hogy lássa, mennyire ott rejtőzik bennünk a „hunger for transcendence” (éhség a transzcendencia után), amikor kapaszkodókat, biztos pontokat keresünk életünk számára, amikor viaskodunk az emberekben, a környező világban való csalódás vagy az egyedüllét, a félelem, a bűntudat, a halál kérdéseivel. Luther Nagy kátéja szerint amin a szívünk csüng, az a mi „istenünk”. És hányszor halljuk és látjuk a mai „hitvallásokat”: nekem az élet a pénz, a munka, a család, a siker, az élvezet...

Luther megtanított különbséget tenni „securitas” és „certitudo” között. „Securitas” az ember saját magára alapozott biztonsága, míg „certitudo” az Istenbe vetett hitbizonyosság. A mai „modern” embert vallásszociológusok úgy ábrázolják, mint aki „vallásos a maga módján”. Elindul a vallások világában, mint valami nagy bevásárlóközpontban, és levesz a polcokról egy kis hagyományos kereszténységet, indiai egzotikus szokásokat, csillagjólást, lélekvandorlást, és összegyúrja a maga ízlése szerint. Nem igaz, hogy a modern ember nem vallásos; vallásos bizony,

csak a maga módján! Keresztény lehet a háttere, de „erősen más vallású”! A régi NDK területén élve megemlíthetem a „politikai kvázi-vallás”, a szocialista gyakorlat tényeit is. Pártkongresszusok hoztak határozatot, mint zsinatok, volt párhierarchia, csúcsán a „csalhatatlan” főtitkárral. Bevezették a szocialista névadást a keresztelések helyett, a „Jugendweihe” gyakorlatát a konfirmáció ellen-súlyozására, a házasságkötés és temetés szertartását. A korábban ellenségnek kikiáltott Luther 1983-ban a „szocializmus atyja” lett.

PRIORITÁSKERESÉS

A Luther szerinti vallásos-spirituális életmegközelítés nem maradhat a prioritás keresése és megtalálása nélkül. Ezt foglalja össze a négyes hangsúly: solus Christus, sola Scriptura, sola gratia, sola fides. Luther írásai, prédikációi, vitái a római katolikus egyház vagy más reformációi mozgalmak képviselőivel ezen reformatori-bibliai igazságok alapján folytak. Az elmúlt évszázadok viszont változásokat is hoztak az egyházak életében. A II. vatikáni zsinat a reformációval mereven szembenálló trienti zsinat és I. vatikáni zsinat rendelkezéseitől eltérően a római katolikus egyház „reformációját” jelentette. A Szentírás jelentőségét a tanítás és a spirituális élet számára kiemelték, az anyanyelv liturgiai bevezetését elrendelték, az ökumenikus kapcsolatokat szorgalmazták. Az ökumenikus dialógusok nagy eredménye volt az 1999. október 31-én Augsburgban aláírt *Közös Nyilatkozat a megigazulás tanításáról*, amint arról már szóltam.

Jelentős egyháztörténelmi valóság, hogy ez a prioritás-keresés ökumenikus teológiai együttműködéssel történhet. Említettem már a mai római katolikus érdeklődést Luther teológiája és a reformáció iránt. Nem általános katolikus vélemény, de vannak olyan teológusok is, mint például a bambergi dogmatikus, *Georg Kraus*, aki szerint a protestáns presbiterális szukcessziót az episzkopális szukcesszió megfelelőjeként kellene elismerni, és ezzel az evangélikus ordinációt is. Bizonyos, hogy a reformációs alaptételek mai teológiai-egyházi alkalmazása evangélikus belső feladatunk. Így például az evangélikus–római katolikus párbeszédekben új jelentőséget kapott annak a – már a hitvallási iratokban is jelzett – hangsúlynak a kifejtése, hogy „sola gratia” azt is jelenti, „non sine homine” (nem az ember nélkül), azaz Isten kegyelme nem „embertelen”, „erősza-kos” kegyelem, hanem használja teljes emberi teremtésbeli adottságainkat, amint *Bonhoeffer* szerint nem szabad „billige Gnade” (olcsó kegyelem) módjára megélni. Ugyan-így a „sola fides” azt jelenti, hogy „nunquam sola” (sohasem egyedül), a hit sohasem szabad, hogy egyedül maradjon, mert követnie kell azt a jócselekedeteknek.

TOTÁLIS ÉLETLÁTÁS

Több vonást foglal ez a fogalmazás egybe a reformációval és Luther személyével kapcsolatban, amit a szokásos amerikai megnevezéssel „holistic approach” (totális, az egész életre figyelemmel lévő megközelítés) kifejezéssel jelölnek. Azaz Luthertől és a reformációtól távol állt az élet, a világ „csőllátása”, a csak teológiai területre való leszűkülés, be-zárkózás. Jellemző volt az interdiszciplinaritás, a teológia mellett a nyelvek, a különböző tudományok, a művészetek, a zene ápolása. Luther koráljai, Cranach festményei és metszetei nélkül nem tudjuk elképzelni a reformációt! Az iskolák alapítása, a szegények segítése, a diakóniai programok, a családok és a közrend védelme, a munka és a munkás megbecsülése mind része ennek a totális életlátásnak. Lehet, hogy a japán és a kínai kultúra érdeklődése ennek a reformáció és Luther számára olyan fontos életlátásnak is köszönhető?

HUMOR, HILARITÁS

Végül hadd húzzam alá a reformátor szimpatikus vonásai közül azt, hogy tudott nemcsak szenvedni, harcolni, elle-ne mondani pápának és császárnak, hanem tudott nevetni, sokszor saját magán is. Ezeket a vonásait ellenségei korábban igencsak kigúnyolták, kifigurázták, félreértelmezték. A Luther-múzeumban nagy gyűjtemény található a róla szóló gúnyrajzokból. A reformátor hilaritása mögött ott található sokszor idézett kedves igéje, Galata 5,13 szerint a „szabadságra hívtunk el” bizonyossága. Ebbe a szabadságba tartozott bele, hogy szakított a kolostori fogadalmakkal, és feleségül vette Bora Katalint. Harmonikus családi életük mindennapjairól, a környező világról mondott véleményükről, vendégeikről adnak számot az „asztali beszélgetések”.

„VERGEGENWÄRTIGUNG” LUTHERS – IDŐSZERŰVÉ TENNI LUTHERT

Korábbi elemzések szokása volt Luther teológiáját és személyét egy-egy alapvető teológiai fogalom köré csoportosítva bemutatni, ami nagyon meggyőzően hat, mégis bizonyos leszűkítést eredményez. Újabbán Oswald Bayer professzor (Tübingen) kísérelte meg, hogy több oldalról megközelítve állítsa eléink az „időszzerűvé tétel” szándékával a reformátort. A wittenbergi Luther-Zentrum, az erlangeni Martin-Luther-Bund és a magyar Luther Szövetség együttes célja, hogy a reformátor személyéért és örökségéért há-lát adva Istennek, időszzerűvé tegyük, kamatoztassuk azt, amit általa adott mindnyájunknak. Így legyen!

Művészet a művészetek között*

Dramatizált homiletika

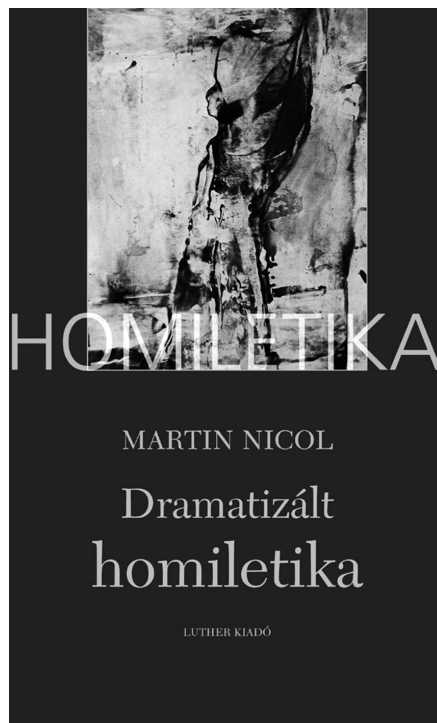
Nagy öröm számomra, hogy *Dramatizált homiletika* című könyvem megjelenik Magyarországon. Ez is annak a jele, hogy Európában összetartozunk – nemcsak politikailag és gazdaságilag, hanem a teológia és a homiletika területén is. A Biblia szavai, képei és történetei megragadnak bennünket Németországban és Magyarországon egyaránt. Természetes tehát, hogy véleményt cserélünk arról, miként lehet nagy kedvvel biblikusan prédikálni. Ezzel kapcsolatban jómagam rengeteget tanultam más országokban, de legtöbbet az USA-ban. Az a komoly egyetemi homiletika volt rám hatással, amelyet az ottani egyházi képzésben gyakorolnak, nem pedig a nálunk elterjedt televíziós ígértetések.

Abból, amit az USA-ban tanultam, időközben sajátos arculatú dramatizált homiletika született. Az Atlanti-óceán másik oldalán élő barátoknak azonban nagyon hálás vagyok, amiért elindítottak saját homiletikai utamon. Előadásomat ezért egy német homiléta Amerikában szerzett kulcsfontosságú élményével szeretném kezdeni.

HOMILETIKAI FORRADALOM (HOMILETICAL REVOLUTION)

Chicago egyik könyvkereskedése, a Seminary CO-OP Bookstore különösen is eredeti. Az alagsor lehangelő: télen a kazánok közelsége miatt túl forró, nyáron tikkasztó a meleg, mert nem elég jó a szellőzés. De az ott dolgozók kedvesek, a föld alatti folyosók rejtette kincsek pedig egyedülállóak. Könyv hátán könyv. A polcok mellett gyorsan elfelejti az ember, hogy a Barnes & Noble klimatizált könyvkereskedéseket üzemeltet.

Amikor 1994-ben először jártam Chicagóban, természetesen engem is vonzott a könyvesbolt idézőjelben vett „alvilága”. A homiletikai polchoz lépve levettem egy könyvet, és belelapozva a következő címetek találtam:¹ a nyelv zenéje, a hallás fejlesztése, gondolatok közlése zenével, a belső zene meghallása, a prédikáció vázlata mint zenei partitúra. Akkor még nem tudtam, milyen szépen tud fuvolázni a könyvet író kolléga. Csak az lett világos előttem, hogy *Thomas H. Troeger* könyvében az élet olyan területei találkoznak, amelyek általában két külön kategóriaként

szerepelnek a naptárban: a prédikáció a hivatáshoz, a zene pedig a hobbihoz sorolva. Troeger a zene metaforáját következetesen alkalmazta a prédikáció egyes lépéseire, amikor a következő kifejezéseket használta: a prédikáció mint koncert, a prédikáció mint zenei esemény, a prédikáció mint művészet.

Ahol a művészet valamilyen szerepet játszik, ott esztétikáról van szó. Németországban a 80-as évek végétől a gyakorlati teológiát² és a homiletikát az esztétikai paradigma határozza meg. Nálunk azonban hiányzik ennek gyakorlati kidolgozása, illetve megvalósítása, ami viszont az USA-ban megfigyelhető. Kezdetben csak ködös elképzeléseim voltak arra nézve, milyen lehet a prédikációs gyakorlat a művészetek vonzásterében. Ez azonban gyökereisen megváltozott.

Thomas Troeger és más teológusok segítségével egyszerre legitimé lett, hogy a művészetek területéről származó felismeréseket alkalmazzuk a prédikációra.³ A zenehallgatás, az irodalmi művek olvasása, a színházlátó

* Az előadás elhangzott a könyv budapesti bemutatóján az Evangélikus Hittudományi Egyetemen.

¹ Thomas H. Troeger: *Imaging a Sermon*. Abingdon, Nashville, 1990. L. különösen a 4. fejezetet (Listen to the Music of Speech).

² Vö. Martin Nicol: Esemény és kritika. A gyakorlati teológia mint az Istentől szóló művészet fő iskolája. *Lelkipásztor* 2003/2. 42–47. o.

³ Vö. Martin Nicol: Preaching as Performing Art. *Ästhetische Homiletik in den USA. Pastoraltheologie* 89 (2000) 435–453. o.

gatás és filmnézés közben – a prédikációra gondolhat-
tam. A prédikáció előtt tehát most az a lehetőség áll, hogy
művészet legyen a művészetek között.

PRÉDIKÁCIÓMŰVÉSZET ÉS FILMMŰVÉSZET

Az észak-amerikai új homiletika (New Homiletic) sok ér-
dekes választ adott arra a kérdésre, hogy mit tanulhat a
prédikáció a művészetektől.⁴ Kezdetből fogva főleg azok a
művészeti ágak kerültek a homiletikai érdeklődés közép-
pontjába, amelyeknek szerves része maga az előadás is
(Aufführung/performance), vagyis az előadó-művészetek
(performing arts). A prédikációhoz is hozzátartozik az
„előadás” (performance). A prédikáció ugyanis elsősorban
nem egy szöveg elkészítését jelenti, hanem a megjelenítés,
a kommunikáció és a recepció eseményét.

Ha a prédikációt a művészetek területére soroljuk be, ak-
kor a zenéhez⁵, a színházhoz⁶ vagy a filmhez⁷ hasonlóan az
előadó-művészetekhez tartozik. De más művészeti ágak is
fontos felismeréseket nyújthatnak a homiletikai munkában,
így például az irodalom.⁸ Úgy tűnik azonban, hogy mégis az
előadó-művészetekkel (performing arts) való összehasonlí-
tás felel meg leginkább a prédikáció mint művészet, azaz az
úgynevezett prédikációművészet adottságainak.

Az előadó-művészetekhez magától értetődően a film is
hozzátartozik. Hisz a film nem merül ki a forgatókönyv-
ben, hanem inspirált rendezői munkát, a moziban vagy te-
levízióban való bemutatást és a film publikum általi befo-
gadását, recepcióját igényli.

Kétségtelen, hogy a film korunk legbefolyásosabb médi-
uma. Különös módon a film a szószéki tevékenység para-
digmája is lehet. Dramatizált homiletikámban a film a pré-
dikáció paradigmájaként leváltotta az előadást. Röviden
szeretném ezt a folyamatot a prédikációs munka néhány
adottságán szemléltetni.

Ha a film analógiáját veszem alapul, akkor a prédikáció
mozgásban lévő művészetként értelmezhető. A mozgás-
ban lévő művészetként értelmezett prédikáció egyes szek-
venciáival kapcsolatban az amerikai *David Buttrick* homi-
letikai standardművében⁹ mozzanatokról (moves) beszél.
A mozzanatok tehát kisebb mozgalmasságok, és a film
(movie) egyes szekvenciáihoz hasonlíthatók.

⁴ Vö. Charles Rice: Art, Arts and Preaching. In: *Concise Encyclopedia of Preaching*. Ed. William H. Willimon – Richard Lischer. Westminster John Knox, Louisville, 1995. 16–19. o.

⁵ Vö. Mike Graves: *The Sermon as Symphony. Preaching the Literary Forms of the New Testament*. Judson Press, Valley Forge, 1997.

⁶ Vö. Jana Childers: *Performing the Word. Preaching as Theatre*. Abingdon, Nashville, 1998.

⁷ Vö. Charles R. Rice: *The Embodied Word. Preaching as Art and Liturgy*. Augsburg Fortress, Minneapolis, 1991. 111–118. o.

⁸ Vö. Charles L. Rice: *Interpretation and Imagination. The Preacher and Contemporary Literature*. Fortress Press, Philadelphia, 1970.

⁹ David Buttrick: *Homiletic. Moves and Structures*. Fortress Press, Philadelphia, 1987.

Mivel a film vázlatát forgatókönyvben rögzítik, Buttrick
ezért a prédikációval kapcsolatban struktúráról (structure)
beszél. A struktúra az egész terv, úgymond forgatókönyv,
ami alapján a prédikációban az egyes mozzanatok követik
egymást. A „moves & structure” kettős lépését David But-
tricktól vettem át, és dramatizált homiletikám központi
mozgatórugójává tettem.

A film és a prédikáció közelsége homiletikai lehetőséget
rejt magában. Észak-Amerikában ezt a lehetőséget sokkal
jobban kihasználták, mint Németországban. De Ameriká-
ban még mindig a nagy mozifilmek narratív minősége áll
leginkább a középpontban. Biztos, hogy hasznos egy
olyan elbeszélési forma, amelyik a kamera analógiáját re-
torikailag alkalmazza, azaz elmesél valamit. De ami homi-
letikai kutatásra vár, az sokkal radikálisabb minősége a
filmmédiumnak. Nem az a cél, hogy Hollywoodot imitál-
juk, hanem hogy a filmmedium lehetőségeit kiaknázzuk
az ige hirdetés számára.

Ezért hasznos, ha a filmmel és a mozival kapcsolatos
sokrétű irodalmat homiletikai szemszögből olvassuk. Ma-
gyarországi munkatársam, *Percze Sándor* rendkívül érde-
kes új területet nyitott meg előttem ezzel kapcsolatban.
Példaként a filmtörténet korai szakaszából szeretnék idé-
zni egy mondatot: „A filmművészet alapja a montázs.”¹⁰ A
szovjet-orosz rendező, *Vszevolod Pudovkin* volt az, aki
alaposan utánajárt a vágás és a montázs lehetőségeinek.
Számára a gyakorlatban ez azt jelentette: a jelenetek és
beállítások átmenet nélkül, egyszerűen összevágás útján
kapcsolódnak össze.

Homiletikailag ebből számomra az a kérdés: mi törté-
nik, ha a prédikáció mozzanatait, azaz egyes szekvenciá-
it nem egy narratív vagy diszkurzív modell alapján illeszt-
jük össze? Mi történik, ha az egyes move-ok között ke-
mény vágást kísérelünk meg? Mi történik, ha az életből
vett részleteket úgy montírozzuk a Biblia részleteivel,
hogy a kettő között üres helyek keletkeznek? Méghozzá
olyan üres helyek, amelyek a hallgató képzelőerejét, ima-
ginióját provokálják, esetleg a hallgatót valamire indít-
ják, vagy adott körülmények között megzavarják.

Mi történik, ha végleg búcsút mondunk annak, hogy a
szószéken a hit igazságát deduktív módon magyarázzuk
vagy propagáljuk? Mi történne, ha a *Fred Craddock* által
oly hatásosan terjesztett¹¹ induktív prédikációt komolyab-
ban vennénk, azaz a hit tapasztalatát nemcsak narratíván
osztanánk meg a hallgatókkal, hanem merész vágásokkal
és montázsokkal új tapasztalatokra tennénk szert a hit-
ben? Esetleg olyan tapasztalatokra, amelyek egészen má-
sok, mint az ige hirdető tapasztalatai. Mi lenne, ha a pré-

¹⁰ Wsewolod I. Pudovkin: Filmregie und Filmmanuskript [1928]. In: *Texte zur Theorie des Films*. Hrsg. v. Franz-Josef Albersmeier. Reclam, Stuttgart, 2001. 70–73. o. Itt: 70. o.

¹¹ Fred B. Craddock: *As One Without Authority*. Abingdon, Nashville, 1971.

dikációt *Umberto Eco* fogalmával nyitott műalkotásként értelmeznénk?

Olyan kérdések ezek, amelyek akkor jönnek elő, ha komolyan vesszük a filmet mint a prédikáció paradigmáját. A homiletika még alig reagált ezekre a kérdésekre. Biztos, hogy a gyülekezet elvárásait és szokásait óvatosan kell kezelni. De a homiletikai műteremben szokatlan dolgokat is ki lehet próbálni.

ELŐADÁS (PERFORMANCE) ÉS ÍRÁSMAGYARÁZAT

A megújult prédikációért és a Biblia új, másféle olvasási módjáért való fáradozás az amerikai új homiletikában (New Homiletic) kezdettől fogva összetartozik. Ezen nem is lehet csodálkozni, hiszen az új homiletika képviselői, mint Fred Craddock, eredetileg írásmagyarázók voltak. Az exegézis és a prédikáció ilyen jellegű testvérisége Észak-Amerikában jót tett a homiletikának.

Ott a hermeneutikai diszkussziókban az előadás (performance) fogalma központi szerepet játszott. Az előadás (performance) mint fogalom a művészet, mindenekelőtt a színház és a zene területéről származik. Bár a német fül számára az *Aufführung*, azaz „színelőadás” szó vagy az *Inszenierung*, azaz a „színpadra vitel” kifejezések úgy hangzanak, mintha a bibliai ígét valamilyen ahhoz méltatlan látványosságnak tennénk ki. De ha sikerül az efféle aggodalmakat félretenni, akkor a következő tény előtt állunk: a színdarabok azért vannak, hogy azokat előadják; a szimfóniák azért, hogy játsszák; a Biblia ígéi pedig azért, hogy az istentiszteleten prédikálják, vagyis hogy az istentiszteleten „előadják” őket.

Az előadás (performance) nem egyenlő a show-val. A prédikáció semmi esetre sem egyetlen ember mutatványa. A zenélésben és a színjátásban is többen vesznek részt rendszerint, a publikumról nem is beszélve. A bibliai ige „előadása” ennek értelmében azt jelenti: közösen megjeleníteni/alkítani az ígét. Németországban az úgynevezett recepcióesztétikai kontextusban azt fedeztük fel, milyen sokban járulhat hozzá a hallgatók recepciója a prédikáció sikeréhez.

Ebben az összefüggésben az istentiszteleten szigorúan véve nem egy prédikáció létezik. Valójában annyi prédikáció van, ahány hallgató. A hallgatóság soraiban mindenki saját prédikációt formál magának a hallottakból. Korábban ezt rossznak tartottuk, és megpróbáltuk a prédikáció hatásfokát retorikai módszerekkel fokozni. Ma azonban egy bizonyos fokig kívánatosnak érezzük, hogy a hallgatókhoz megérkező szószéki üzenet sokféleképp találjon befogadásra. A modern művészettel való analógia segít abban, hogy a polifon, többszólamú hallást lényeges folyamatként értékeljük.

Ha egy bibliai ige ilyenformán lesz „eseményé”, nincs értelme az akadémiai írásmagyarázó hideg távolságtartásához ragaszkodni. Chicagóban *Don Wardlaw* kollégámat kérdeztem, hogy az eseményre koncentráló homiletikában

hogyan lehetne találóan jellemezni a bibliai szöveggel való bánásmódot. A *textusról* (about) való prédikálás ugyanis inkább a távolságot, mint a közelséget jelzi. Kollégám válasza egyszerű volt: „belülről prédikálni” (preaching from within).

A belülről prédikálás metaforája a bibliai textus utáni speciális kérdés mellett más értelemben is fontos lett. Számomra ez a metafora jelöli általánosan, hogy mit jelent a prédikáció az eseményhomiletika hátterén. A *textusban* való prédikálás kategorikusan távol áll minden olyan beszédformától, ami valamiről szól: az *ígéről*, *Istenről* és a *világról*, a *gyülekezetéről*. A *szövegből* prédikálni azt jelenti: megszólalni *valamiben* (reden in) – az *igében*, az *eseményben*, *Isten tettében*, a gyülekezet és igehirdető közti kapcsolatban, az itt és most helyzetében. Az ilyen prédikáció megpróbál – legalábbis megpróbál – nem beszélni a *vigasztalásról*, hanem *vigasztalni*.

HOMILETIKAI ALKOTÓMŰHELY

A prédikáció számomra művészet a művészetek között. Ez a dramatizált homiletika első számú tézise.

Egy műalkotás zsenialitását nem lehet mesterségesen előidézni. De maga a mesterség hogyanja, ami egyik vagy másik művészet műveléséhez szükséges, az közvetíthető. Ebben a tekintetben Észak-Amerika jóval előttünk, európaiak előtt jár. A prédikációt mi még mindig elváltaszjtjuk mindentől, aminek a mesterséghez valami köze van. Még mindig rendkívül erős az a vélemény közöttünk, hogy a mesterség és a teológia egymással szemben állnak. A teológiai pátoz még mindig elfojtja a didaktikus kreativitást. Az amerikai új homiletikát azonban kezdettől fogva az a kérdés foglalkoztatta, hogyan lehetne jobban tanulni és tanítani a prédikálást.¹²

Németországban a változás jelei mutatkoznak. A dramatizált homiletikát bemutató programiratom az egyházak körében bámulatos érdeklődést váltott ki. Braunschweigben 2003-tól egy speciális nyelvi műhely (Atelier Sprache) dramatizált homiletikai kurzusokat kínál.¹³ S egyre több lelkész szeretné a kurzusok által saját prédikációs gyakorlatát új impulzusokkal gazdagítani. A tézis pedig, hogy a prédikáció művészet a művészetek között, különösen is gyümölcsöző. A filmre, zenére, irodalomra és a többi művészetre vetett kíváncsi figyelem az igehirdetés új formáit bontakoztatja ki. Mi, e kurzusok vezetői szintén tanulunk a tanítás során. Így a homiletika elmélete a didaktikai gyakorlattal való kettős ütemben fejlődik. Nagyszerű érzés ezt megtapasztalni.

A művészetek vonzáskörében való igehirdetésre készülés során csak mellékesen van szó arról, hogy azt idézzük

¹² Vö. *Learning Preaching. Understanding and Participating in the Process*. Ed. By Don M. Wardlaw. Academy of Homiletics, Lincoln, 1989.

¹³ Vö. a www.atelier-sprache.de honlappal.

a prédikációban, amit más művészetek jelenítenek meg. Eddig is gyakorlat volt és ezután is meg fog történni, hogy a szószéken egy verset idéznek vagy egy képet írnak le, esetleg bejátszanak egy zenei részt a prédikáció közben. Mindig fennáll annak veszélye, hogy a művészetek ebben az esetben csak illusztrálják, amit a lelkész a szószéken a művészet nélkül is el tudna mondani.

Ezzel szemben a dramatizált homiletika azon fáradozik, hogy a többi művészettől és azok hermeneutikájából tanuljon, és az ott szerzett ismereteket analóg módon ültesse át a prédikáció nyelvi mesterségére. Nem műveket akarunk idézni, hanem a prédikációt más művészetekkel konfrontálva, egyedi jegyeket viselő művészetté akarjuk alakítani.

Ennél a pontnál nyitott kérdések sora merül fel. A prédikáció tanul a filmtől, a zenétől, az irodalomtól, tehát a

művészetektől. De mi adja a prédikáció mint művészet saját, összetéveszthetetlen körvonalát?

Nem szeretném, ha ezt a kérdést a tradícióból jól ismert utalással félre lehetne állítani: mármint azzal, hogy a prédikáció nem más, mint Istenről szóló egyházi beszéd. A válasznak szerintem sokkal inkább esztétikai jellegűnek is kellene lennie: mi különbözteti meg a prédikációművészetet a testvérművészetektől, de leginkább az előadó-művészetektől? Mik a prédikáció eredeti eszközei?

Ez a kérdés még megválaszolatlan. Nemzetközileg talán jobb válaszok születnek, mint amiket saját környezetünkben erre a kérdésre adni tudunk. Egy dolog azonban biztos: a választ nem íróasztal fölött, magányos munkával lehet megtalálni, hanem a homiletikai alkotóműhelyben, ahol másokkal közösen valami újat próbálunk ki.

KODÁCSY-SIMON ESZTER

A hitoktatásban felmerülő kérdések logikai háttere

Az együtt gondolkodásra, a tudással kapcsolatos konfliktusok feloldására irányuló emberi törekvések – különösen is a természettudományok és a teológia kapcsolatában – mindig az emberi értelem ismeretszerzésének korlátaiba ütköznek. Az emberi tudás minden oldalról határok közé van szorítva. Mégis, a teológiai megállapításoknak komolyan kell venniük a valóságot csakúgy, mint a valóság általunk megvalósítható leírását – akkor is, ha ez csupán töredékes ismeret. A teológia tartalma és a teológia tartalmának átadása között a kapcsolatot a kontextuális teológia valósítja meg. Lehet-e ma más teológiáról beszélni, mint kontextuális teológiáról? Hogyan lehet a hitoktatásban megjeleníteni ezt a módszert? Nem zavarja-e össze a diákokat a kontextuális gondolkodás?

Mindannyian használjuk a bináris logikára épülő gondolkodást és az Arisztotelész óta népszerűvé vált szillogizmust. Kisiskolásként az élénk rakott igaz-hamis tesztben szereplő kérdések egy részére könnyen választ tudtunk adni. Azonban mindig akadtak olyanok is, amelyekről csak nehezen tudtuk eldönteni, hogy milyen kritérium alapján melyik lehetőséget jelöljük meg, hogy a tanár által hamisnak tartott választ elkerüljük. Az ilyen gondolkodás és feladatok által a tanulóknak keltett megfelelés-kényszer gyakran a tanulók érdeklődésének elvesztéséhez vezet

mind az adott tárgy, mind az illető tanár iránt. Hiszen ha a tanulónak van válasza, de nem egyezik a tanáréval, akkor elutasításra talál, ha pedig még nincs önálló válasza, akkor a tanár által megadott egyértelmű felelet bezárja a diák előtt az érdeklődő keresés ajtaját. *Helmut Reich*¹ nemrég megjelent könyvében egy olyan logikai rendszerről és annak módszertanáról ír, amely sok esetben sikeresen alkalmazható azoknál a nehezen tárgyalható problémáknál is, amelyek a hittantanítás során gyakran felmerülnek.²

Érvelési rendszerének először a *Thinking in Terms of the Complementarity of Theories*,³ majd a *Relational and Contextual Reasoning*⁴ nevet adta. Amint az említett címek is mutatják, illetve amint a szerző is hangsúlyozza, nem általa kitalált, eddig ismeretlen érvelési rendszerről van szó. Sokkal inkább olyan, ma ritkán használt logika fontosságát szeretné népszerűsíteni olvasói közt, amelynek hasznosságát többévi kutatás és tanítás – elsősorban hit-

¹ K. Helmut Reich fizikusprofesszor, a *School of Consciousness Studies and Sacred Traditions at the Stratford University International* egyetemen tanít, 28 évig dolgozott a svájci CERN atomfizikai kutatóközpontban.

² Jelen írás Helmut Reich *Developing the Horizons of the Mind. Relational and Contextual Reasoning and the Resolution of Cognitive Conflict* (Cambridge, Cambridge University Press, 2002) című könyve alapján, valamint a könyv témájából 2002-ben az *Institute on Religion in an Age of Science* szervezésében, New Hampshire-ben tartott szimpóziumon elhangzott alábbi előadások alapján készült: John R. Albright: Helmut Reich's Proposal; John A. Teske: Varieties of Reasoning. Assessing Adequacy; Varadaraja V. Raman: Relational and Contextual Reasoning. Philosophical and Logical Aspects. *Zygon. Journal of Religion and Science*. Vol. 38, No. 2, June 2003. Blackwell Publishing, Chicago.

³ *Gondolkodás a komplementer elméletek fogalmaiban.*

⁴ *Relációs és kontextuális érvelés.*

tanoktatás – során ismerte fel a kognitív ismeretszerzés, modellépítés számára.

A könyv központi mondanivalója egy átfogóbb, szélesebb gondolkodási rendszer szükségessége és megismerése, amely a „vagy ez, vagy az” bináris döntési határokon túllépve felismeri azt, hogy a különféle relációktól és kontextustól függően a „mindkettő egyszerre” válaszlehetőség is fontos szerepet játszik azokban a helyzetekben, amikor nincs egyértelmű „igen-nem” vagy „jó-rossz” választási lehetőség.

Ilyen „eldönthetetlen” kérdésekkel nemcsak az oktatás során, de a mindennapokban is számtalan alkalommal találkozunk: mely népnek van igaz a háborúban? Ki gondolkodik helyesen egy családi, házastársi konfliktusban? Induktív vagy deduktív megismerés a célravezető? Holizmus vagy redukcionizmus? Globális vagy lokális érdekérvényesítés? Test vagy lélek, anyagi vagy szellemi világ magasabbrendűsége? Bár első megközelítésben úgy tűnhet, a könyv szerzőjét mégsem a dualizmus kettőssége érdekli, hanem olyan, a felszínes szemlélő számára dualitásoknak tűnő dolgok, amelyek mögött a bináris döntési lehetőség helyett valamilyen összetettebb probléma húzódik meg.

Hasonlóképpen teológiai, vallási kérdések is eszünkbe jutnak: Jézus Isten vagy ember? A Szentháromság három vagy egy? Mi a fontosabb: törvény vagy evangélium? Kegyelem vagy ítélet? Determinizmus vagy szabad akarat? Természettudományok vagy teológia? Általános vagy speciális kinyilatkoztatás? S nemcsak dogmatikai problémákkal találkozhatunk, hanem etikai kérdések végtelen sora jut eszünkbe akkor, amikor úgy tűnik, a „fekete-fehér” gondolkodásmód nem visz előbbre sem a probléma megértésében, sem megválaszolásában.

A hitoktatásban gyakran a svájci fejlődépszichológus, Jean Piaget elmélete szolgál alapul a tanulók életkori sajátosságainak, motivációinak feltérképezésekor. Azonban elméletének korlátlan alkalmazásakor óvatosságra int Piaget megállapítása, miszerint a vallások nem azt a logikát követik, amelyet más diszciplínák, ezért a vallások tanulmányozását saját kutatásaiból és érvelési rendszeréből bizonyos határokon túl ki kellett zárnia.⁵ Noha Reich elmélete is Piaget matematikai logikai megfigyeléseire, illetve a dialektikus és analogikus gondolkodásra épül, mégis tovább bővíti a bináris okfejtést trivalenssé.

Az az átfogó szemlélet, amit a Helmut Reich által leírt logika követ, pontosan az a típusú megközelítés, amelyre a legnagyobb szükség van egy olyan széttöredezett, elaprózódott világban, mint amilyen a miénk. Különösen alkalmas lehet Reich módszere arra, hogy a hittanítás során olyan rendszeres teológiai témák megértését elősegítse, mint például interdiszciplináris és ökológiai kérdéseket, tudományos és teológiai ismeretelméleti problémákat, globális, geopolitikai és etikai konfliktusokét, amelynek teljességéhez komplex, több tudományterületet átfogó ismeret használatára van szükség.

⁵ Vö. Jean Piaget: Logique et coïncidence scientifique. *L'Encyclopédie de la Pléiade* 22. kötet. Éditions Gallimard, Dijon, 1967.

Mindez természetesen nem jelenti azt, hogy ne lennének olyan kérdések és szituációk, amelyekben ne lehetne egyértelműen eldönteni, mi a helyes vagy helytelen, mi a jó vagy rossz, mi az igaz vagy hamis. Azonban a kétértékű logika helyett Helmut Reich egy harmadik, háromértékű érvelési rendszert javasol. Eszerint két elmélet (modell, leírás, magyarázat) egy adott problémára nézve:

– Kompatibilis (egymásnak megfeleltethetők, egymással felcserélhetők, *compatible*), ha ugyanabban a kontextusban mindkét elmélet ugyanakkora magyarázó erővel bír, ugyanolyan mértékben ad választ.

– Inkompatibilis (nem kompatibilisek, nem megfeleltethetők, nem felcserélhetők, összeférhetetlenek, *incompatible*), ha az adott problémára nézve csak az egyik elmélet bír magyarázó erővel.

– Nonkompatibilisek (összeférhetők, de nem felcserélhetők, *noncompatible*), ha az egyik kontextusban az egyik elmélet, a másik kontextusban a másik elmélet bír nagyobb magyarázó erővel.

Ennek a hármas felosztásnak a tudatosítása a megismeréssel kapcsolatos, kognitív konfliktusok feloldásának lehetőségét jeleníti meg. Ezzel a hármas felosztással ugyanis lehetőség van arra, hogy az egyértelműen eldönthető, kontextustól független kérdésekre helyes feleletet adjunk, csakúgy, mint a kontextusfüggő, nem egyértelmű kérdésekre megtaláljuk a saját válaszunkat, mivel az érvelési rendszer magában foglalja a bináris válaszadási lehetőséget is.

Így az eldöntendő kérdés az marad, hogy melyek a *Relational and Contextual Reasoning* kompatibilitásfogalmakra épülő határai, következésképpen mely esetekben lehet egyértelműen eldönteni, hogy a kétértékű vagy háromértékű logika helyénvaló, illetve hogyan lehet felépíteni az esetleges szintézist.

A Jean Piaget által felállított megismerési sorrendben a megelőzőre épülve az identitás, negáció, korreláció és reciprocitás követik egymást. Hasonlóan Reich modelljében is minden szint logikailag az előtte állóra épül. Tegyük fel, hogy egy adott jelenségre két lehetséges elmélet (*A* és *B*) áll rendelkezésre magyarázatul. Ekkor Reich fejlődési modellje szerint a következő fokozatok épülnek egymásra:

1. Csak az egyik helyes, *A* vagy *B*.
2. Más megvilágításba helyezve a problémát, kevésbé tűnik egyértelműnek a válasz: talán *A* és valamekkora rész *B*-ből.
3. Részletesen megvizsgálva a kérdést, minden szempontot figyelembe véve: *A* és *B* is.
4. Megfogalmazódik a viszony/reláció és a kontextus.
5. Létrejön az összegzés és az elméleti struktúra.

Helmut Reich éveken át tanulmányozta a problémamegoldás ilyen irányú fejlődését különböző korosztályú diákoknál, valamint többéves tanítása során a gyakorlatban is kipróbálta elméletét. A módszertani hátteret részletezve, nyolc lépésből álló didaktikai folyamatot fogalmazott meg, amelynek alkalmazásával a probléma összetettsége jobban megértethető a diákokkal, s így

részletesebben vizsgálható, több szempontra kiterjedően elemezhető.

1. A probléma felvetése és tisztázása, a szituáció elemzése.

2. A problémára adott összes lehetséges elmélet, magyarázat felsorolása.

3. A felsorolt elméletek ellenőrzése, az irrelevánsak kizárása.

4. A kontextus(ok) megállapítása.

5. A helytálló elméletek közti kapcsolópontok megkeresése.

6. Az összekapcsolt elméletek magyarázó erejének felismerése.

7. Az áttekintés, összegzés, átfogó elmélet előkészítése és megbeszélése.

8. A szemléletben történt változások felsorolása és magyarázata.

Piaget fejlődéseméletével összhangban, Helmut Reich kutatásai szerint az emberek nagy része 10-11 éves korára jut el arra a szintre, amikor sikerül mind a nyolc lépést megértenie és alkalmaznia. Természetesen ez az életkori határ nagy mértékben függ attól, milyen oktatásban részesül az illető, s így az is előfordulhat, hogy valaki soha nem éri el – esetleg nem akarja elérni – az összes szintet. Azonban amennyiben a hitoktatásnak – legalább részben – célja az, hogy a tanuló indíttatást kapjon személyes meggyőződésének, életszemléletének kialakításához, fejlessze etikailag felelős élelátását, valamint kérdései és problémái kapcsán kölcsönösséget és dialógust tudjon kialakítani másokkal,⁶ úgy érdemes megfontolni, hogy Reich módszere miben lehet a hitoktató segítségére. A módszert alkalmazó tanulóknál további pozitívumként jelent meg az önálló problémamegoldás, a teológiai és etikai fogalmak értő alkalmazása, a logikus gondolkodás, a személyiségfejlesztés és nem utolsósorban a személyes hit mélyítésének értékei. A módszer által a tanulók elsajátítják a demokratikus vitakészséget, a vélemények kialakítását és tiszteletben tartását, az intellektuális felelősségvállalást, valamint a kritikák közlését és elfogadását.

Ám nem csupán a tanítás terén lehetnek hasznosak a leírtak. A módszer tudatos felismerése kijózanító lehet a saját szempontunk igaz voltára nézve, de pontosan ezért a személyes álláspont mélyebb megértését is eredményezheti. A folyamat képessé tehet arra, hogy az ellenkező véleményen lévők szemléletét tisztábban lássuk, és a beszélgetés ne váljon „egymás mellett elbeszéléssé”. A másik álláspont mélyebb megértése pedig nemcsak gazdagítja és tángítja a saját problémaszemléletünket, hanem a párbeszédet és a közös megoldást is elősegíti. Varadaraja V. Raman professzor, a könyv egyik ajánlója szerint nem csupán a vallási tanítások közötti konfliktusok sorát segíthetné Reich

modellje megoldani, hanem minden olyan embernek ajánlja, aki politikai, egyetemi, vagy valamilyen intézményen belüli vitára készül – de akár házastársak szóváltásaira is megoldásként említi a módszer tudatosítását.⁷

Egy konkrét példa: teremtéstörténet és tudományos keletkezésmodell tanítása a 10-11 éves korosztálynál

Az egyik legfontosabb kérdéskör, amelyben gyakran merülnek fel – a felszínes szemlélő számára – konfliktusra okot adó problémák, a természettudományok és a vallás, a tudás és a hit területeit érintő kérdések. Különösen nehéz megbirkózni ezzel a feladattal, amikor iskolai oktatás keretében kerül sorra, vagy amikor fiatalok kérdéseiként táruul elének a probléma.

Természetesen senki nem szeretné összezavarni a fiatalok világképét, istenfogalmait, s egyetlen tanárnak sem lehet célja, hogy lerombolja istenképüket vagy összekuszálja a világról alkotott természettudományos nézetüket. Ezeket szem előtt tartva, lehet-e úgy tanítani a világ keletkezéséről, hogy a tanulóknban egyértelmű irányvonalak segítségével egységes kép alakuljon ki?

Helmut Reich és tanár kollégája az általuk kidolgozott módszer segítségével több csoportban, különböző korosztályú diákoknak tanított a teremtéstörténet és a világ keletkezéséről szóló természettudományos modellek párbeszédéről. Könyvében ezeknek a néhány hétig tartó tanterveknek a módszertani hátterét, valamint a tanítás során szerzett tapasztalatait is leírja. Ebből szeretnék néhány hasznos szempontot kiemelni.

Mivel a 10-11 éves korosztálynál nagyon fontos a példák, konkrét esetekre vonatkoztatott párhuzamok vizsgálata, ezért Reich úgy találta célravezetőnek, ha nem egyből a teremtéstörténet tárgyalásával kezdi, hanem olyan témával, amely egyszerűbb és egyértelműbb kérdéseket vet fel, illetve amelyről érzelmileg függetleníteni tudják magukat a tanulók. Ezért első lépésként az idő kérdésének vizsgálatát választotta. Kivetítették az osztályterem falára Salvador Dalí ismert festményét: *Melting clock* (Olvadó óra), majd arra kérte a diákokat, hogy mondják el, mit látnak. Az első hozzászólások szerint olyan ember készíthette a képet, „aki nem tud rajzolni” vagy „nem ismeri az órát”. Azonban részleteiben megbeszélve az ábrát, a diákok észrevették, hogy egyes számjegyek közelebb vannak egymáshoz, míg mások távolabb, egyes számjegyek hiányoznak, míg mások kétszer szerepelnek, egyes számokat pedig visszafelé ábrázolt a festő, „mintha az idő múlásának különböző érzeteit, az idő személyes megtapasztalását ábrázolta volna”, mert „amikor valamire várni kell, úgy érezzük, lassabban telik az idő, míg például a számítógép előtt ülve csak pár pillanatnak tűnik egy-egy óra”.

Ezek után a tábla fölött függő órára terelődött a szó,

⁶ Kalevi Tamminen – Laulikki Vesa – Markku Pyysiäinen: *Hogyan tanítsunk hittant? Vallásdidaktika*. Teológiai Irodalmi Egyesület, Budapest, 1998. 91–95.o.

⁷ Varadaraja V. Raman: Relational and Contextual Reasoning. Philosophical and Logical Aspects. *Zygon. Journal of Religion and Science*. Blackwell Publishing, Chicago. Vol. 38, No. 2, June 2003. 455. o.

majd amikor a festményt kellett összehasonlítani a diákoknak a tantermi órával, már önállóan tudták megfogalmazni, hogy mi a különbség a mechanikus óra lineáris szemlélete és a művészi ábrázolás szubjektív megközelítése között. A kérdésre, miszerint helyettesíthető-e egymással a két különböző „óra” és időszemlélet, illetve hogy megfér-e saját életünkben mindkét változat, ezek után könnyen tudtak önálló választ adni a tanulók.

Nem nehéz azonosítani a fejlődési modell fokozatait. Az első lépéstől (a két jelenség közül csak az egyik helyes – „valaki, aki nem tud rajzolni”) a probléma részletezésén (számjegyek vizsgálata) és a kontextus megállapításán (az idő múlásának személyes tapasztalata, illetve az idő objektív mérése) az összegzésig könnyen el lehet jutni egy olyan példán keresztül, amellyel szemben a diákoknak még nincs előítélete, elfogult szemlélete.

Reich bibliai példát is említ ennek a kitérőnek a fontosságához: szerinte Nátán próféta részben azért tudta Dávid királyt meggyőzni bűnösségéről, mert nem moralizálva elítélte azt, amit Dávid tett, hanem külső szemlélő pozíciójába helyezve objektívizálta számára a probléma tartalmát és szerkezetét. Így nemcsak saját életét mentette meg (szemben például Keresztelő Jánossal), hanem a királynak is sikerült megmutatnia saját cselekedetének problémáit. Dávid nem zárkózott el a téma tárgyalásától, eljutott hozzá az üzenet (szemben Heródeussal), s a tett megítélése ezek után nem kellett, hogy a próféta feladata legyen, a király maga vonta le a bűne következményét.

Mielőtt a tanár által választott analógiát közvetlenül alkalmazta volna Reich a keletkezéstörténetek kérdésére, fontosnak tartott még egy szempontot figyelembe venni: a tanterv mely nagyobb egységébe illeszkedik a tárgyalt kérdéskör. Erre tekintettel egy átvezető feladatot tartott szükségesnek. Az egyik csoportnál például az „ember és teremtett világ” témakörön belül tárgyalták a kérdést, így azt a feladatot kapták a diákok, hogy készítsék el három könyv tartalomjegyzékét: a) bibliai teremtéstörténet, b) biológiai keletkezéstörténet, c) a teremtett világ védelme.

A tartalomjegyzékbe bevett témák tárgyalásakor a diákok maguk sorolták fel azokat a szempontokat, amelyek alapján fontosnak tartották megemlíteni az egyes könyvekben az adott témát. Ezáltal nem csak a kontextust alapították meg önállóan (4. lépés), hanem a különböző elméletek közti kapcsolópontokat és az összefüggő elméletek magyarázó erejét is felismerték (5–6. lépés).

A végső összegzés és a szemléletmódban történt változások tudatosítása során a diákok nagy része nyitott lett arra, hogy elfogadja több elmélet egymás mellett létezésének lehetőségét. Sőt, a legtöbb tanuló össze tudta egyeztetni – a korosztályának megfelelő képekkel és fogalmakkal – a bibliai és a tudományos képet egységes világnézetűvé, megtartva a két terület önállóságát, de felismerve azok kapcsolódási pontjait, határterületeit és közös kérdésfeltevéseit.

A tanítási gyakorlat szerint a tanulók természetes módon tudják a kontextuális gondolkodást elsajátítani. Sőt, gyakran már az önálló kérdésfeltevéseikben is benne rejlik az igény egy egységes világkép kialakítására: „hiszem a Bibliában leírtakat, de az is elgondolkodtat, amit biológiaórán hallok.” A félelem, hogy a diákokat esetleg összezavarja a Helmut Reich által is képviselt módszer, gyakran csupán a tanár aggodalma. A tanulók rendszerint hamarabb szembesülnek ezzel a gondolkodásmóddal, mint a tanár megismertethetné velük – akár a többi tantárgy óráin, de az újságokon, ismeretterjesztő műsorokon, beszélgetéseken keresztül is.

A magyarországi evangélikus hitoktatásnak pedig ebből a szempontból van egy pozitívuma: mivel a hittantanárok legalább még egy szakterületen diplomát szereztek, ezért nemcsak a másik szakterületükről tudnak szemléltető példákat hozni a hitoktatásba, de már a személyükkel, érdeklődési területeikkel is kontextuálissá teszik a teológia tanítását. Így remélhetőleg valósággá válik Helmut Reich kívánsága is, amelyet unokáinak szóló ajánlásában fogalmazott meg a könyvében: a fiatalok olyan társadalomban nőjenek fel, amelyben a kontextusokat és a relációkat egyre jobban felismerik és értékelik.

RIBÁR JÁNOS

Érdekesség és történelmi tény

Adalék az evolúciós vitához

Dicséretes, hogy egyházunk teológiai szakfolyóirata, a *Lelkipásztor* jeles szakértők segítségével foglalkozik, foglalkozott az evolúció témájával, és egymás után jelentek meg tartalmas írások, tanulmányok egy eldönthetetlen vita eldöntése érdekében. Az Úristen lesz majd ebben is az igazi és végső döntőbíró.

Ehhez a vitához mellékes, de érdekes adalékként szolgáljon ez a kivonat ismertető, amely Ernst Peter Fischer németül 1995-ben megjelent könyvében¹ – *Aristoteles*,

¹ Magyarul: Fischer, E. P.: *Arisztotelész, Einstein és a többiek*. Saxtum Kiadó, Budapest, 1998.

Einstein et Co. – olvasható „Charles Darwin, avagy a beteg természettudós mint filozófus” címmel a 178–194. oldalon. Ebben a pár sorban csak ennek a tanulmánynak a kivonatos ismertetésére szorítkozunk, rövid reflexiókkal fűszerezve, anélkül azonban, hogy Darwin vitatott elméletét taglalnánk. Legfeljebb annyit jegyzünk meg az idézett szerző nyomán, hogy „a biológia történetének egyik legfontosabb műve (*A fajok eredete*) már a címében is problémát hordoz”, s ennek oka, hogy „Darwin ugyanis semmit sem mond a fajok eredetéről vagy keletkezéséről, hanem az alkalmazkodásukról (adaptációjukról) beszél” (178. o. 1. jegyz.). Vagyis csak a fajok alkalmazkodó-, illetve átalakulóképességéről szerzett empirikus információkat, amelyekből azonban semmiképpen sem következik Isten nemléte. Sőt ellenkezőleg, éppen a teremtett valóságban rejtőzködő, kreatívnak látszó dimenziók indíthatják volna akár őt, akár követőit arra, hogy a remekmű (a teremtett világ) zseniális alkotóját magasztalják.

De nem ez történt! Természetesen az itt olvasható sorok nem fejtik meg a rejtélyt, vagyis az istentagadás és az Isten ellen való lázadás rejtélyét (mert másnál van a kulcsa), de fontos adalék a téma korrekt feldolgozásához.

A 17 oldalas tanulmány Darwin egészségi állapotát taglalja, és első lakonikus tétele így hangzik: „Charles Darwin – ifjúsága első húsz évétől eltekintve – egész életében beteg volt”, s hiábavalónak bizonyult bármiféle orvosi erőfeszítés, nem leltek számára terápiát. A meglepő érdekesség azonban az, hogy „az orvosok a legnagyobb erőfeszítéssel sem voltak képesek... semmiféle szervi bajt megállapítani” Darwin testében, és még különösebbé teszi a helyzetet az a tény, hogy a betegsége intenzíven *A fajok eredete természetes kiválasztódásuk szerint* című, 1859-ben megjelent műve után kezdődött. Szervi betegség nélkül, de rengeteget kínlódott „mindenféle testi bajtól”.

Állapota szálanomra méltó volt, saját maga így számol be erről: „Kor 56–57 év. 25 éve rendkívüli, görcsös, nappali és éjszakai felfűvódások. Olykor hányás, kétszer hónapokig tartó. A hányást hidegrázás, hisztérikus sírás, halálfélelem vagy féláljult állapot előzi meg, továbbá bőséges, igen színtelen vizeletürítés. Közben minden hányás előtt és felfűvódások után fülzúgás, szédülés, látászavarok és fekete pontok a szem előtt. A friss levegő ellankaszt, különösen kockázatos, előidézi a fejen tapasztalt tüneteket.” Megrázó sorokat olvashatunk házi-orvosa fáradozásairól is, aki még a tünetek megszüntetésében sem járt sikerrel, de tudós és híressé vált páciense végül is 70 évet élhetett.

E. P. Fischer – az idézett szerző – nagyon világosan és tisztán írja le azt a folyamatot, hogy Darwin hogyan és miként vette ki a természet leírását a teológusok kezéből, s alakította át a természettudományt természetkutatássá, vagy ahogy ma mondjuk, természettudománnyá.

Darwin fiatalon még „a keresztény hitbe” kapaszkodott,

s 5 évig tartó, a természetet megfigyelő világ körüli útján talált a hajón egy Bibliát. A hajóbibliában volt egy lapszerű természettudományi jegyzet, amely órára pontosan leírta, hogy mikor teremtette Isten a világot: Kr. e. 4004. október 23-án, délelőtt 9 órakor. Ez úgynevezett természettudományi megjegyzés volt, Darwin azonban magát a természetet figyelte meg. E megfigyelése közben úgy érezte, hogy ki kell dobnia a Bibliát a hajóból, s „ebben az időben kezdődtek a gyomorpanaszai” (182. o.).

Darwin életének másik érdekessége, hogy nehezen adta fejét a házasságra, akkor is egy unokatestvérét vette feleségül, és „gondterhelten vette észre, hogy gyermekei lassan tanulnak”, és nagyon későn tanulták meg felismerni a színeket. Amikor kislánya, Annie 10 éves korában meghalt, Darwin súlyos gyászdepresszióba esett, és „véleg búcsút mondott a kereszténységnek és a keresztény hitnek”, mondván, hogy a vallás semmiféle „emberi vigaszt” nem adhat neki. 1851-et írtak, amikor szeretett kislánya meghalt. 8 esztendővel később jelent meg *A fajok eredete*. Be „kellett” bizonyítani Isten feleslegességét. A kihívás óriási lehetett. Életének szubjektív elemei és a természeti tények „objektív” csoportosítása vezette el az Isten elleni lázadáshoz, amit rosszhiszeműen bosszúnak is lehetne tekinteni. Drámai, hogy amikor Darwin megkezdte papírra vetni elméletét, egy barátjának írt levelében ezt a mondatot örökíti ránk: „Olyan ez, mintha gyilkosságot vallanék be.”

Mi változott meg Darwin fejében a világ körüli úton? Angliában akkor az volt a természettudományi dogma, hogy az „élőlények számtalan fajtát Isten örök (tehát változatlan) teremtményének” tekintették, s ezen a világszerte úton a hatalmas eltérések tűntek fel a megfigyelő számára. Vagyis: „az állatfajok a rendelkezésükre álló életterek különbözősége szerint különülnek el egymástól.” Tehát az alkalmazkodóképességről van szó, amely inkább dicsérné az Alkotó leleményességét, semmint bizonyítaná nemlétét. Bizonyára nem a fajok állandóságát kellene vagy kellett volna dogmaként kezelni, hanem sokkal inkább okot és alapot kaptak, kaptunk arra, hogy a felséges Isten teremtői bölcsességét magasztalhassuk.

Éppen ezért nagyon fontos a teológiai gondolkodásnak kristálytisztnak, világosan megkülönböztetnie Isten mondanivalóját és az ember fejében kialakult világképet. Darwin korában a viktoriánus világkép szilárdságelmélete szerint mindennek úgy kell lennie, ahogyan azt eredetileg Isten megteremtette. Isten teremtő aktusából az örök változhatatlanságot vezették le, holott ez csak egy formális logikai következtetés, sajnálatos eredménnyel.

Ehhez csak egy megjegyzést: a vita lényegében tulajdonjogi vita. Kié, kinek a tulajdona a világ? S alapjában véve: kinek a tulajdona az ember? Önmagáé? A társadalomé? Vagy Isten gyermeke? A választ mindenkinek magának kell megválaszolnia, de Isten színe előtti felelősséggel.

50 éves a „berni csoda”

Kortörténet, futball és szekuláris vallás

Az elmúlt évben nagy sikerrel vetítettek a német mozikban egy nagyon is nosztalgikus filmet *A berni csoda* címmel. A film készítője, *Sönke Wortmann* egy akkori sportlegenda történetét köti össze lazán egy kapcsolat történetével. A korabeli szalag ábrázolja a német nemzeti futballcsapat útját az 1954-es világbajnokság teljesen váratlan győzelméig – addig az eredményig, amely az eufória hullámát indította meg az anyagilag és mentálisan koldussá lett háború utáni Németországban. Ezzel fonódik össze egy háborúból hazatérő férfi érzékenyen ábrázolt története, aki egyéni traumáit (amelyeket akkoriban sem nem neveztek annak, sem nem vallottak be) üres tekintélymániával a családdal szemben tombolja ki, és csak a legkisebb fia által lesz szenvedélyes futballrajongó, ami után más elnyomott érzelmek is felszínre törnek. Mindkettő csúcspontja apa és fiú utazása a világbajnokság döntőjére, amelynek következménye, hogy a megkeményedett apai szív felenget. A győzelem felett érzett általános örömujjongás pedig a megváltás ünnepének jellegzetességeit ölti magára, a kollektív feltámadás érzését, miszerint „újra vagyunk valakik”.¹

Július 4-én volt a berni döntő 50 éves évfordulója. A csoda metaforája már akkoriban közszájon forgott. A világbajnokság során a többé-kevésbé kirekesztett Németország korábbi győzelmeit is hasonló jelzőkkel illették, mint „a genfi csoda” (2:0 Jugoszlávia ellen) és „bázeli csoda” (6:1 Ausztria ellen), megelőzve a „berni csodát” (3:2, döntő Magyarország ellen), amelyet egy kortárs történetíró gúnyosan így jegyzett le: „Csoda csodát ért az országban, még a keresztény üdvtanban is ismeretlen tömegben... E csodáknak köszönhető dicsőség a német futballeredményekben nem a véletlen műve. Ez utalás a valóban e világi, részben mérhető sajátságokra, mint a kondíció, a harci és taktikai képességek, az akaraterő, de ezek az akkori média munkásainak valamiképp elégtelennek tűntek. Kissé elragadtatták magukat.”² Akkor is csoda, ha az *Erste Auskunft Religion* [Első információk a vallásról] című kézikönyv definícióját vesszük alapul: „Figyelemreméltó történés, amely jóra vezet, váratlanul ér, és e világi törvényszerűségekkel megmagyarázhatat-

lan.”³ Valójában e győzelem általános hatása jóval meghaladta egy tetszetős sporteredmény határait. Csak röviddel előtte fogadták vissza a nemzetközi sportközösségből kizárt Németországot. Még az 1950-es világbajnokságon zárták ki a náci diktatúra és háborús bűnösség szégyenfoltjával megbélyegzett Németország csapatát. Az ezt követő első nemzetközi játékokon lemondtak a német himnusz eljátszásáról – a „Deutschlandlied” nem volt többé kívánatos (csak később mentette meg egy művészi lelemény, miszerint csak a harmadik strófát idézzék, s ne a rosszemlékű „Deutschland, Deutschland über alles”-t). Minden szem arra figyelt, hogyan viselkedik a bűnbánó bűnös, hogy a kínos nagyzási mánia és a mindent átható nacionalizmus túlhaladott-e, vagy újra feltörekvőben van. Végül nem kevesen voltak a „Schlachtenbummler” közül (így nevezték a csapattal együtt utazó rajongókat), akik néhány évvel korábban valódi csatákra masíroztak be az ellenfelek hazájába. Ezeknek a labdarúgócsapatoknak most akarva-akaratlan diplomáciai missziót kellett betölteniük. Az azonosulás lehetőségét kínálták fel a német szövetségi társadalomnak (és részben az NDK-polgároknak is), amely az ezt szolgáló tárgyakban túlnyomórészt hiányt szenvedett. A politikai azonosulás az új állammal a határokon belül maradt. Az 1951-es felmérések szerint a németek mintegy 80%-a találta úgy, hogy a háború utáni években éltek a legnehezebb körülmények között. A kérdésre, hogy ki az a német, aki a legtöbbet tette az országért, a rangsorban Bismarck áll az első helyen, Hitler a harmadikon, az akkori szövetségi kancellár pedig a „futottak még” rovatban szerepel.⁴ Helytállónak tűnik a szociálpszichológus, *Klaus Theweleit* gyermeki visszaemlékezése, miszerint a németek kétféle magatartást tanúsítottak: „Az első, hogy abszolúte nem törődtek a hitlerizmus alatti saját szerepükkel; a másik, hogy azzal foglalatosskodtak, amit eufórikusan újjáépítésnek neveztek.”⁵ A politika és a politikusok nem keltettek viharos lelkesedést. Helyettük kínálkozott a nemzeti labdarúgócsapat mint alacsony kockázatú és alapvetően politikamentes azonosulási lehetőség. Hasonlóan érvényes ez egyébként a döntőbeli ellenfélre, Magyarországra is. Itt a „nemzeti tizenegy” (igazi „álomcsapat” a futballban) társadalmi kötőanyagként hatott nép és kormányzat között: felülről, tervszerűen támogatták és kiváltságokkal látták el az új szo-

* A szerző a würzburgi püspökség szekta- és világnézeti megbízottja. EZW (Evangelische Zentralstelle für Weltanschauungsfragen) 2004/7

¹ A filmről könyv is megjelent: Christof Siemes: *Das Wunder von Bern*. Köln, 2003.

² Ezeket és sok más megfigyelést jegyez fel Arthur Heinrich: *3:2 für Deutschland. Die Gründung der Bundesrepublik im Wankdorf-Stadion zu Bern*. Göttingen, 2004.

³ *Erste Auskunft Religion*. Leipzig, 1991. 177. o.

⁴ Heinrich, 2004. 65. o.

⁵ Klaus Theweleit: *Tor zur Welt. Fußball als Realitätsmodell*. Köln, 2004.

cialista Magyarország cégereként; alulról pedig kedvelték a lelkesítő futball miatt, amelyet a csapat játszott. A döntőben bekövetkezett váratlan vereség agresszív rendbontást provokált a csapat és az edző ellen, végül a népszerűtlen sztálinista rezsim sportintézményei ellen.⁶ Egyes megfigyelők ezekben az első, nem felülről irányított tömeges demonstrációkban az 1956-os politikai felkelés előképét látják.

De van-e valami köze ennek a valláshoz? Véleményem szerint itt jó érvekkel legalább utalni lehet a vallásos szokásokra. Mind a Wankdorf-Stadion ezreire, mind a televíziónézők és rádióhallgatók millióira érvényes: „Nincs olyan ember, aki ne érezné, hogy szüksége van vallásra, szüksége van meghatározó keretekre és az odaadás valamiféle tárgyára.”⁷ A játék utáni ujjongás, a diadalmas fogadtatás a hazautazás alatt és után, a kocsiakomány ajándék a játékosok Németországba induló különvonatában nyilvánvalóan mind-mind az „odaadás tárgyának” szólt. A szív mélyéből jövő odaadás tárgyának, hiszen a csapat minden játékosa „közülünk valónak” számított. Nem voltak különösebb korlátok a sztárok és a szurkolók között, az autogramgyűjtők szabadon beléphetek a szálásukra; társadalmilag és anyagilag a játékosok és a szurkolók egy szinten voltak: 320 márka havonta. Vagyis egy szakmunkás bére volt a német szerződéses játékosok keresetének felső határa – még nem voltak profik, és pályájuk végén boldogok voltak, ha megtakarított pénzükből egy benzinkút vagy trafik bérletére telt. A sztár mint a popkultúra ikonja (mint manapság például David Beckham) az Adenauer-köztársaságban még nem született meg, de a játékosok már az odaadás tárgyai voltak; világbajnoki sikerük odahaza felegyenesítette az embereket, és új „igazodási pontot” biztosítottak (Fromm), aminek eredményét később ebben a klasszikus mondatban foglalták össze: „Megint vagyunk valakik”. Ez mindig újra emlékeztetbe idézte Bern mítoszáét, bár a csapat soha többé nem játszott ebben az összeállításban, és az elkövetkező években a rendkívüliből a profán átlag szintjére süllyedt. A csodák viszont továbbra is körberagyogták őket. A világbajnok csapat kapitánya, *Fritz Walter* az emlékkönyvébe írta, hogy egy vidéki fogadóban idegenek rohamozták meg: „Nem hagyhat minket a pácban!” Mintha a játékosok további (futball-) egzisztenciája a csoda folytatását biztosíthatná. A csodáét, amelyet fokozatosan összekötöttek a nemrég elkezdődött „gazdasági csodával”, Németország áhított felemelkedésével a világban (vagy mondhatni, feltámadásával).

Miközben a gazdasági csoda épp annyira józanul, mint amennyire érezhetően egyre inkább megvalósult, a futballcsoda azt az anyagot szállította, amelyből az álmokat

⁶ Magyar nézőpontból ír Kasza Péter: *Das Wunder von Bern. Fußball spielt Geschichte*. Berlin, 2004.

⁷ Erich Fromm: *Analyse einiger Typen religiöser Erfahrung*. In uő: *Psychoanalyse und Religion*. München, 1990. 30. o.

szótték. Még ma is, ha belehallgatunk *Herbert Zimmermann* rádióközvetítéseibe, érezhetjük a lenyűgöző, egyúttal megrémítő és felemelő titkot („mysterium tremendum, fascinosum et augustum”), ami *Rudolf Otto* szerint a szent megtapasztalását jelenti; a kezdeti vereség fenyegető mélységétől a dicsőséges végső kiáltásig: „Gól! Gól! Gól! Gól Németország javára!”, ezt végső soron égi hatalmaknak tulajdonítja („Toni, te egy fociisten vagy!”). Az ilyen sporteseményeket mítosz formájában mesélik, „amelyekben a mindenkori üdveseményeket, mint a berni csoda vagy a Wembley szégyene,⁸ megjelenítik: gyengébbek győztek, bajnokokat fosztottak meg trónjukról, bűnösök elnyerték büntetésüket, sebeket vágtak és gyógyítottak, a csapat szellem kifizetődött, összeesküvést lepleztek le.”⁹ Valósággal bölcsességirodalmi megfogalmazásokat talált *Michael Nüchtern*,¹⁰ a szövetségi edző, *Sepp Herberger* ismert mondataiban („a labda kerek, a játék 90 percig tart, és mindig a következő a legnehezebb”). Az igazságos kiegyenlítés reményéről és a transzcendens pillanat túllépéséről beszél végül *Karl-Fritz Daiber* egy későbbi világbajnoksággal kapcsolatban.¹¹ A sportnak a szakrális közelébe hozatala nem olyan új, mert ismert, hogy már az antik korban egymás mellett álltak a templomok és a stadionok, ahol a győztesek szobrai hamarosan nagyobbak lettek, mint az isenekéi.¹²

Persze voltak akkoriban nem vitatott vallási asszociációk; a boldog szemérmertlenség, amivel a mai popkultúra a vallási-szimbolikus kelléktárat kifosztja, továbbra is távolságot tartott. Volt egyházi kritika a kapus, *Toni Turek*¹² istenkáromlónak érzett „fociisteni” kinevezése ellen, amihez *Heuss* szövetségi elnök is csatlakozott a játékosok ezüst babékoszorújának átnyújtásakor („azt hiszem, hogy ő jó, megbízható kapus, és annak is kell maradnia”). Az ötvenes évek nyílt nyárspolgársága még nem engedte a popvallás ünneplését. Csak amióta a futball egyre nagyobb részt kapott a szórakoztatóiparban, a médiumok által uralt társadalomban, (a robbanásszerűen növekvő forgalommal és játékos fizetéssel) töretlenül részt vesz a „mindennapok színháziasításában”, amelyet *Norbert Bolz* a modern konzumkultúrához számít: „Már nem a használati érték, hanem az áru körüli hírvérés számít. Keresik azokat a témaköröket, életstílusokat, világképeket, amelyeket az embernek kultikusán kell alkalmaznia.”¹³ Semmi kétségünk sem lehet afelől, hogy a foci erre kiválóan alkalmas. A csapat bevonulása („introitus”) liturgikus ri-

⁸ Az 1966-os VB-n a németek a 101. percben kapták a vereséget jelentő gólt.

⁹ Michael Nüchtern: *Die Weihe des Profanen – Formen säkularer Religiosität*. Hrsg. von Reinhard Hempelmann u. a. Gütersloh, 2002. 39. o.

¹⁰ A Protestáns Világnézeti Központ korábbi vezetője.

¹¹ Christian Möller – Hans-Georg Ulrichs (hrsg. von): *Fußball und Kirche. Wunderliche Wechselwirkungen*. Göttingen, 1997. 17. o.

¹² Hasonlót kiabáltak a szurkolók Koplárovcics Béla találatát látván 2002. augusztus 14-én, a Manchester United elleni ZTE-győzelem után.

¹³ Nüchtern, 2002. 38. o.

tuáléra emlékeztethet, amelyben magát a csapatot üdvözlik a tizenegyszeri sponsoriumban (előimádkozó: „Egyes számmal Oliver...”, gyülekezet: „Kahn!”). A Borussia Dortmund egyesületi himnuszát a régi spirituálé, az „Amazing Grace” dallamára éneklük, és tartalmilag is egyezik a vallási himnusszal. („Ragyogj fel, csillagom, Borussia! Ragyogj fel, mutasd nekem az utat! Mindegy, merre visz, csak örökké veled lehessenek.”) Boldog az, aki valami relikviát mondhat magáénak, mint például a győztes gesztusaként a nézősereg közé dobott játékosmezt. A szuvenírboltok, amelyekben a megfelelő tárgyak megvásárolhatók (sálak, érmek, mezek a játékosok nevével), lényegesen hozzájárulnak a sportcégek finanszírozásához, és úgy tűnik, meg is haladják a katolikus zarándokhelyek forgalmát. Kítűzött is lehet vásárolni, amelyen ez olvasható: „A St. Pauli vallás” (láthatták a hamburgi stadion Millern-kapujánál), ez is abba a képbe illik, hogy az embernek szüksége van hitvallásra, amelynek tárgya változhat.¹⁴ Az ilyen szójátékokat is, mint a „Mi Schalkénk”¹⁵ („Tied a győzelem és a hatalom és a bajnokság mindörökké”), vagy mint a kölni rajongók „Tora et labora” tízparancsolata („Ne kívánd felebarátod játékosát, stadionját, edzőjét”), mind a mai napig nem tekintik istenkáromlásnak, hanem egy popvallás vidáman játékos gyakorlása részének.¹⁶

Miként viszonyulhat és viszonyuljon valaki a „rég”i” vallás képviselőjeként e megállapításokhoz? Biztosan nem úgy, mint némely szigorú pietista a katolikus farsanghoz, állandóan intón felemelt mutatóujjal, miszerint ez a hagyomány romlása és pogány színjáték. Még akkor sem, ha

¹⁴ Norbert Bolz: Kulturmarketing. Von der Erlebnis- zur Sinngesellschaft. In: Wolfgang Isenberg – Matthias Sellmann (hrsg. von): *Konsum als Religion. Über die Wiederverzauberung der Welt*. Mönchengladbach, 2000. 95. o.

¹⁵ „Schalke unser” – „Vater unser”

¹⁶ Vö. további analógiák: Joachim von Soosten: „Krieg und Spiele”. Kultgemeinschaften im Fußball-Sport. In: Isenberg–Sellmann, 2000. 45–48. o. Vagy Susanne Degenhardt lelkész és válóperes bíró saját tapasztalatain alapuló beszámolója: Ganz In Schwarz – vorm Altar und auf dem Rasen. In: Möller–Ulrichs, 1997. 41–50. o. L. még: Matthias Sellmann: Schalke unser. Popreligion – neue Themen in religiösen Bildungsprozessen. *Erwachsenenbildung* 2000/1. 32–35. o.

egy-
túlkapásokkal szemben (például temetési szertartás a stadionban) a teológusok feladata, hogy a „profán megszenteltetés által” fellépjenek (Michael Nüchtern). Ellenkezőleg, a jelenkor emberének a szemet szűrő, banálissá lett rituális szükségletét esélyként is fel lehet fogni: „A szekuláris vallásosság új hermeneutikája van feltörekvőben, amely teológiai felfedezésekhez vezethet.”¹⁷ Az ember egyszer talán örömmel átadja magát „a világ újraelvarázsolásának” is (Isenberg/Sellmann), amint Sönke Wortmann modern mesefilmje bemutatta. Jó, ha észben tartjuk, amit Herbert Zimmermann rádióriporter valamennyi örömkítőrés után hangsúlyozott: „Ne feledjük: ez csak játék volt.”

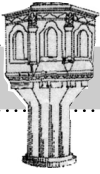
Aki intenzívebben akar foglalkozni a sport- és kortörténettel, forduljon Arthur Heinrich és Kasza Péter kitűnő könyveihez. A szekuláris konzumkultuszra kínál teológiai perspektívákat Wolfgang Isenberg és Matthias Sellmann többször idézett kötetgyűjteménye, valamint a futballra koncentráva (sajnos nagyon változó minőségben) Christian Möller és Hans-Georg Ulrichs *Fußball und Kirche* című műve. Egy irodalmi tipp végül Friedrich Christian Delius életrajzi elbeszélése: *Der Sonntag, an dem ich Weltmeister wurde* (Hamburg, 1994), amelyben megírta, hogyan ismerte fel egy protestáns falusi parókián egy utolsó játékriport során a futballban a *mysterium tremendum et fascinans* mot.

Magyar nyelvű internetes oldalak

- www.nemzetisport.hu/archivum – Az aranyérem a miénk! (Vincze András jegyzete)
- www.filmvilag.hu – Euromozi – Európa Filmhét (Vágóvölgyi B. András cikke)
- www.aranycsapat.lap.hu

Fordította Adámi Johanna és Lackner Eszter
Lektorálta Szentpétery Péter

¹⁷ Arno Schilson: Säkulere Rituale. Theologische Entdeckungen in der Konsumwelt. In: Isenberg–Sellmann, 2000. 80. o.

SZENTHÁROMSÁG ÜNNEPE UTÁN 8. VASÁRNAP • Mt 5,43–47

Textusunk a Hegyi beszéd egyik legfontosabb – van, aki szerint a legfontosabb – szakasza, a törvény magyarázatának része. Különös kettősség vonul végig ezen a szakaszon, hiszen Jézus azzal kezdi beszédét: *nem azért jöttem, hogy érvénytelenné tegyem a törvényt vagy a prófétákat* (Mt 5,17), az utána következő szakaszok visszatérő formulája pedig ez: *Hallottátok, hogy megmondatott... én pedig azt mondom néktek*. Úgy tűnik, mintha Jézus függetleníteni akarná magát az ősöknek adott parancsolatoktól – ez viszont ellentétben áll a bevezető szavakkal. Holott Jézus éppen azáltal mond újat, hogy szélsőségesen ragaszkodik a törvényhez – igaz, éppen emiatt lesz a törvény betarthatatlanná.

Kínos tapasztalat: ha utánanézzünk, az ótestamentumi írásokban nem találjuk nyomát annak a felszólításnak, hogy gyűlöld ellenségedet. 3Móz 19,18 kimondja: *Ne légy bosszúálló, se haragtartó a népedhez tartozókkal szemben. Szeresd felebarátodat, mint magadat!* A szeretet parancsa itt valóban a saját néphez valókról beszél, de ugyanennek a negatívját – *gyűlöld ellenségedet* – már nem mondja ki a mózesi törvény. Sőt 3Móz 19,34-ben azt még azt is olvashatjuk: *Olyan legyen a köztetek tartózkodó jövevény, mint a közületek való bennszülött! Szeressétek, mint magatokat, mert jövevények voltatok Egyiptomban. Én, az Úr, vagyok a ti Istenetek!* Rímél erre az aranyszabály – *amit szeretnétek, hogy veletek tegyenek, ti is azt tegyétek másokkal*, illetve annak korabeli megfogalmazásai, lásd Hillél megfogalmazását: amit nem szeretnétek, hogy veletek tegyenek, azt ti se tegyétek másokkal. Vagyis amit Jézus a szemükre hány, és amivel szemben ő mást mond, az éppen nem a törvény.

A felebarát (*re'a*, görögül πλησίος) iránti szeretet parancsának, vagyis a közénk tartozóval kapcsolatos szeretetparancsnak van logikája, az identitás megőrzését hivatott erősíteni. A zsidó felfogás szerint *re'a* volt a honfitárs, az embertárs, a barát, illetve mindaz, aki faji vagy vallási

szempontból közel állt az emberhez. A felebarát iránti szeretet parancsa, amelyet a törvénykezési szövegek megfogalmaztak, elsősorban a jahvista szövetséghez tartozó társakra, az Isten népének közösségéhez tartozó emberekre vonatkozott. Az Izráellel vallási közösségbe kerülő idegen (*ger*) is célpontjává válhatott e szeretetnek.

Miért, hogy Jézus rosszul idézi a törvényt? Valószínűleg nem is ő tudja rosszul, hanem ironikusan figyelmezteti a hallgatóit, hogy ők értik félre a törvényt. Az ellenség iránti gyűlöletet nem foglalták törvénybe, és főleg nem ilyen durván fogalmazták meg. Inkább a felebarát iránti szeretet parancsának következményeként fogták fel. Amennyiben a „közelállók” a honfitársak, a *re'a* iránti szeretet nem vonatkozik az edomitákra, az ammonitákra és a moabitákra, vagyis a nem zsidókra. Ha Máté állítása ily módon nem is dokumentálható, széles körben elterjedt gyakorlatot foglal össze.

A *gyűlöld ellenségedet* törvénye nem a Tórában van, hanem az emberi szívekben. Régi tapasztalat: egy nép saját belső neve gyakran azt jelenti, hogy ember – vagyis az az ember, aki közénk tartozik, a többi nem az. A görögök barbárnak mondtak mindenkit, akinek nyelvét nem értették – azaz olyanoknak, akik még beszélni sem tudnak, csak makognak összevissza...

Persze valahol tudatunk mélyén érezzük, tudjuk, milyen iszonyatos az, hogy ez az indulat, a másik iránti ellenszenv ilyen automatikus bennünk. Tudjuk, hogy nem természetes az, hogy ilyenek vagyunk, s ezért ideológiákat keresünk.

A Jézus korabeli zsidóság saját gyűlöletét Istenhez kötötte. Mint választott nép, méltónak ítélte önmagát arra, hogy másokat lenézzon, a tudat, hogy ők az egyetlen nép, amely az igaz Isten felé fordul, elég volt nekik, hogy minden más népre mint korcsra, Isten szeretetére méltatlanra tekintsen. Gyűlöletük így vallásos mázt kapott, s tudjuk, hogy mi mindenre képes az ember, ha bűneit vallásosságával takarja, s még inkább, ha valaki rá akar mutatni arra, hogy ez a vallásosság csak álca. Merte volna csak valaki azt mondani a korabeli zsidóságnak, hogy a másik iránti gyűlöletetek nem Isten akarata, hanem a ti gonosz-

ságotok! Mint istenkáromló, egykettőre a kereszten találta magát. Krisztus a legjobb példa erre.

Jézus azonban szembeszáll ezzel a gyűlölet- és hazugsághullámmal, és ezt mondja: *Én pedig azt mondom nektek: szeressétek ellenségeiteket, és imádkozzatok azokért, akik üldöznek titeket.*

Radikálisan új gondolat. Ez az a mondat, ami Jézust a legjobban megkülönbözteti minden más vallásalapítótól. Ez a mondat egyetlen más kultúrában sem hangzik el. S hogy mennyire radikális, mutatja az is, hogy még a keresztény kultúrájú népekben sem tudott gyökeret verni, még bennünket is megdöbbsent, amikor halljuk.

Fölvetődik a kérdés: mire alapozza ezt a mondatát Jézus? Esetleg a mai szlogenre: tiszteld a másságot? Én nem hiszek ebben a szlogenben. Egyrészt mert önmagában senki nem más, csak valakihez képest, a másság nemcsak hogy nem önmagában vett érték, de még csak nem is létezik önmagában. Másrészt mert a másság lehet sokféle: nem mindegy, hogy valakinek a zenei ízlése más, mint az enyém, vagy a magántulajdonhoz való viszonya.

Ha Jézus ma szlogenszerűen akarna a gyűlölet ellen tenni, nem azt mondaná: tiszteld a másságot, hanem azt: tiszteld az azonosságot! Mert azonos vagy a másikkal, az idegen nyelvűvel, az idegen kultúrájúval éppúgy, mint a szomszédoddal, akinek a csirkéje át szokott járni hozzád. Azonos vagy vele, mert Isten egyformán, szeretetéből teremtett benneteket (felhossa a napját jókra és gonoszokra egyaránt). A teremtésben Ádámról, és nem Ádámokról van szó – az emberről, mindannyiunkról. Amikor a keresztfán elhangzik a szó: elvégeztetett, akkor a megváltás műve mindannyiunkra érvényessé vált. Bűnei a te bűneid is, akkor is, ha te csak gondolatban hágtad át azokat a törvényeket, amelyeket ő tetteken lépett át. Az emberi élet alapvető csodái és félelmei – a születés, a társtalálás, a gyermek, a munka és végül a sír – mindannyiunkban azonosak.

Az ellenség iránti szeretet parancsa forradalmasítja az ember konvencionális kapcsolatait, aki általában az övéhez hasonló szemléletű, kultúrájú és társadalmi helyzetű embertársaihoz vonzódik. Az evangéliumi üzenet felülmúlja ezeket a határokat és feltételeket. A keresztény szeretet nem igényli, hogy a másik személy kiszámítható legyen, hanem azt követeli, hogy korlátai és hibái ellenére is tiszteljük őt. A szeretet nem azt jelenti, hogy a másikat szellemi vagy lelki szempontból azonos szintre hozom önmagammal. Az ilyesmi ugyanis nem a testvér keresése, hanem önmagunk és saját képünk állítása volna.

Aki a másikat csak gyűlölni tudja, az csak kategóriákat lát: azt, aki más, azt, aki idegen, aki olyasmit tesz, amit rossznak tartok, vagy egyszerűen a frontvonal másik oldalán van. Ha a hivatalban az ablak mögött ülő csak a hivatal részének látjuk, ha a sorban előttünk álló megszűnik számunkra embernek lenni, s csak azt látjuk benne, hogy minket korlátoz – akkor csak gyűlölni fogunk tudni, mert önmagunkat, saját emberségünket képtelenek vagyunk meglátni a másokban.

Ha jobbak akartok lenni a másikkal, ebben legyetek jobbak! – mondja Jézus. A korabeli zsidóság nagyságra törekvését fordítja ellenük: akkor lesztek valóban jobbak a vámszedőknél és a pogányoknál, ha a szeretetben győztek le őket. Különben menyivel lennétek jobbak náluk?

És végül Jézus biztatása – *legyetek tökéletesek, mint mennyei Atyátok tökéletes* – végképp megmutatja, hogy mi a mérték: az Istenhez való hasonlítás. Ez természetesen nem a mindenhatóságot, az emberi szellem nagyságát vagy hasonlót jelent. Jobban megértjük a kifejezést, ha meglátjuk, hogy Lukácsnál a párhuzamos helyen (6,36) nem a tökéletes, hanem az irgalmas áll. Össze is rakhatjuk a kettőt: tökéletesség = irgalmasság, elfogadás, szeretet. Az a tökéletesség, amelyről Máté beszél, nem más, mint a valamennyi ember felé irányuló (az igaztalanokra és a gonoszokra is kiterjedő) irgalmas isteni szeretet utánzása.

Isten arcképei, egymásnak hasonmásai, emberek – legyetek valóban azok, aminek lennetek kellene. Lásd meg a másokban saját képedet, és lásd meg magadban az Isten képét, s eszerint élj – szeretetben.

Hegedűs Attila

.....

Tallózó

„A nagyon buzgó vallásos indulat a maga ellenségét Isten ellenségének tekintette (sohasem megfordítva: az Isten ellenségét a mi ellenségünknek!), és istentiszteletébe bevonta az ellenség szidalmazását és átkait.” (Ravasz László: *Az ÓÚjszövetség magyarázata*. Kálvin Kiadó)

„Az a tény, hogy *szeretetet* parancsol, azt mutatja, hogy ez akarát dolga, és nem elsősorban érzelmeké. (...) Ez természetfeletti kegyelem, és csak azokban nyilvánul meg, akik isteni étellel rendelkeznek.” (William MacDonald: *Újszövetségi kommentár*. Evangéliumi Kiadó)

„A Közel-Keleten a köszöntés áldó imádság a köszöntött fölött (...)” (*Jeromos Bibliakommentár*. Szent Jeromos Katolikus Bibliatársulat)

„A Hegyi beszédben itt hangzik el először az a szó, amely minden eddig elmondottat összefoglal: a szeretet, és azonnal az ellenség iránti szeretet elrendelésében. A testvérszeretet félreérthető parancs lenne, az ellenség szeretete félreérthetetlenül világossá teszi, amit Jézus akar. (...) Az ellenség az Újszövetségben mindig az, aki velem szemben ellenséges. Jézus egyáltalán nem számol olyanval, akinek a tanítvány ellensége lehetne. Az ellenséget azonban az illeti meg, ami a testvér: Jézus követőjének szeretete. (...) Ellenségről van szó, tehát olyan személyről, aki ellenség is marad, szeretetem nem érintette; aki semmit sem bocsát meg nekem, amikor én mindent megbocsátok neki, aki gyűlöl engem, amikor én szeretem őt; aki annál jobban becsmérel engem, minél komolyabban szolgál nekem. (...) Mi is a perissón? Magának Jézus Krisztusnak a szeretete, aki szenvedve és engedelmesen megy a

keresztre, maga a kereszt.” (Dietrich Bonhoeffer: *Követés*. Magyarországi Evangélikus Egyház Sajtóosztálya)

„Aki megtapasztalta Krisztus szeretetét, az *képes* a szeretetre. Aki Isten barátjává lett, az *tudja* szeretni az ellenségét. Aki megszabadult a bűn terhétől, az a legnyakasabb ellenfelének is tud hitelezni. (...) a *teleios*, magában foglalja a *telos* fogalmát (...). A tökéletesek nem perfektek, hanem úton lévő emberek, emberek, akik előtt egy cél lebeg, amire törekszenek: az ellenség szeretete.” (Martin Hubacher: „*Én pedig azt mondom néktek...*” Lux)

.....

Illusztráció

GONDOLATOK

„Aki sohasem kísérelte meg, hogy az istenekhez hasonlóvá váljék, embernél is kevesebb.”

(Paul Valéry)

„Egy kedves emberünket szerethetjük emberi szeretettel is, de ellenségünket csakis isteni szeretettel szerethetjük.”

(Lev Tolsztoj)

„Semmi sem képes oly magasra nőni és oly mélyre hullani, mint az ember.”

(Hölderlin)

Hasonlóképpen az iskolában megtanult mondat:

„Sok van, mi csodálatos, de az embernél nincs csodálatosabb.”

(Szophoklész)

A klasszikus görögben: πολλὰ τὰ δεινὰ, κούδεν ἄνθρωπου δεινότερον πέλει. A δεινός szó egyszerre jelenti a következőket: „rettentő, iszonyú, kiállhatatlan nyomasztó”; „bámulatos, különös, hatalmas, tiszteletreméltó”. A mondat tehát így is fordítható: „Sok van, mi iszonyatos, de az embernél nincs iszonyatosabb.” Az eredeti szöveg pontosan tükrözi az emberben rejlő drámai kettősséget. (K. I.)

TÖRTÉNET

2000-ben Arany Glóbusz díjat kapott a *Hurricane* című film, amely egy bokszoló, Rubin „Hurricane” Carter életét dolgozta fel. A címszereplő közéleti ember, derűs egyéniség. Megnyilvánulásaiban rendre a figyelem, a megértés és a szeretet fontosságát hangsúlyozza.

Rubin Carter 7300 napot, több mint 20 évet töltött börtönben. Életfogytiglanra ítélték egy bárban elkövetett gyilkosság miatt. Az ítélet téves volt. Az elítélt ártatlansága húsz év múlva derült ki, ekkor szabadult.

A díj átadáskor a Cartert alakító Denzel Washington ezt mondta:

– Gyermekkoromban, amikor az asztali áldásnál azt hallottam: „God is Love”, mindig azt hittem, hogy ez egy szó: Godislove. Később persze megtanultam, hogy három.

De hogy mit is jelent igazában, azt a Rubin Carter életéről készített film forgatása alatt éreztem meg. Ez az ember a börtönben 7300 napot elveszített az életéből egy bírói tévedés miatt. De kiszabadulva mégsem a gyűlöletet, hanem a megértés, a szeretet erejét hirdeti. Köszönöm.

SZENTHÁROMSÁG ÜNNEPE UTÁN 9. VASÁRNAP • Jn 15,1–5

Szőlőmetszés a kőrösi határban

Jézus képes beszédét kiegészítendő talán nem éreztelen közelebről megismerni, hogyan is dolgozik ma egy vincellér.

A szőlőmetszés kellékei a *metszőolló* és a *csákány*. Ez utóbbi szerszám nem a mindenki által ismert talajlazító, kőáprító eszköz, hanem annak egy lényegesen kisebb változata, kifejezetten a tavaszi szőlőmetszésre kialakítva.

A *vincellér* a *metszőollóval visszametszi a vesszőket*, általában 2-3 szemre, azaz termőrügyre. Ily módon már korra tavasszal optimális termésmennyiséget lehet elindítani. Ha sok termést akar – szálvesszőre metsz –, akkor hosszabbra hagyja a vesszőket, 5-8 szemre is. Vagy csak a vesszők végét csípi le. Ezáltal viszont a várható termék minősége rosszabb lesz (alacsonyabb cukorfok és alacsonyabb más beltartalmak), minőségi bor előállítására tehát a gazdának így nem lesz lehetősége. Jó bort csak egészséges és jó minőségű gyümölcsből lehet előállítani. Ezzel a fajta metszéssel hosszabb távon tönkre is lehet tenni a szőlőt, a sok vessző és termés kiszívja a tőke erejét.

A *csákányt a gazda a tőke alakítására, formálására használja*. Ezzel távolítja el azokat a részeket, amelyekhez a metszőolló már kevés: a tőke különböző kinövészeit, vastkosabb csonkjait. Ez a munka azért fontos, mert így megszabadul a tőke a fölösleges részekről, de a gazda így szebb formát is ad a tőkének.

Különösen hosszú és hideg tél után, amikor jelentősebb fagykárokat szenved a szőlő, a tőke alulról újra kihajt, *fattyat hajt*. Ez a hajtás nem termővessző, illetve csak később fordulhat termőre. Teljes fagykár esetén, amikor minden meglévő vesszőt vissza kell metszeni, ezekből az alulról növő hajtásokból lehet újra termő vesszőket felhozni. Más esetekben viszont a gazda ezeket a fattyúvesszőket tövestől kitöri, illetve teljesen eltávolítja. Az ezerjő fajta különösen is híres arról, hogy sok fattyat hoz, ezek eltávolítása ennél a fajtánál tehát szükséges és munkaigényes feladat. A fattyú ugyanis elszívja az erőt, a tápanyagokat a termő vesszőktől.

A vincellér egy későbbi tisztogató munkájára akkor kerül sor, amikor már szépen lombosodik a szőlő, és a termés is mutatkozik. Ez az úgynevezett *kacsolás*. Ez a fölösleges hajtások kitörését, levágását jelenti, megint csak amiatt, hogy a fürtökbe több tápanyag kerüljön. Ha sűrű

lombozatú a szőlő, akkor a következő munkafázis a *levél-ritkítás*. Ennek célja, hogy a fürtöt több napsütés érje.

Sőt, ha a gazda minőségi borral akar a piacra lépni, akkor *termésválogatást* is végez: úgy ritkítja a leendő termést, hogy tőkénként 1 kg szőlőnél több ne teremjen. Ez azzal jár, hogy a még zöld fürtöket egyszerűen eltávolítja.

Tavasszal a határban sokfelé tüzek gyúlnak a szőlőtáblák végén: a gazdák *elégetik a lemetszett venyigét*. Íme, az ítélet képe...

A textusról¹

Az utolsó úgynevezett „én vagyok – ἐγώ ειμι” ige János evangéliumában nem igazán példázat, de nem is allegória, sokkal inkább képes beszéd. A kép három legfontosabb szereplője a szőlőtőke-Jézus, a szőlősgazda-Isten és a szőlővessző-tanítványok. Hangsúlyos a szőlőtőke-szőlővessző kapcsolat: a nem termő vessző ítélet alatt van – lemetszi a gazda, a termő vesszőket a gazda tisztogatja. A termés egyedüli garanciája a Jézussal való kapcsolat: őbenne maradni. Megjegyzem, hogy a termésről mint gyümölcsről beszél Jézus, borról egy szó sem esik. Így merészség lenne az eukarisztiára utaló következtetéseket levonni.

Hasznos lehet megnézni az ószövetségi vonatkozásokat, hisz a kép ott egészen gyakori, azonban Isten népére vonatkoztatva. Ezek: Ézs 5,7; 27,2–4; Jer 2,21; 5,10; 48,32; 49,9; Ez 19,10–14; Hós 10,1; Náhúm 2,3; Zsolt 80,9–20. Jézus a hallgatósága számára jól ismert képet használt, azonban más tartalommal töltötte meg azt. Ugyanis az Ótestamentumban sehol sincs a szőlőtőkének messiási vonatkozása.

Néhány, az igehirdetés szempontjából fontos kifejezés: *Jézus az „igazi” szőlőtő*: vagyis ő az egyetlen isteni, életet ajándékozó. Ez markáns megkülönböztetés az ószövetségi képekhez viszonyítva. Senkinek, még Izráelnek sincs joga ezt a megjelölést használni.

Jézus az igazi „szőlőtő”: a tőke gyökerei több méter mélyen a talajba hatolnak, ezért mindig megtalálják az éltező vizet. A szőlőtőke nem tud mást tenni – ezt programozta bele a Teremtő –, mint hogy évről évre növeli és neveli a vesszőket, kiapadhatatlan forrása az életnek és a növekedésnek.

Isten a szőlősgazda: arról nem szól Jézus, hogy az Atya ültette volna a szőlőt, de arról igen, hogy az Atya az, aki felelősséggel gondozza, ápolja a szőlőt. Egy a célja, hogy a szőlő gazdagon teremjen, ennek érdekében metsz és tisztogat (lásd fent).

Jézus tisztogató igéje: a tanítványok már hallhatták Jézust, az ő üdvöt adó beszédét, azonban arra kell töreked-

jenek, hogy kapcsolatuk Jézussal ne szakadjon meg soha. Ezért mondja Jézus: *Maradjatok énbennem, és én ti bennetek*.

Gyümölcs: leginkább valamiféle vallási vagy erkölcsi eredménynek tekintik az írásmagyarázók, olyan valaminek, ami a Jézus Krisztussal való közösségből fakad, az élő hit látható eredménye. Jelen esetben viszont kihallható egy további értelmezés is: a gyümölcs a tanítványság eredménye, tehát a Krisztus által elhívottak és kiküldöttek – apostolok – munkájának az eredménye.

Bruno Ferrero atya történeteiből

A három szomszédasszony együtt szokott menni a kútra. A forrás melletti kőpadon egy ősz, idős bácsika üldögélt. Hallgatta az asszonyokat.

Az asszonyok gyermekeiket dicsérték.

– Az én fiam – mondta az első – olyan gyors és ügyes, hogy senki sem léphet a nyomába.

– Az enyém meg – állította a második – úgy énekel, hogy a pacsirta is elbújhat mellette.

– És te mit tudsz mondani a fiadról? – kérdezték a harmadikat, aki eddig csendben volt.

– Nem tudom, mit mondjak a fiamról – válaszolta az édesanya. – Nagyon jó fiú, mint sok más gyermek, de nincsenek különleges képességei.

Az asszonyok megtöltötték a kannákat vízzel, és elindultak hazafelé. Az öregember egy darabig követte őket az úton. A három anya a kannák súlya miatt meg-megállt pihenni.

Egyszer csak három fiú közeledett feléjük. Az első egy mutatványt rögtönzött: akrobatához illő gyorsasággal vett cigánykereket és úgy szaltózott, mintha gumiból lett volna. Az asszonyok ámulva nézték az ügyes fiú mutatványait.

A második fiú egy gyönyörű dalba kezdett. Hangja úgy csengett, mintha tényleg pacsirta lenne. Az asszonyok őt is megcsodálták, és úgy néztek rá, mint egy angyalra.

A harmadik gyermek odasietett az anyjához, elvette tőle a nehéz kannát, és mellette haladt a hazafelé vezető úton.

Az asszonyok az öreghez fordultak, és megkérdezték, mit szól a gyermekeikhez.

– A gyermekekhez? – mondta az öreg. – Én csak egyet láttam itt.

(Bruno Ferrero: *Csak a szél tudja – Apró történetek a léleknek*. Don Bosco Kiadó, Budapest, 1999)

Megmaradni Jézusban

Sütő András számomra a megmaradás írója. Vörösmarty Mihály azt kérdezi: „Mi dolgunk a világon? Küzdeni erőnk szerint a legnemesebéért...” (*Gondolatok a könyvtárban*)

¹ Két könyvet használtam: Siegfried Schulz: *Das Evangelium nach Johannes*. NTD 4. Vandenhoeck & Ruprecht in Göttingen, 1975. 193–196. o. Johannes Schneider: *Das Evangelium nach Johannes*. Theologischer Handkommentar zum Neuen Testament. Evangelische Verlagsanstalt Berlin 1976. 266–271. o.

Tamási Áron is szeretne a mindannyiunk számára fontos kérdésre maradandó választ adni: „Hogy valahol otthon legyünk benne.” (*Ábel a rengetegben*) Sütő András válasza pedig így hangzik: „Úgy éljünk, hogy megmaradjunk.” (*Anyám könnyű álmot ígér*) Nem hagyta el szülőföldjét, fél szeme világa árán is buzdítja az otthon maradtakat írásában, életével, kitartásával. A megmaradás titka nála ez: a szülőföldön maradni, nem feladni az anyanyelvet, ragaszkodni a múlt örökségéhez. Elszakadni a földtől, a nyelvtől, a múlttól – számára a biztos és lassú halál.

„Élünk, ha őbenne meg is maradunk” (EÉ 395,1)

Kik vagyunk? Tanítványai, követői, keresztények... Jézus Krisztus hívott el minket. Tette ezt keresztségünkben, megszólított ezer és ezer módon, s egyszer csak látókká és hallókká lettünk, mint az emmausi tanítványok. Fontossá vált minden szó, a kereszt alatt személyesen is átélhettük, milyen drágák vagyunk neki. Ha követői lettünk, az egyedül az ő érdeme.

Megmaradni ezen az úton, megmaradni őbenne. Szüntelen élő és eleven kapcsolat a napi csendességben, igelvasásban, imádkozásban... A gyülekezet közösségében élni. Gyülekezet nélkül nincs megmaradás, magányos farkasok nincsenek Isten országában!

„Tudjak örülni, mikor megmetszesz” (EÉ 395,2)

Isten is azt akarja, hogy megmaradjunk, hisz drágák vagyunk neki. Néha fájó, ha beleavatkozik az életünkbe. Tisztogat, lefaragja mindazt, ami akadályoz, ami elvon, félrevisz. Ebben a folyamatban egyre kisebbek leszünk. Eltűnik nagy-nagy énünk, s a végén nem marad más, csak Isten. Isten keze nyoma, metszőollójának nyoma az életünkben gyakran fájdalmas beavatkozás. Lehet-e örülni? Igen, ha az eredményt nézzük.

„Jézusomért kérlek, le ne mess még!” (EÉ 395,3)

Egyetlen reményünk Jézus Krisztus áldozata. Az ő érdeméért és nem az enyéért türelmes az Isten, és még vár. Amíg hallom az ő hangját, amíg mehetek templomba, amíg lehetőségem van a vele és a gyülekezettel való közösségre, addig van esélyem, hogy megmaradjak őbenne.

„Őrajta csüngök én, jó kapcsom a hit” (EÉ 395,4)

A hit Isten ajándéka. Kérhetjük, hogy erősítse hitünket. Istennek, a vincellérnek is az a fontos, hogy megmaradjunk Jézusban. S ebben a kapcsolatban fogannak, érlelődnek gyümölcsjeink, küldetésünk, szolgálatunk. Szólt, tett és megélt bizonyágtételeinknek meglesz az eredménye. A gyümölcs mások számára is élvezhető, mások számára is vonzóvá teszi a Krisztushoz tartozást. Mi lehet ma fontosabb, mint a biztos út bizonyossága? A kereszténységnek ezt kell ma érthetően és meggyőzően felmutatnia: útkereső embertársaink, mi tudjuk az utat!

Lupták György

Tallózó

„A *maradjatok* (*menó*) kifejezés kulcsszó János teológiájában, mely 11-szer fordul elő ebben a részben, 40-szer az egész evangéliumban, és 27-szer János leveleiben. Mit jelent az, hogy »maradni«? Először is az jelentheti, hogy elfogadni Jézust, mint Megváltót (...). Másodsor, jelentheti a hit állhatatosságát (...). Harmadsor, jelentheti a hittel és szeretettel teljes engedelmisséget is (...).” (*A Biblia ismerete kommentársorozat*. Keresztény Ismeretterjesztő Alapítvány)

„A szőlővessző számára nem az a kérdés, hogy a szőlőtőért él-e, hanem az, hogy hagyja-e egyszerűen a szőlőtő életét átáramlani a szőlővesszőn. (...) A szőlővesszőnek csak egyetlen nagy feladata van: gyümölcsöt teremni, mert nem jó bútorkészítéshez vagy házépítéshez.” (William MacDonald: *Újszövetségi kommentár*. Evangéliumi Kiadó)

„Figyelemre méltó a görög szövegben a szójáték a 2–3. versekben előforduló αἶπει (...) καθαίρει (...) és καθαροί (...) szavakkal kapcsolatban. (...) A vessző a tőből sarjad ki, tehát »benne van« a tőben. A tő viszont életnedveket ad a vesszőnek, hatását tekintve így »benne van« a vesszőben. A gondolat a páli »Krisztusban« létel gondolatával vethető össze (...)” (Bolyki János: *Igaz tanúvallomás*. Osiris)

„(...) gondoljunk csak arra, hogy az a szőlővessző, amit nem le-, csak megmetsz a Gazda, beszélni tudna, hogy panasznál: Nyolc-tíz szép szemet hoztam, s íme, csak ketőt hagy rajtam. Miért bánt, miért vág le belőlem, miért metszeget? (...) Azért metszeget, mert nála nélkül semmit sem cselekedhetünk (...). Az a termés, amit nélküle termünk, (...) Vad hajtás, vad gyümölcs.” (Gyökössy Endre: *János evangéliuma*. Örökségünk Kiadó)

„Amikor Jézus magát szőlőtőkének mondja, ezzel elsősorban azt nyilatkoztatja ki, hogy Benne hatalmas erők vannak. Ereje nem elképzelt, hanem valóságos erő. Kimeríthetetlen erő. Nem mozdulatlan, nyugvó erő, hanem szünet nélkül munkálkodó, teremtő erő. (...) Azon az utolsó napon Jézus Krisztus a gyümölcstelen »keresztényeket« kárhozhatja veti.” (Káldy Zoltán: *Hanem hogy ő szolgáljon*. Sajtóosztály)

„A gyümölcs azt mutatja, hogy az emberi élet nem hiábavaló.” (Szathmáry Sándor: *Élő víznek folyamai*. Lux)

.....

Illusztráció

GONDOLATOK

(... és én tibennetek)

Az Istenhez való helyes viszony a szemléletben a szeretet, a cselekvésben a rabszolgaság. Ezeket nem szabad keverni. Cselekedni rabszolgaként kell, szemlélődni szeretettel.

(Simone Weil)

TÖRTÉNET

(*nélkülem semmit sem tehettek...*)

Szent Wolfgang, Regensburg püspöke (†994) a halálos ágyán: „Engedjétek be az embereket! Hiszen nem a halált, a bűnt kell szégyellenünk. Lám, az Úr sem szégyellt ruhátlanul meghalni a keresztfán. Úgy illik, hogy a püspök nyilvánosan váljék meg az élettől. Az ő példáján ki-ki lássa, mit kell életében kerülnie és halálában rettegnie. Legyen kegyelmes az Úr hozzám, szegény bűnöshöz most, és mindenkihez a maga idejében!”

VERS

(*„maradjatok énbennem” – a hívás egy közösségnek, s nem pusztán az egyénnek szól*)

Wass Albert: Nagypénteki sirató (részlet)

Egyik napon Tamás vagyunk,
másik napon Júdás vagyunk,
kakasszónál Péter vagyunk.
Átokverte, szerencsétlen
nagypéntekes nemzet vagyunk.
Golgotáról Golgotára
hurcoljuk a keresztfánkat
mindég kettőt, soh'se hármat.
Egyet felállítunk jobbról,
egyet felállítunk balról
s amiként a világ halad:
fölhúzzuk rá a latrokat.
Kurucokat, labancokat,
közülünk a legjobbakat,
mindég csak a legjobbakat.
Majd ahogy az idő telik,
mint ki dolgát jól végezte:
Nagypéntektől Nagypéntekig
térdelünk a kereszt alatt
húsvéti csodára lesve.
Egyszer a jobbszélső alatt,
másszor a balszélső alatt,
éppen csak hogy a középső,
az igazi üres marad.
Nincsen is keresztfánk közbül,
nem térdel ott senki, senki.
A mi magyar Nagypéntekünk
évszázadok sora óta
évszázadok sora óta
ezért nem tud Húsvét lenni.
Így lettünk országút népe,
idegen föld csavargója,
páosztortalan jószág-féle.
Tamással hitetlenkedő,
kakasszóra péterkedő,
júdásccsokkal kereskedő.
Soha-soha békességgel
Krisztus-Úrban szövetkező.

SZENTHÁROMSÁG ÜNNEPE UTÁN 10. VASÁRNAP

• *Róm 4,1–8*

Gátlásossá teheti az evangélikus igehirdetőt – pedig éppen fel kellene, hogy szabadítsa – a tény, hogy a textus és az összefüggés, amelyben elhelyezkedik, képezi az alapját a lutheri megigazulástan tételének, amely szerint egyedül Isten ingyen való kegyelméből és egyedül a Jézus Krisztusban való hit által, tehát a törvény cselekedetei nélkül igazulunk meg Isten előtt, s amely „articulus stantis et cadentis ecclesiae”, vagyis olyan alapvető tanítás, amelyen egyházunk áll vagy bukik. „Ettől a tételtől nem térünk el, ebből semmit nem engedhetünk, ha az ég és a föld összemlik is”¹ – írja Luther a Schmalkaldeni cikkekben. Bár a szószék nem a dogmatikus fejtegetések helye, ha ennyire lényeges, központi jelentőségű az üzenet, nem árt, ha a szolgálatra készülve felelevenítjük sarkalatos pontjait. Előbb azonban – mielőtt a következtetésképpen megfogalmazott hittétellel foglalkoznánk – logikus, hogy a forrásra, az alapigére figyeljünk.

Maga a kijelölt szakasz Pál gondolatmenetében a megelőző fejezetekben megfogalmazottak alátámasztása egy példán – Ábrahámmon – keresztül, így összefoglalása is az előzőknek. Érdekes megfigyelni, hogy a példával való szemléltetésen kívül egy másik homiletikai sajátossága is van a szakasznak: kérdéssel kezdődik, vagyis abból indul ki, hogy a fentebb lejegyzettek milyen kérdést válthatnak ki a hallgatóságból. Pál az előző fejezetekben és itt is egy képzelt vitába helyezve tárja fel mondanivalóját. A várható reakciókra, következtetésekre válaszul fogalmazza meg az éppen következő gondolatot. Ezt a szempontot nekünk is érvényesíteni kell az igehirdetésre való előkészület közben.

Az első három fejezet „kihúzza a talajt” az Isten előtt álló ember lába alól. *Nincsen igaz* (δικαιος) *ember egy sem* (Róm 3,10). Lehet valaki emberi viszonylatban igaz, igaz lelkű, a jogrendhez alkalmazkodó, becsületes, tisztességes, jó ember, sőt buzgó hívő is, Istenhez való viszonyában azonban ez nem teszi őt igazzá. A bűn következtében az ember képtelen Isten tetszésére, rendjéhez alkalmazkodva, neki megfelelően élni. Még maga a hit sem teheti – mintegy cselekedetté tárgyiasulva – érdemessé az embert arra, hogy Isten elismerését kivívja. Még abban az értelemben sem, amit a textus egyes mondatai esetleg félreértve sugallhatnának, hogy tudniillik a cselekedetek helyett a hit az, amivel rendelkezni kell, amit meg kell valósítania az embernek, hogy Isten azt számítsa be igazságul. „A hit nem előidéző oka Isten megigazító ítéletének, mert ezen a réven megint csak Isten kerülne függésbe attól, ami az emberben van, tehát az embertől, hanem a hit csak el- és befogadó lelki szerv (»organon léptikon«), lelkünknek a

¹ Luther Márton: Schmalkaldeni cikkek. In: *Konkordia könyv – Az Evangélikus Egyház hitvallási traktái*. Evangélikus Egyetemes Sajtóosztály, Budapest, 1957. 13. o.

Szentlélek hatása alatt létrejövő feltárlása Isten felé, mert csak így tudjuk az ő megbocsátó, megigazító kegyelmét el- és befogadni, elsajátítani. (...) »Non *propter*, sed *per* fidem justificamur«, nem a hit *miatt*, hanem a hit *által* igazulunk meg Isten ítéletében.”²

Ennek példája Ábrahám, aki ugyan Izráel írásmagyarázataiban a cselekedetek általi megigazulás típusa (helyesen cselekedett, ezért Isten megjutalmazta), valójában azonban nincsen mivel dicsekednie Isten előtt, hanem Isten kegyelmes cselekvése alapján igaz, minden emberi előzmény nélkül, tehát a hit általi megigazulást példázza élete. Második példaként, mintegy bizonyítékként idézi Pál a 32. zsoltár makarizmusait: *Boldog az az ember, akinek az Úr nem tulajdonít bünt* – vagyis aki bűnbocsánatot nyert Istentől, és akivel való viszonyában nem a bünt tekinteti számítási alpnak.

Bármily fájdalmas, igehirdetésünk célja sem lehet az, hogy hallgatóinkat jobbá tegyük, és azzal biztassuk, hogy majd egyszer odáig fejleszthetik magukat a jobbulás útján, hogy elérik a tökéletességet, és buzgó keresztény életük méltó jutalmaként elnyerik az örök életet. Ez természetesen igen nagy feladat elé állítja az igehirdetőt, hiszen az igeszolgálat egyik lényeges vonása, hogy mozdít, cselekvésre késztet. S ha a fent említett szempontot figyelembe vesszük, akkor magától értődően adódik a kérdés: mit tegyen hát a hallgató? A megigazulás igei útját követve azt kellene mondanunk: semmit! Nyilvánvaló, hogy nem volna helyes fölmenni a szöszékre, és azt mondani: kedves testvérek, menjetek haza, és ne csináljatok semmit! Kálvin figyelmeztet: „Azt sem akarja (ti. Pál), hogy a hívők tétlenek legyenek, hanem csak azt tiltja meg, hogy béresek legyenek s Istentől bármit is úgy követeljenek, mint ami őket jog szerint megilleti. (...) Itt nem arról van szó, hogy miképpen kell az életünket berendeznünk, hanem az üdvösség oka körül forog a kérdés.”³ Nem lenne szerencsés az sem, ha dogmatikai gondolatmenetet tálalnánk csupaszon.

Hogyan ragadhatnánk meg akkor az igehirdetés számára a textus üzenetét? Leginkább talán annak a szabadságnak a felismerésében és felismertetésében, amit az Istenre minden szempontból ráhagyatkozni kész hit révén nyerhet el az ember. Az ember elsődleges és alapvető problémája az Istennel való harmónia hiánya. De amint ez helyreáll – kegyelemből, hit által –, az élet más dimenzióiban is szabadá leszünk. Ábrahám hite és a neki ajándékozott kegyelem távolról sem csupán egy megfoghatatlan, „lelki” síkon átélt misztérium, hanem egzisztenciális kérdésekben – egészen fizikai és materiális értelemben is – szabadon meghozott döntések motivációja. Ábrahám szabadá vált arra, hogy egy szóra maga mögött hagyjon mindent, ami addig neki a biztos megélhetést és általában a biztonságot jelentette. Ez

² Pröhle Károly: *A hit világa. Bevezetés a keresztyén hittanba*. Harangszó, Győr, 1948. 318. o.

³ Kálvin János: *A Római levél magyarázata*. Magyarországi Református Egyház Egyetemes Konvent, Budapest, 1954. 77. o.

a lépése mégsem felelőtlenség, hanem a legkomolyabban átélt felelősség – az egyetlen helyes felelet Isten hívására.

Az igehirdetés felé

1. Hol könnyebb, hol kemény munkával kell fizetni érte, de nem lehetetlen ember-ember viszonyában megfelelni, eleget tenni, jónak lenni. Bár a megfelelési kényszer az élet bármely területén megkeserítheti életünket. A munkahelyen elvárják, hogy a megadott munkaidőn túl is dolgozzunk, mindig elérhetőek legyünk. Közben családnk is igényt támaszt törődésünkre, és még ki tudja, hány helyen kell megfelelnünk. Nem lopózott-e be gondolataink közé, hogy Istent is úgy lássuk, mint akinek meg kell felelnünk? Nem fog sikerülni. Minél inkább igyekszünk, annál kevesbé. *A törvényből csak a bűn felismerése adódik.* (Róm 3,20) El kell fogadni, hogy ez tény: nem vagyok összhangban Istennel. Ha pedig vele nem vagyok összhangban, akkor nem vagyok a helyemen. Erre az állapotra nem lehet legyinteni, ugyanis halálos! Lehet úgy-ahogy jól működő, nagy erőfeszítésekkel egyben tartott életem emberi szempontból igaz és tisztességes, valójában azonban a lényegét elveszítettem. Isten nem változik, és nem vonja vissza ítéletét a bűn felett. Lelkiismeretem tehát ne aludjon, hanem ébredjen! Különség van a bizodalmas, Isten kegyelmét elfogadó hit és a közönyösség passzivitása között.

2. Azonban Isten gondoskodott a kiútról. A hit szabadságával ajándékoz meg. Hihetetlen erőlk szabadulnak fel, amelyeket eddig arra pazaroltam, hogy megfeleljek. Teljesítménykényszertől, félelemtől, kisebrendűségi érzéstől, bénító bűntudattól megmentve szabaddá lehetek arra, hogy jót tegyek, szeressek, olyan dolgokat tegyek, amelyek emberi oldalról nézve esztelenek, illogikusak, de az örökkévalóság dimenzióiban, a végtelen perspektívájából szemlélve érthetőek és helyesek.

3. Az Istenben bízó hitnek a földi viszonyok közötti kedves hozadéka – mellékhatása, és nem célja! –, hogy olyanokra jut időm, kedvem, erőm, amelyek igazán „számítanak”. Amelyek igazán értékesek, örömet adók. Ezek lehetőségét keresem. Cselekedeteim az elnyert szabadság, és nem a jutalom által lesznek motiváltak, és ezért megszűnik minden lelki görccsösség.

Győri Péter Benjámin

.....

Tallózó

„Ábrahám példája azért szemléltet kitűnően, mert döntésének történeti előzménye sincs: az üdvösség történetében a nullpontról indul el. (...) Így Ábrahám esetében világosan látható, hogy *Isten kegyelmes cselekvése az, ami vele történik*, ennek alapján számít igaznak Isten előtt, minden emberi előzmény nélkül.” (*Jubileumi kommentár. BibliaTéka CD-ROM*. Arcanum Digitéka Kft.)

„(...) a megigazult ember az, *aki* elsősorban *nem munkálkodik*. Elutasít minden lehetőséget arra, hogy kiérdeemelje üdvösségét. (...) Elismeri, hogy legjobb munkáinak összessége sem teljesítheti sohasem Isten igazságos igényeit. Ehelyett *hisz abban, aki megigazítja az istentelent*. (...) Szaván fogja Istent. (...) Az érdem nem a hitében van, hanem abban az Istenben, akiben *hisz*.” (William MacDonald: *Újszövetségi kommentár*. Evangéliumi Kiadó)

„A korabeli zsidóság Ábrahámot mint a törvény előzetes megtartóját ábrázolta. (...) Pál (...) elutasítja.” (*Jeromos Bibliakommentár*. Szent Jeromos Katolikus Bibliatársulat)

„Emberileg szólva: Ábrahám halott volt, de húsvéti hite volt, hitt abban, aki életre kelti a halottakat (...)” (Cornelis van der Waal: *Kutassátok az Írásokat!* Iránytű Kiadó)

„Kiviláglott, hogy ő másként magyarázza az őstámentomi szentiratokat. (...) a csúcstról, a Golgotáról, a Krisztusból tekint le a törvény völgyébe. (...) Ábrahámhoz képest Dávid alakja annyiban jelent változást, hogy (...) házasságtöréséről és gyilkosságáról az Írás sem hallgat. Ábrahám látszhatott a törvény tökéletes betöltőjének, de Dávid a *törvény megszegője volt*. (...) Dávid esetében látszik meg igazán, hogy *a megigazulás nem egyéb, mint bűnbocsánat*.” (Scholz László: *Az evangélium Pál szerint*. Teológiai Irodalmi Egyesület)

„Ábrahám semmivel sem volt kevésbé bűnös, mint mi. Élettörténete, akárcsak a miénk, sötét foltokat, gyenge pontokat mutat. (...) Ábrahám (...) példaszzerű, hogy »hitt az Úrnak«. (...) Éppen ez a csodálatos, az egyszerű, a felülmúlhatatlan *Isten igazságszolgáltatásában*, éppen ebben különbözik minden emberitől, hogy az istentelent menti fel, a bűnösnek kegyelmez meg (...). Isten igaznak nyilvánítja azt, aki a világi bíróság előtt aligha találna kibúvót.” (Martin Hubacher: *Az igaz ember hitből él*. Lux)

.....

Illusztráció

GONDOLATOK

„Csak kétféle ember él: az igaz, aki azt hiszi, hogy bűnös, és a bűnös, aki azt hiszi, hogy igaz.”

(Pascal)

„Istennel szemben – mondod – soha nincs igazam. Ha zöregtenél, de nem nyitnát meg neked, ha keresnél, de nem találnál, ha dolgoznál, de semmit nem kapnál, ha vetnél és öntöznél, de nem látnád az áldást, ha az ég bezárulna, és a bizonyosság elmaradna, te akkor is boldog vagy cselekedetedben, ha az atyák vétkét megtorló büntetés téged sújtana, te akkor is boldog vagy, mert Istennel szemben soha nincs igazunk.

Istennel szemben soha nincs igazunk – ez a gondolat tehát megálljt parancsol a kétségnek, és megnyugtatja az aggódást, bátorságot és lelkesedést ad a cselekvéshez.”

(Sören Kierkegaard: *Vagy-vagy*)

„Sohasem a dolgokban rejlik a hiba, hanem magában a lélekben.”

(Seneca)

„Egyetlen bölcsesség van, amit még remélhetünk – az alázat bölcsessége: az alázat végtelen.”

(T. S. Eliot)

TÖRTÉNET

(*a hit erejéről*)

Avrahám rabbi mondta:

– Frigyesnek, a poroszok királyának a háborúiból a szolgálat új módját tanultam meg. Ahhoz, hogy megtámadjuk az ellenséget, nem szükséges megközelíteni: az előrenyomuló előtt menekülve meg lehet kerülni, majd hátba kell támadni, mire megadja magát. Nem kell nekirontani a Gonosz-nak, elég visszahúzódní az isteni őserőbe, onnan kell beke-
ríteni és megtörni és ellentétébe fordítani. (*Martin Buber*)

VERS

Ady Endre: *Istenhez hanyatló árnyék* (részlet)

S hányattatom, akár a sáska,
Mert csak Tenéked van erőd
S mert nem láttam régen előbb:
Nem szabad hinni senki másba.

Pardi Anna: *Ima* (részlet)

Bármi ér,
Istent egyre jobban és jobban
lehet szeretni.
Teljes elménkből és teljes szívünkéből,
és egész kivetkőzött, megtévedt
természetünkéből
a kiutat keresve.

SZENTHÁROMSÁG ÜNNEPE UTÁN 11. VASÁRNAP • *Fil* 3,7–14

Agendánkban ezekben a hetekben az elhívással kapcsolatos gondolatok állnak középpontban. A Szentháromság ünnepe utáni 11. vasárnap vezérgondolata így hangzik: „akiket elhívott, azokat meg is igazította”.

Első gondolatkör: az értékek viszonylagossága

A textus értelmezésekor mindenképp elolvasandóak az ezt megelőző versek, amelyekben az apostol kifejti, hogy mi minden adatott meg neki születése folytán: a választott népből született, „héber a héberek közül”, minden az előírt szabályok, törvények szerint történt az életében. Ez

nyereség lehet sokak szemében, de mégis kárnak és szemétnak ítéli meg mindahhoz képest, ami Krisztusban az övé lehetett. A görög το σκύβαλον nagyon erőteljes kifejezés: kidobni, eldobni való szemetet, trágyát, teljesen horizontalan holmit jelöl. Ezzel a szóval érzékelteti, hogy a korábban kapott értékek, amelyeket születésénél fogva szinte birtokolhatott, mennyire csekély, kevés értéket képviselnek a Krisztusban való élethez képest. Az erőteljes kifejezésekkel nem pusztán az a célja, hogy leértékelje, semmisnek nyilvánítsa a korábbi értékeket, hanem az új értékrendhez képest, az új értékekhez viszonyítva láttassa azt. Igazi célja nem a korábbi „nyereségek” lebecsülése, sokkal inkább a jelenlegi Krisztussal való közösség szóval alig kifejezhető nagyságának, értékének érzékeltetése. Ehhez képest minden más kincs eltöri, lényegtelen. Kicsit úgy tűnik, mintha valamiféle lelki könyvelést készítené, a „vesztesség-nyereség” fogalomkörét érzékelteti nagyon élénken, drámai erővel.

Jézus szemléletes hasonlatát idézi föl az evangéliumból, amely arról szólt, hogy a kereskedő mindenét eladta és pénzzé tette, csak hogy az életében leggyönyörűbbnek látott gyöngyöz hozzájusson.

Az igehirdetés bevezető részében érdemes az érték, értékrend gondolatát körüljárni, mindennapi életből vett példákkal bemutatni, hogy mikor és milyen szempontok szerint becsülünk kevésbé vagy éppenséggel nagyon nagyra bizonyos dolgokat. Mennyire elgondolkodtató, amikor egy-egy fordulat kapcsán egész életünk más megvilágításban látszik előttünk!

Amikor hirtelen veszni látszik az, amiről addig biztosan tudtuk, hogy a miénk, és szinte nem is tűnt fontosnak, jelentősnek. Az elvesztés lehetőségének gondolata máris a valós értéket mutatja. Ilyenkor döbbenünk rá, hogy mi volt a fontosabb számunkra: a siker, a külső elismerés, a jólét vagy a kapcsolatok, az egészség, a szeretet, a békesség.

„Meg kell tanulnunk vágyakozni az után, ami a miénk” – írja Simone Weil, a francia filozófus. Milyen igaz, és milyen egyszerű!

Isten olyan ajándékot készített mindannyiunk számára, ami máris a miénk lenne, ha felismernénk és elfogadnánk.

Második gondolkör: a Krisztusban való élet tökéletessége

Miért értékes, becses, csodálatos a Krisztusban való hit? Mitől „páratlanul nagy” dolog, ha valaki megnyeri őt, ha életében vele osztozik, eggyé válik vele? Az igehirdető következő feladata ennek bemutatása.

Az isteni elhívást követve, arra igent mondva új, teljességgel másfajta élet veszi kezdetét, amelyben a fontossági sorrend jelentősen (és a külső szemlélő számára sokszor érthetetlenül) megváltozik.

Jézussal élővé és igazivá válik a szeretet az életünkben, és még ha kárt is vallunk a világ szemében, megnyerjük a

legnagyobb ajándékot, amelyet kiérdemelni nem lehet, csak hálás szívvel elfogadni: Istent magát.

Harmadik gondolkör: milyen a tökéletes élet?

Az Istentől kapott hívást meghallva, a tőle való megigazolást elfogadva új élet veszi kezdetét, egy folyamat, amely a legvégén, a célhoz érkezés után érkezik el a tökéletesig.

Az apostol vitába száll azokkal a tévtanítókkal, akik azt állítják, hogy a tökéletesség már ebben a földi életben elérhető. Ez ugyan elkezdődik már itt, de a befejezésre csak „odaát” kerül sor, amikor Krisztussal teljesen eggyé válva, a szeretettel beteljesedve semmilyen hiányt nem szenved az életünk. A kereszténységgel szemben „kívülről”, a világból sokszor elhangzik az a vélemény, hogy minden maximalista elvárásnak meg kellene tudnunk felelni, hiszen ismerjük a tökéletest: Isten szeretetét. Ha ez így van, akkor miért nem tudunk életünk minden percében a teljes szeretetben élni? – hangzik gyakran a vád.

Hallottuk talán Mahatma Gandhi elhíresült mondását: minden bizonnyal keresztény lettem volna, ha találkozom olyan kereszténnyel, aki a nap 24 órájában keresztényként él....

Ismerjük a történetet, amikor Luther munkatársának, Justus Jonas professzornak egy üvegpoharat küldött ajándékba, egy rejtélyesnek tűnő versike kíséretében: „Üveg küld üvegnek üveget – találd ki, ez vajon mi lehet.” Léteünk törekenységére, esendőségére célzott a reformátor, aki az evangélium elkötelezett szolgálatában is látta saját tökéletlenségét, aki a legvégsőig jól tudta, hogy Istenre szorultunk mindannyian. „Bizony, csak koldusok vagyunk,” mondta halálos ágyán.

Ha úgy tetszik, mondhatjuk azt, hogy Pál realista. Amíg reménye van a majdani abszolútban, addig itt és most két lábbal áll a földön, és nagyon is hétköznapi hasonlatlalt világítja meg a helyzetet: a sportverseny képével. Nem tudni, hogy életében milyen szerepet töltött be a sport, de a küzdelem fogalmához több írásában is kapcsolja a test megfeszítésének, megerőltetésének, az értelem, figyelem összpontosításának, a sportnak a képét. *Nem mintha már elértem volna mindezt, vagy már a célnál volnék* – mondja egy olyan ember, aki hihetetlenül sokat, élete végén még a vértanúságot is vállalta Isten elhívását követve. Ennek az elhívásnak mélyen tudatában, az elhívást hűségesen követve tudja magáról, és fel is vállalja, hogy nincs még ott a célnál. Az olajágból font koszorú azonban csak a győztesnek jár, aki a pályát sikeresen megfutotta.

Negyedik gondolkör: hogyan érjem el a célt?

Ami mögöttem van, azt elfelejtve, ami pedig előttem van, annak nekifeszülve futok egyenest a cél felé... Mennyit kell

törődni a múlttal? Mit tegyünk, ha kísért bennünket a múlt, mulasztásaink vagy hibáink állandóan vádolnak, nem hagynak nyugodni bennünket? A múlt nagy úr. Meghatározhatja vagy befolyásolhatja a jövőt. Letagadni, eltitkolni nem érdemes, sőt nem is lehet. De ha az ember fel dolgozza és megéri az elmúlt dolgokat, az felszabadíthatja őt arra, hogy energiáit a jövő céljai felé fordítsa, hogy ezeknek a céloknak „nekifeszüljön”, ahogyan egy sportoló teszi, aki a küzdelemben a lehetséges legjobb eredményt szem előtt tartva, minden erejét igénybe véve, reményét a jövőbe vetve küzd.

Pál megfogadta a jézusi intést: az eke szarvára tette a kezét, hogy Isten országáért munkálkodjon, ezért nem tekint többé hátra, hanem előre néz, a következő feladatokra koncentrálnak.

Ezt a viselkedést, hozzáállást adja élénk példaként az igehirdetési textus.

Egyszerűnek tűnik, mégis sokszor túlkomplikáljuk, megtorpanunk, problémázunk, sőt célt tévesztünk. Emlékezzünk, hogy az újszövetségi görög nyelvben a bűn (ἀμαρτία) szava a céltévesztés szinonimája!

A páli attitűd álljon példaként mindnyájunk előtt.

Előre, a célt egy pillanatra sem elvéve, jelenkori tökéletlenségünket Isten kezében tudva, a Krisztusban való tökéletes, örök jutalmat remélve tovább haladni az úton, amelyet Isten előttünk ad. Hiszen ez a teljesítmény nem a mi hűségünk, kitartásunk, kemény munkánk eredménye. Nem a mi teljesítményünk: Istené. Ő az, aki beteljesíti – hiszen megígérte, és ígéretei szilárdak – a mi elhívásunkat.

Aklan Éva

.....

Tallózó

„De Pál nemcsak múlt időben beszél (...), hanem jelenben is (...). Megtérése nemcsak valamilyen mulandó hangulat, hanem egyszer s mindenkorra megtörtént változhatatlan történet. (...) a Krisztusba vetett hit az emberi igazságba vetett hitetlenség. Ebben az igazságban látja az ember magát, mint elveszettet igaznak s magát ennek az igazságnak való átadásával vigasztalhatja. (...) Ez az ismeret kimeríthetetlen, nem »tárgyi«, hanem személyes megismerés. (...) Nem egy »tant« akar Pál Krisztusról megismerni, hanem Őt saját magát.” (*Jubileumi kommentár. BibliaTéka CD-ROM. Arcanum Digitéka Kft.*)

„Sok keresztyén megelégszik olyan úttal, amelyen nincs »vérontás«. Azt ajándékozzák oda, amit könnyen megtakaríthatnak. (...) Élen járnak a diadalmas kezdeményezésekben, (...) de amikor (...) a Golgota feltűnik a látóhatáron, elosonnak a biztosságos magányba. (...) Nincsen két Krisztus: egy könnyű úton járó Krisztus a könnyű úton járó keresztyéneknek, és egy szenvedő, fáradó Krisztus a rendkívüli hívőknek. (...) Mivel Krisztus szenvedett, meghalt és feltámadt a halottak közül, Pál semmit sem akart jobban, mint ugyanezt a maga számá-

ra. (...) Egycélú ember volt. Egyetlen célkitűzése és ambíciója volt.” (William MacDonald: Újszövetségi kommentár. Evangéliumi Kiadó)

„A hit azonban nem lép a »test« helyébe, mintha az ember most már önmaga helyett a hitére alapozhatná az igazságát. Hinni éppen azt jelenti, hogy az önmagukba helyezett bizalom helyett bizakodásunk Isten felé fordul, és egyedül Isten felkínált kegyelmére alapoz. (...) A Krisztus megismerése Krisztussal való sorsközösséghez vezet. A keresztyén ember ajándékba kapott igazsága tehát nem lebeg valahol fölöttünk, hanem a halál és feltámadás leg-radikálisabb változását hozza életünkbe.” (Cserháti Sándor: *A filippibeliekhez írt levél*. Sajtóosztály)

„Az egész keresztyén életünk azon fordul meg tehát, hogy mennyiben ragadott meg bennünket a Krisztus Jézus. Kikényszeríteni nem tudom, hogy ragadjon meg, de alkalmat adni rá: igen, kérni reá: igen!” (Joó Sándor: *Megragadott a Krisztus*. Ajtony Artúr)

.....

Illusztráció

GONDOLATOK

(*kárnak ítélek mindent...*)

„A tűz elemésztí a hazugságot, vagyis az áltudást, és előhívja az igazságot a sötétből. A tűznek az a hivatása, hogy tönkretegyjen minden hamis tudást... ő a fény, eloszlatója a sötétségnek, amely elrejtí a dolgok lényegét.”

(Leonardo da Vinci)

(*ami mögöttem van, azt elfelejtve, ami pedig előttem van, annak nekifeszülve...*)

„Aki túl sokat kételkedik, kétségbeesik.”

(Szent Ágoston)

TÖRTÉNET

(*hasonlóvá lévén az ő halálához...*)

Ignatiosz vértanú és Traianus császár találkozása

Traianus: – Ignác, miért térítetted az antiokhiaiakat keresztény hitre, és miért lázítod őket ellenünk?

Ignác: – Milyen szívesen megtérítenélek téged is, hogy elnyerhetnéd az örök birodalmat!

Traianus: – Áldozz isteneinknek, és megteszlek első főpapnak a papjaink között!

Ignác: – Nincs szükségem tőled kapott méltóságra. Tedd, amit tenni akarsz, a hitemet nem változtatod meg.

Akkor Ignácot az arénába vezették. Amint meghallotta az éhes vadállatok ordítását, megismételte a szavakat, melyeket korábban írt a római egyháznak: „Én Isten gabonája vagyok, és a vadállatok foga őröl, hogy tiszta kenyér lehessenek. Ösztökéljétek a vadállatokat, hogy azok legyenek a sírom, és semmit meg ne hagyjanak belőlem, nehogy bárkinek a terhére legyenek!”

Mikor a vadállatok szétépték a szentet, Traianus elismeréssel így nyilatkozott:

– Nagy a keresztények bátorsága! Hol van egy görög, aki így tudna meghalni a maga isteneiért?
(*Milyen távol van már az, ami régen volt.*)

VERS

Rónay György: *Szerű* (részlet)

Próbáltam hű maradni Hozzád
a nagy hitehagyások idejében,
bár bérül érte soha nem reméltem,
hogyan enyém lesz a hatalom s az ország.
Nem mintha színre láttam volna orcád,
legfeljebb azt hagyta, hogy elidőzzem
lábaidnál, néhanapján, nem különben,
mint Gazdája lába előtt az eb.

SZENTHÁROMSÁG ÜNNEPE UTÁN 12. VASÁRNAP • Róm 9,15–16

Az ószövetségi háttér feltárása

Ha nem fejtjük fel az ószövetségi szálakat, akkor félreértethető és felesleges félremagyarázások, bizonytalan gondolatok születhetnek textusunk alapján Isten igazságáról és irgalmasságáról.

Róm 9,15-öt az aranyborjú imádását követő események döntő epizódjából idézi Pál. Mi a célja ezzel az utalással?

1. Döntő fordulatot hoz Istennek Izráellel való viszonyában, hogy az egész közösség átpártolt a saját készítésű istenszobor imádatához. Isten kijelenti Mózesnek, hogy az útjukat folytathatják, „égi” kísértőt is kapnak, de nélküle kell tovább menniük. Mózesrel beszélő viszonyban marad Isten, de nem vállalja tovább ezt a népet. Mózes iránti hűségét a kijelentés sátrára leereszkedő felhőoszloppal is bizonyítja Izráel közösségének.

Ha Isten elhagyja őket, aki egyedül ismeri az utat, és annak célját, akkor kilátástalanná válik a jövőjük. Nélküle nem érdemes tovább menni, mert nincs is tovább. Nincs jövő, nincs út, nics értelme az elindulásnak, a vállalkozásuknak.

Magasfeszültségű pont ez, harag, ítélet, bizonytalanság és kudarc elegye Mózes számára. Az útra nem maga vállalkozott. Sőt számtalan kifogással el akarta hártani magától. Most mégis talán legjobban Mózes tudja, hogy mit jelent, ha Isten nélkül kell folytatni az útjukat, vagyis rájuk van bízva, hogy mit tesznek. Nem lesz több kötöttség, engedelmisség, isteni rend. Mózes félelmetesnek látja ezt a szabadságot. Félelmetesnek és értelmetlennek. Ezért könnyögre fogja. Alkudozni kezd Istennel. Arra hivatkozik ebben az elbizonytalanodott helyzetében, hogy *te mondtad, hogy megnyertem jóindulatodat* (2Móz 32,12). Ez a jóindulat ne hagyjon cserben.

A döntés Istennél van. Megteheti, hogy kitarthat súlyos döntésénél. De nem hagyja magára azt, akit elhívott. Mó-

zessel nem a harag aspektusából beszél. Nem a nép talált kegyelmet, hanem Mózes. A népet elhagyná – ez ítélet. A közvetítő Mózes által e kegyelem lép működésbe. 2Móz 34,9: *Kemény nyakú nép ez, bocsásd meg mégis bűnüket.* Nincs más kapaszkodó, csak ez a mégis. A meg nem érdemelt, megmagyarázhatatlan kegyelemre van szüksége a népnek, különben nincs tovább, önmaguknak lesznek kiszolgáltatottak. Isten megbocsát, és nem tartja jogos haragját tovább.

2. Amikor Mózes ezt a kijelentést kapja – *kegyelmezek, akinek kegyelmezek* –, már túl van egy olyan élményen, amelyben megtanulta, hogy ez mit is jelent. Félelme hallgatta Isten szavát a csipkebokornál, mert *rettenetes dolog az élő Isten kezébe kerülni.* Isten ott nem elszámolásra hívta Mózeset, akkor már Isten kegyelmében volt. Emberileg nincs is arra magyarázat, hogy Isten az emberi igazság szerint ítélező (az egyiptomit megölő) Mózesrel szemben irgalmasságot gyakorolt.

3. Róma 9-ben meglepően sok ószövetségi utalást említ Pál, és ezek mind olyan eseményekre mutatnak, amelyekben Izráel megmaradása Isten bocsánatán, irgalmán múlt. Nem kénye-kedve szerint játszik a sorsukkal. Kemény politikai szorítókból szabadítja ki őket. Lelki válságaikban prófétaival küldi vigasztaló szavát, erkölcsi mélypontjaikban kijózanító ítéletét hirdeti meg, hogy bűneik következménye össze ne morzsolja őket.

Vegyük számba ezeket az utalásokat!

2Móz 9,15–16: *...kipusztulhattál volna a földről. De mégis megtartottalak...* Isten még a fáraóhoz is irgalmas. Felületesen egy mondatot emlegetnek Istennel szembeni ellenérvként, hogy megkeményítette a fáraó szívét. Vessük akkor össze Isten nyitottságát, készségét a fáraó kilencszeres alkudozásával. Isten végtelen türelemmel és bizalommal engedett ebben az alkudozásban, és még haragjában is irgalmas. Időt ad a csapás előtt, egy napot. A jégesőt bejelenti, hazamenthetette szolgálait, jószágát. A jégeső után nem az éhhalál következik, mert a kenyérnek való megmarad. Nem lehet nem látni ebben törődést, jóindulatot Isten részéről. Ilyen konok ellenállással szemben is tekint a pusztítástól.

Hós 2,25: *...akit „Nincs irgalom”-nak hívnak, ahhoz irgalmas leszek, a „Nem népem”-nek ezt mondom: Népem vagy...*

Hós 2,1: *...ezt mondják: Az élő Isten fiai vagytok!*

Ézs 10,20: *Azon a napon nem támaszkodik többé ostorozójára Izráel maradéka, és Jákób házának megmenekült része, hanem az Úrra, Izráel Szentjére támaszkodik hűségesen. A maradék megtér: Jákób maradéka az erős Istenhez. Ez a megmaradás záloga, hogy kire támaszkodik.*

Ézs 1,9: *Ha a Seregek Ura nem hagyott volna néhány menekültet, olyanok lennének, mint Sodoma, Gomorához hasonlítanánk.*

Ezekkel az utalásokkal Pál azt erősíti, hogy Isten szuverén döntésén múlik Izráel élete. Bizalmatlanságuk, törvénytelenységük magukra vonja Isten haragját. Senki nem

befolyásolhatja Istent ítéletre megérett helyzetekben. Ő mégis mindig az irgalom felé döntötte el a dolgokat. Nem igazság ez. Legalábbis nem emberi igazság.

Ha csak igazságról lett volna szó, akkor Istennek meg kellett volna semmisítenie a sokszorosan hűtlen népet. Miért bocsát meg mégis Isten? Miért ilyen nagylelkű a hűtlenség, bálványozás ellenére is? Mert ennyire szeret. Mert ennyire szánja, félti az embert, népét. Mert az övé, és szeretete szövetségében látja. Pál efelől akarja meggyőzni a római közösséget.

4. Pál számára mást jelent a kinyilatkoztatás Isten szuverenitásáról, mint amit mi kihallunk belőle, mert Pál az Ószövetség légkörében nőtt fel. Ábrahám utódának és örökösének gondolta és tudta magát. Izráel története az ő története, az ő múltja is.

5. Pál is átélhette Isten felfoghatatlan szeretetét, bocsánatát, kegyelmét ugyanúgy, mint Mózes. Mindkettőjüket Isten szólította meg, hívta és küldte el. Ez az irgalmas elfogadás mindkettejüket egészen átformálta, gondolkodásukat, mentalitásukat megváltoztatta.

Ebből az alapállásból, személyes sorsfordító tapasztalatukból élve könyörög Mózes a népért, Pál pedig a gyülekezet meggyőzésén fárad, hogy nem a származáson, az ősökön, a hagyományon, hanem Isten kegyelmén múlik minden. Tőle van a megmaradás, az új lehetőség, az élet. Ezért sorakoztatja föl a történelmi példákat egymás után. Mert hiába van Isten iránti buzgóság, ha nincs helyes ismeret.

Hiába az izráelieké a fiúság, a szövetségek, a törvényadás, az istentisztelet, az ígéretek, az ősatyák, és hiába tőlük való Krisztus (Róm 9,4). Nagyon sokat kaptak, mégsem biztos, hogy az övék. Nem a testi származás hordozza az ígéreteket. Azok bírják ezeket az ajándékokat, akik lelki szövetségben vannak Istennel. Azok, akik úgy állnak Isten előtt, hogy nincs más esélyük, csak a megbocsátás, a mégis.

6. Csak alázatosan bánhatunk az Ószövetség népének eltévelyedéseivel. A kérdés a ma gyülekezetére és önmagunkra nézve is jogos: miért szereti Isten a világot? Miért lehetünk az új szövetség részesei? Miért számíthatunk bocsánatára, kegyelmére, „amikor bűneink terhével hozzá menekülünk” (gyónási imádság)? Miért reménykedhetünk a kegyelemben, amelyet Jézus Krisztus eljövetelekor kapunk? Az ószövetségi utalások egymást erősítve igazolják, hogy Istent a szeretete mozgatja. Előtte nincsenek érdemek, nem áll meg emberi igazság. Hivatkozni sem érdemes másra, csak órá magára.

Könyörülök, akin könyörülök... Nem rideg elutasítás ez. Jézus szőlőmunkásokról szóló példázatának zárszavai is ezt erősítik (Mt 20,15). *Hát nem szabad-e nekem azt tennem a javaimmal, amit akarok?* És Isten kegyelmesen oszt. Nem azért, mert harmadannyi idő alatt háromszor annyit dolgozott a munkás, hanem önmagáért. Ki tartóztathatja föl Istent kegyelmes szabadságában? Erre szánta el magát. Ez a kegyelem küldte a Szabadítót, adta a Megváltót, és ezért bízunk Jézus ígéletében: *...de én imádkoz-*

tam érted. Ezért jobban vigyázzunk a szívünkre, az útjainkra, és szeressük őt.

Bálintné Varsányi Vilma

.....

Tallózó

„Ha mélyebben akarunk beletekinteni akaratóba, akkor két szó jelzi az utat: irgalmassága és könyörülete. (...) az ember már csak azért sem tárgyalhat egyenrangú félként Istennel, mert helyzeténél fogva rá van utalva irgalmára és könyörületére.” (*Jubileumi kommentár. BibliatÉka CD-ROM.* Arcanum Digitéka Kft.)

„Ha nem volna ítélet, nem volna kegyelem; Isten üdv-akarata nem lenne élő folyamat, hanem egyetlen vezényszó, amely két táborra osztaná az embereket: bárányokra és kecskékre. (...) Barth azt a meglepő gondolatot olvassa ki itt, hogy Isten *az ítéletben is kegyelmes.*” (Ravasz László: *Az Ó/Újszövetség magyarázata.* Kálvin Kiadó)

„Pál kereken tagadja Isten *igazságtalanságának* lehetőségét. Ahelyett, hogy enyhítené Isten szuverenitását azért, hogy azt elfogadhatóbbá tegye, folytatja a témát, hogy újra kifejtse még erőteljesebben és vita nélkül.” (William MacDonald: *Újszövetségi kommentár.* Evangéliumi Kiadó)

„Luther (...) megvallja: ő ezek felett a kérdések felett nem merne előadásokat tartani, csak azért teszi, mert kötelezve van reá. Ez olyan erős bor és olyan kemény eledel, hogy csak a tökéleteseknek való. Ő azonban tejjel táplálkozó gyermeknek tudja magát velünk együtt. (...) az Isten Isten! Nem ember. Nem is egy óriásira nagyított ember. Téves volna azt gondolni, hogy ha az ember képességeit, jó tulajdonságait végtelenre nagyítjuk, s elhagyjuk gyarlóságát, mulandóságát, akkor már megkapjuk az Isten képét. (...) *Isten nemcsak több, mint az ember, hanem más, merőben más, mint az ember.* (...) Talán furcsának találjuk, hogy ilyen az Isten? (...) Ha ezt furcsálljuk, akkor nekünk törpe, picinyke Istenünk van csupán, emberorcára festett Isten-képünk, emberi értelemmel formált Isten-»fogalmunk«. Isten azonban nem fogalom, mi éppen nem tudjuk őt megfogni, markunkba ragadni, ellenkezőleg, Ő fog meg minket és Ő markol meg minket. (...) »Kemény szó ez – mondja Luther – a büszkéknél és okosoknak, de édes és örömmel fogadott a szelídeknek s alázatosoknak, mert ők magukon kétségbe esnek.«” (Scholz László: *Az evangélium Pál szerint.* Teológiai Irodalmi Egyesület)

.....

Illusztráció

GONDOLATOK

(Textusunk Isten abszolút szuverenitásáról beszél, de nem úgy, ahogyan ezt várnánk. Nem ellentétpárokban szól, ahogyan a logika diktálná: „Elítélek, akit elítélek, és irgalmazok, akinek irgalmazok.” A feltétlen szuverenitást jelenti ki, de vigasztaló ereje abban áll, hogy ez a hatalom az

irgalom mellett kötelezi el magát, kétszeresen is: „Könyörülők, akin könyörülök, és irgalmazok, akinek irgalmazok.”
K. I.)

„Legvésesebb kísértés az, midőn
Erény szerelme hajt a bűnbe.”

(Shakespeare)

„Elkövettem az emberiség legnagyobb bűnét: nem voltam
boldog.”

(Borges)

„A boldogság ajtaja nem befelé nyílik, hogy nekirohanva
beronthatnánk rajta; ellenkezőleg, kifelé nyílik, s ezért
semmit sem tehetünk.”

(Sören Kierkegaard)

(a teológiai „slágvortokról”, pl.: hit általi megigazulás)

„A legnehezebb dolog a világon gondolkodva mondani
azt, amit mindenki mond, anélkül, hogy átgondolná.”

(Alain)

VERS

(nem is azé, aki fut...)

Rónay György: *Záradék a Tücsökzenéhez* (részlet)

*„Zöld lábán táncol a kék ibolya!”
perdül élém kislányom, Klárka,
s forgott, dalolt...
Szabó Lőrinc*

A költő lánya verset olvasott:
apja verseit. Jobbról egy halott,
balról egy haldokló feküdt, középen
a TÜCSÖKZENE szólt, mint holmi réten.
Míg olvasott a költő lánya, Klára,
azt gondolta: „Ki emlékszik Apára
kívülem e harmincágyas teremben,
ahol mind a harmincunk menthetetlen?

...

S már nem használt a morfium se.
Vitték egy jobb szobába, s onnét jobba ismét,
de bárhová, vele vitték a rákot,
s a kint, melytől már egész teste rángott.
Ágyfejénél ott volt a könyv, de ebből
nem bírt olvasni már, csak mondta fejből,
kuszán, egy sort innét, egy sort amonnét,
halott arccal, melynek ajka mozog még.
Egy jobbról, egy balról, s középen Ó: lenn
pihennek már, kín nélkül, néma csöndben.
Szeptemberben már hull a lomb s virág.
Hallgathatják a tücsökmuzsikát.

.....

FABINY TAMÁS

Rádiós istentisztelet*

5Móz 6,4–9.14–15 alapján

Május utolsó szerdáján tartják „a kihívás napját”. Mi ezt – ahogy illik – vasárnap tartjuk meg. A kihívás napja 1982-ben indult Kanadából, ahol két szomszédos város vezetői elhatározták, hogy egy egész napos verseny keretében döntenek el, melyikük városa a sportosabb. A Challenge Day hamar meghonosodott szerte Európában és a nagyvilágban, majd 1991-ben Magyarországra is megérkezett.

Ez az ószövetségi ige azt sugallja, hogy a zsidóság számára minden egyes nap a kihívás napját jelentette: kihívás, hogy meg tudnak-e maradni a pogány népek tengerében. Kihívás, hogy megőrzik-e identitásukat. Kihívás,

hogy nem pártolnak-e el a monoteizmustól a sokszor vonzóbbnak tűnő sokistenhit felé.

Közvetlenül a mai vasárnapra kijelölt alapige után a következő mondat olvasható 5Móz 6,20–21-ben: *Ha majd a jövőben megkérdezi a fiad, hogy miféle intelmek, rendelkezések és döntések ezek, amelyeket megparancsolt nektek Istenetek, az Úr, akkor így felelj fiadnak: A fáraó szolgálói voltunk Egyiptomban, de kihozott (kihívott) bennünket az Úr Egyiptomból erős kézzel.*

Halld meg, Izráel: Sómá Jiszróél...

Közismert a zsidó szokás, hogy e hitvallás ígéit felerősítik az ajtófélfára, hogy állandóan szem előtt legyenek (ez a *mezusa*). Imaszíjat (*tefilin*) tettek és tesznek a homlokra – hogy közel legyen az értelemhez. Ugyanezt rögzítették

* Elhangzott Budapesten, az Egyetemi Gyülekezetben, 2005. május 22-én.

és rögzítik a bal karon, hogy közel legyen a szívhez. Az Írás arról is rendelkezik, hogy a sömát naponta négyszer kell elmondani: kétszer a reggeli imában, egyszer az esti imában, majd egyszer közvetlenül elalvás előtt. Valaki egyszer úgy fogalmazott, hogy a Sömá „élesre fent kard az éjszakai sötétség félelmei és kísértései ellen”.

A Talmudban olvasunk arról a pogányról, aki előbb a szigorú Sammáj rabbihoz lép oda azzal a kéréssel, hogy tanítsa meg a Tórára, amíg ő fél lábon áll. A zord mester persze elzavarja, hogy ne úzzön csúfot a vallásból. Erre a pogány a szelíd Hillél rabbitól kéri ugyanezt. Az elmondja neki a Sömát, majd hozzáteszi: „A többi csak kiegészítés – most pedig menj, és tanuld meg!”

A Sömáról a Bar Kochba-féle háború hőse, Akiba rabbi mártíriumában is hallunk. A halálra szánt tanító ott azt mondja tanítványainak, hogy mindig meg akarta érteni a törvénynek azt a mondatát, hogy „teljes lelkedből”. Miközben a rómaiak vasfésűkkel tépik a húsát, rájön ennek mély jelentésére: még ha elveszik a lelkedet, akkor is csak az egy Istent imádd... A Sömát kezdte énekelni, talán csak hörögni, mielőtt meghalt, de oly módon, hogy lelke éppen az echád, vagyis az „egy” szónál hagyta el a testét. Életével és halálával az egy Istenről tanúskodott.

Nem is olyan rossz szokás az, hogy a zsidók az ajtófélfán, a homlokon és a bal karra erősített imaszíjon jelenítik meg a sömát. Jelképesen nekünk is meg kellene ezt tennünk, hadd legyen mindez a szemünk előtt. Hiszen különben bizony mást látunk: hűtlenséget, emberi, sőt ördögi bűnököt, a gonosz erők érvényesülését. Jó, ha akár együgyűnek tűnő módon ismételtetjük naponta többször is: egyedül Isten az Úr. Mert az együgyűség ebben az esetben bizony azt jelenti: egy ügyünk van, Istennek, Jézusnak az ügye!

Isten szava ma is ilyen totális igényű: egyedül ő az Úr. Ezért lehet életünk minden napja Challenge Day, a kihívás napja.

Ha majd megkérdezi a fiad, hogy miféle intelmek ezek, akkor így felelj neki: Isten az egyetlen Úr, akinek egyetlen igénye van: hogy szeressük. Értsük jól, amit a régi egyházi tanító mondott: „Szeresd az Istent, és tégy, amit akarsz.” Szeressük Istent! Petőfi Sándor a Kárpátok fenyvesekkel vadregényes tájával kapcsolatban ezt írhatja: „Tán csodállak, ámde nem szeretlek” – ám Isten nem csodálatot, hódolatot vár, hanem azt, hogy szeressük őt! Embertársainkkal pedig úgy éljünk, hogy megszerettségük velük is az Urat.

Hitvallás a Sömá? Inkább vallomás, szerelmi vallomás. Az Isten szereti, igen, akár a féltékenységig menően (hiszen az eufemisztikusan fordított „féltőn szerető” ezt jelenti) szereti az embert, és viszontszeretetre vágyik. A hitvallástétel olykor bizony száraz összefoglalása, néha heroikus, sőt pátoszos kimondása a meggyőződésnek. A vallomás viszont szelíd, bizalmas és személyes. Nevezzük ezért a Sömát a két szó összeolvasztásával hitvallomásnak.

Hallj meg, Izráel... – De halljuk-e? Nem vagyunk-e olyanok, mint azok az emberek, akikkel egykor együtt ül-

tem egy fül-orr-gégészeten? Kinyílt egy ajtó, kilépett egy asszisztens, aki egész halk hangon ennyit kérdezett: „Vár valaki hallásvizsgálatra?” Senki nem mozdult, erre ő nyugodtan visszament a rendelőbe. Isten nemcsak szól hozzánk, hanem ha kell, meg is javítja hallásunkat.

Ti, az Égígérő kórus tagjai gyönyörűen énekeltek, hiszen jó hallásotok van – de van-e lelki hallásotok? És akik a nyáron ifjúsági táborokba mentek, csak baráti közösséget kerestek-e, vagy kapcsolatra törekedtek az élő Úrral is?

Ha majd megkérdezi a fiad, hogy miféle intelmek ezek, akkor így felelj neki: a Sömá, az egy Isten hitére való felhívás neked is szól, ebből a hitvallomásból te is épülhetsz!

Egy hete volt pünkösöd, a megértés ünnepe. Isten szavát megértette minden jeruzsálemi zárándok. Mindenki a maga nyelvén értette az ígét. Egy héttel pünkösöd után Szentháromság ünnepe van. Nem sértő a zsidóságra, hogy éppen ezen az ünnepen idézzük ősi imájukat, a Sömát? Aligha, hiszen a kereszténység is radikálisan egyistenhit. A Szentháromság egy igaz Isten ünnepe. Ám mi azt valljuk, hogy az egy Isten Jézus Krisztusban ismerhető meg. Ahogy ő mondta János evangéliuma szerint: *Aki engem lát, látja az Atyát.* Vagy: *Senki sem mehet az Atyához, csakis énáltalam.*

Ha majd megkérdezi a fiad, hogy miféle intelmek ezek, akkor így felelj neki: a kereszténység szerint Jézus az egyedüli út az egyedüli Atyához. Jézus is idézi a Sömát, neki is fontos ez a hitvallomás. Mk 12,28: *Melyik a legfőbb az összes parancsolat közül? (...) Halljad, Izráel, az Úr, a mi Istenünk egy Úr, és szeresd az Urat... A második ez: Szeresd felebarátodat...* Totális igényt fogalmaz meg Jézus is.

Ezért az Újszövetség fényében nagyon egyszerűen így fogalmazhatunk egy kedves ifjúsági ének két sorával: egyedül Jézus, csak egyedül ő. Ez a Sömá érvényesítése Szentháromság ünnepén, a kihívás napján.

EGYEDÜL JÉZUS A TÁRSADALOMBAN

Ha majd megkérdezi a fiad, hogy miféle intelmek ezek, akkor így felelj neki: egyedül Jézus, csak egyedül ő hiányzik a világnak! Értsük ezt jól. Krisztianizálni az egész társadalmat nem lehet. De a jézusi „só és világosság” hivatását be tudják tölteni a keresztények. Vagy azt, hogy amiként kevés kovász az egész tésztát átjárja, úgy a hívó és hitvalló keresztények hatással legyenek környezetükre. Ez a mai ifjúsági istentisztelet különösen homloktérbe állítja a fiatal keresztények felelősségét. Szükség van rátok! Rátok van szükség! Amikor annyi értéktelen, talmi példát látnak a felnövekvő nemzedékek, akkor törekedni kell a jézusi értékek megismertetésére. Szólhattok, bizonyosságot tehettek arról, hogy léteznek olyan értékek, mint önfeláldozás, önkorlátozás, megbocsátás, kezdeményező szeretet, szelídség, gyengédség, hűség.

Ma két hete, nem messze ettől a templomtól, borzalmas dolgok történtek a 21-es buszon. Leszúrtak egy roma gye-

reket. Borzalmas volt az a közöny – talán félelem is –, amellyel a busz utazóközönsége mindezt fogadta. Méltatlan volt az a kampány is, amelynek keretében némelyek tőkéket akartak kovácsolni ebből a gyalázatos cselekedetből. Aztán kiderült, hogy roma szúrta meg romát. Van, aki felélezgett: legalább nem rasszista indítékú cselekedet volt ez a szúrás. Van, aki kárörvendő: jól póruljártak a fogadott vagy fogadatlan jogvédők, megszegyenültek, akik ok nélkül farkast kiáltottak. Ám azt sem szabad engedni, hogy éppen most uralkodjék el bárkin is a revansvágy, vagy hogy éppen a „roma szúrta romát” hír gerjessen továbbí elítéleteket. Jó lenne lehallgatni, elhallgatni, csendben lenni. Mert a társadalom bajai változatlanul nagyok: munkanélküliség, elszegényedés, írás- és olvasástudatlanság, bűnözés...

Ma már szinte „kis színesnek” számít a bulvárlapokban az a tudósítás, hogy egy édesapa belelógatta 2 és fél éves gyermekét a centrifugába, mert az nem jól viselkedett...

Valaki hirdesse már meg: lehet Jézus akarata szerint is élni! Egyedül Jézus, csak egyedül ő orvosolhatja bajainkat, akár hiszünk őbenne, akár nem.

EGYEDÜL JÉZUS AZ EGYHÁZBAN

Ha majd megkérdezi a fiad, hogy miféle intelmek ezek, akkor így felelj neki: egyedül Jézus, csak egyedül ő a feje az egyháznak. Pál apostol szép metaforájával mondhatjuk: az egyház Krisztus teste. Ezen a területen is jelentkezhet a kísértés, hogy Jézus mellett, sőt Jézus helyett valami máshoz is ragaszkodni próbálunk. 1934-ben, miután Hitler Németországban hatalomra jutott, megjelent a Deutsche Christen, a Német Keresztények mozgalma. Volt arra példa, hogy az oltárt horogkeresztes terítővel tartták le, vagy a Führert istenítették. Ezért a Hitlerrel szemben álló Hitvalló Egyház 1934-ben kiadta a Barmeni nyilatkozatot, amelynek első tétele így hangzik: „Jézus Krisztus, ahogyan arról a Szentírás nekünk tanúságot tesz, *Istennek egyetlen Igéje*, akire hallgatnunk kell, akiben bízunk kell mind életünkben, mind halálunkban, és akinek engedelmeskednünk kell. Elutasítjuk azt a tévtanítást, amely szerint az egyház igehirdetésének

forrásaként Isten egyedüli Igéje mellett el kellene ismereni más eseményeket, erőket, személyeket és igazságokat Isten kijelentésének.”

A reformáció ősi elve a „solus Christus”, az „egyedül Krisztus” hitvallása. Különböző korok egyházi kísértései között újra és újra felüti fejét a törekvés, hogy Jézus helyett, de legalábbis Jézus mellett valami másban bízunk. Külső, strukturális reformokra sokszor bizony okkal ragszthatjuk a „sola structura” ironikus címkéjét...

A kihívás napján az egyház is kihívások előtt áll. Ám éppen ez jelenti Jézus szándékát. Az általa létrehozott egyház, az ekklezia szava ugyanis a görög ekkaleó igéből származik, ami azt jelenti: kihív.

EGYEDÜL JÉZUS A SZEMÉLYES ÉLETEDBEN

Ha majd megkérdezi a fiad, hogy miféle intelmek ezek, akkor így felelj neki: egyedül Jézus, csak egyedül ő a mérce a párkapcsolatban, a családi életben, a hivatásválasztásban. A kísértést éppen az jelenti, hogy Jézus mellett vagy Jézus helyett valami másra is építsünk: fogódzókat, biztosítékokat, garanciát keresünk. Ám az igazi kihívást az jelenti, hogy biztosíték nincs – a hit bizony ugrás a sötétbe. De éppen ezért érdemes egymással megosztani élményeinket, kérdéseinket és az azokra kapott válaszokat. Alapigénk kifejezetten utal a család közös felelősségére az új nemzedék felkarolásában, valamint arra, hogy hitünkről készek legyünk újra és újra számot adni mindazoknak, akikkel együtt vándorolunk az úton: *Ismételgesd ezeket az igéket fiaid előtt, és beszélj azokról, akár a házában vagy, akár úton jársz, akár lefekszel, akár fölkelsz...* Döntéseink előtt érdemes azt a régi keletű kérdést is feltenni: Jézus mit szólna hozzá?

Szüntelenül a kihívás napját éljük. Az igazi kihívást számunkra ez jelenti: tudunk-e hitelesen tanúskodni az *egy örök* Istenről, aki megjelent Jézus Krisztusban, aki az út, az igazság és az élet.

Ha majd megkérdezi a fiad, hogy miféle intelmek ezek, akkor így felelj neki: Hallj meg, Izráel, hallj meg, kisfiam, az Úr a mi Istenünk, egyedül az Úr. Csak egyedül Jézus, csak egyedül ő.